

EUROPEAN UNION'S CROSS BORDER COOPERATION PROGRAMME

ANALIZA DHE STRATEGJIA PËR MARKETING, PROMOVIM DHE BRANDIM TË NJË PAKETE UNIKE TURISTIKE KRUSHEVË/ELBASAN

This project is funded
by the European Union

ALKA
Center for Sustainable Development

Ky dokument është përgatitur me ndihmën e Bashkimit Evropian, në kuadër të projektit “Krusheva dhe Elbasan – destinacione turistike të njohura ndërkufitare”, Marrëveshja e Grantit nr. 2021/429-426.

Përmbajtja e këtij dokumenti është përgjegjësi e vetme e institucioneve dhe organizatave që e zbatojnë projektin dhe në asnjë rast nuk mund të konsiderohet se i pasqyron pikëpamjet e Bashkimit Evropian.

Publikuar nga

Qendra për Zhvillim të Qëndrueshëm ALKA

Koordinimi nga

Tome Hristovski – Komuna Krushevë

Gledian Llatja – Bashkia Elbasan

Elizabeta Gjorgjievska - Qendra për Zhvillim të Qëndrueshëm ALKA, Shkup

Arian Çala – Organizata Tjetër Vizion, Elbasan

Përgatitur nga

Dr.Elvira Fetahu

MBA Emilia Geroska

Përkthyer dhe lektoruar nga

APMM - Shkup

Dizajn nga

Kontura SHPK - Shkup

LISTA E SHKURTESAVE

KET	KET	Krushevë Elbasan Turizëm
ATTA	ATTA	Shoqata për udhëtime aventuristike
ATV	ATV	Automjete për të gjitha terrenet
CB	CB	Ndërkufitare
CBC	CBC	Bashkëpunimi ndërkufitar
B&B	B&B	Fjetje me mëngjes
B2B	B2B	Biznes me biznes
B2C	B2C	Biznes me klient
COVID 19	COVID 19	SARS-CoV-2
DMO	DMO	Organizata e Menaxhimit të Destinacionit
DMP	DMP	Plani i Menaxhimit të Destinacionit
EU	BE	Bashkimi Europian
FAM Tour	Turne FAM	Turne për familjarizim (njohje)
FB	FB	Facebook
F&F	F&F	Fakte dhe numra
GDP	PBB	Prodhimi i Brendshëm Bruto
IG	IG	Instagram
IPA	IPA	Instrumenti për Asistencë Para-Aderimit
LED	LED	Zhvillimi Ekonomik Lokal
LRCP	PKLR	Projekti i Konkurrueshmërisë Lokale dhe Rajonale
LSG	NJVL	Njësia e Vetëqeverisjes Lokale
OJQ	OJQ	Organizata Joqeveritare
ROI	ROI	Kthimi i Investimeve
SEO	SEO	Optimizimi i motorit të kërkimit
TCCI	TCCI	Indeksi i kapacitetit mbajtës turistik
ToR	ToR	Termet e referencës
UNWTO	UNWTO	Organizata Botërore e Turizmit e Kombeve të Bashkuara
USP	USP	Propozim unik për shitje
UVP	UVP	Propozim unik për vlerën
WS	WS	Punëtoritë
WTO	OBT	Organizata Botërore e Turizmit
WTTC	WTTC	Këshilli Botëror për udhëtime dhe turizëm
VFR	VFR	Vizita të miqve dhe të afërmit

HYRJE

Ky dokument është zhvilluar në kuadër të Projektit “Krusheva dhe Elbasani – destinacion i njohur turistik ndërkufitar”, i mbështetur nga Programi IPA II për bashkëpunim ndërkufitar Maqedonia e Veriut-Shqipëria. Projekti synon rritje afatgjatë stabil dhe të qëndrueshëm të turizmit që do të krijojë ekuilibër midis aspekteve mjedisore, ekonomike dhe socio-kulturore të turizmit për të garantuar përfitime afatgjata për komunitetet dhe vendet si zona ndërkufitare (niveli i ndikimit).

“Analiza dhe drejtimet strategjike për promovimin e paketës turistike Krushevë - Elbasan” është në përputhje me përpjekjet në nivel projekti për të vendosur një drejtim të përbashkët strategjik për zhvillimin e mëtejshëm të destinacionit Krushevë - Elbasan si një destinacion hiqe i unik tematik turistik me fokus në produkte turistike aktive dhe aventuristike. Në këtë drejtim, gjetjet dhe rekomandimet e analizës rezultojnë nga konsultimet e gjera me literaturën ekzistuese mbi temën dhe grupin e synuar primar: ofruesit e shërbimeve turistike në Krushevë dhe Elbasan. Për këtë qëllim, në kuadër të projektit u zhvillua një proces intensiv konsultativ me pjesëmarrje dhe përfshirje të lartë të vetëqeverisjes lokale, sektorit privat dhe civil.

Objektivi i dytë specifik i projektit KET përfshin: Zhvillimin e promovimit të integruar turistik dhe përgatitjen e shërbimeve konkurruese turistike dhe hotelierike brenda zonës ndërkufitare Krushevë - Elbasan për të tërhequr turistë dhe vizitorë vendas dhe të huaj.

Për të arritur qëllimin e mësipërm u angazhuan dy eksperte me përvojë të turizmit, prof. Asoc. Dr. Elvira Fetahu dhe MBA Emilia Geroska, për të hetuar mundësitë ekzistuese (analiza e situatës) dhe mundësitë potenciale (analiza e literaturës dhe kërkimi në terren) për zhvillimin e mëtejshëm të turizmit aktiv dhe aventuristik në Elbasan dhe Krushevë, përkatësisht. Detyrat e mësipërme u realizuan nga maji deri në shtator 2022, me mbështetje logjistike nga të gjithë aktorët relevantë për zhvillimin e turizmit në dy Bashkitë, Krushevë dhe Elbasan.

Dokumenti përbëhet nga dy pjesë kryesore. E para i referohet analizës së situatës ekzistuese sipas metodologjisë që elaboruan më poshtë. Në pjesën e dytë janë paraqitur gjetjet dhe rekomandimet që përcillen me drejtimet strategjike bazë për marketingun e mëtejshëm, promovimin dhe brendimin e destinacionit Krushevë – Elbasan si një paketë turistike unike aktive dhe aventuristike.

I. METODOLOGJIA

Qëllimi kryesor i këtij dokumenti është të elaborojë mundësitë për zhvillimin e destinacionit, të zhvillojë një kuptim të fortë, si dhe të marrë njohuri të vlefshme për situatën aktuale me zhvillimin e turizmit në Krushevë dhe Elbasan. Për hartimin e këtij dokumenti janë përdorur metoda të kombinuara kërkimore, duke përdorur të dhëna parësore dhe dytësore. Të dhënat paraprake u mbledhën duke përdorur dy metoda: punëtori dhe intervista të thelluara.

U organizuan dy punëtori të përbashkëta ndërkuftare me aktorët kryesorë të turizmit në Shqipëri (18-19.05.2022) dhe Maqedoninë e Veriut (08-09.06.2022) për të mbledhur përvoja, mundësi, pikëpamje dhe ide lokale nga palët e interesuara dhe përdoruesit relevantë nga Krusheva dhe Elbasani. Objektivi kryesor i këtyre punëtorive ishte gjenerimi dhe diskutimi i ideve për turizmin në të dy rajonet dhe zhvillimi i një produkti të përbashkët turistik. Në punëtori morën pjesë 48 pjesëmarrës (32 burra dhe 16 gra), të gjithë përfaqësues nga bizneset e hotelierisë, operatorë turistikë, administrata e pushtetit lokal, sektori civil, institucionet kulturore dhe komuniteti akademik. Këto aktivitete ishin një rast i shkëlqyeshëm për të diskutuar ballë për ballë për shqetësimet e aktorëve të turizmit në Elbasan dhe Krushevë. Në të njëjtën kohë, punëtoritë shërbyen si platformë e përbashkët ndërkuftare për analizën e gjendjes aktuale të turizmit në Krushevë dhe Elbasan përmes "rrahjes ideve" ("brainstorming") gjeresisht gjenerimit të ideve për zhvillim të mëtejshëm si një destinacion energjik duke ofruar një paketë turistike të përbashkët dhe konsistente. Analiza u fokusua në këto: identifikimi i potencialeve turistike në rajone, dizajnimi i ofertave dinamike turistike, diversifikimi i ofertave turistike, mënyrat më të mira për të promovuar dhe komunikuar Elbasanin dhe Krushevën si destinacion unik turistik, zhvillimin e programeve specifike akademike dhe profesionale arsimore për shërbime turistike, si dhe programe trajnimi për individë apo punonjës, të cilët janë të lidhur me sektorin e turizmit dhe të hotelierisë.

U zhvillua një ushtrim i përbashkët për dizajnimin të një paketë turistike nga perspektiva e ofertës në tregun turistik, pra nga këndvështrimi i ofruesve turistikë të destinacionit. Produktet e propozuara turistike u ekzaminuan në anën e kërkesës së tregut të turizmit - aspektet kryesore të një destinacioni aventure, duke përfshirë aktivitetet, atraksionet dhe aksesin. Pjesëmarrësit i kuptuan kërkesat e fushatës së marketingut dhe promovimit për promovim të mëtejshëm të destinacionit ndërkuftar aventuristik dhe aktiv.

Pas përfundimit të punëtorive, u realizuan intervista të strukturuar me pjesëmarrësit nga ekspertët. Intervistat ishin të dobishme për të kuptuar plotësisht opinionet, përvojat dhe propozimet e aktorëve kryesorë të sektorit të turizmit në Krushevë dhe Elbasan. Gjatë këtyre intervistave u trajtua lista e mëposhtme e temave dhe pyetjeve:

- Si mund të shihen Krusheva dhe Elbasani si atraksione turistike? Cili është identiteti i tyre?
- Çilat ngjarje dhe aktivitete janë bërë për turizmin në Krushevë dhe Elbasan dhe çfarë mund të bëhet më shumë?
- Si mund të përmirësohet marketingu për turizmin në Krushevë dhe Elbasan si destinacion i përbashkët turistik? Si mund të promovohet?
- Si mund të përmirësohet infrastruktura turistike?
- Çfarë mund të bëhet për të përmirësuar shërbimet turistike në përgjithësi?

Për të dhënat dytësore, u realizua një kërkim i gjerë përmes analizës dhe rishikimit të dokumenteve, planeve dhe strategjive që ishin në dispozicion për të dy vendet. Kërkimi u përdor kryesisht për një pasqyrë të përgjithshme të destinacioneve lokale të Krushevës dhe Elbasanit dhe potencialit të tyre turistik. Të dhënat zyrtare të marra për turizmin dhe çështje të tjera me interes u krahasuan me të dhënat zyrtare nga institucionet statistikore dhe bashkitë. Një vërejtje e përgjithshme, siç pritej, është se të gjitha dokumentet e shënuara dhe të konsultuara zbuluan drejtime të izoluara, strategjike të zhvillimit për destinacionet lokale Krushevë dhe Elbasan në vetvete, por që siguruan një bazë solide informacionesh për zhvillimin e mëtejshëm të përbashkët të paketave turistike me ofertën e destinacionit të përbashkët.

Mjetet e përdorura në kërkimin për këtë dokument ishin shumë të vlefshme gjatë elaborimit të mundësive për zhvillimin e një destinacioni të përbashkët tematik turistik ndërkuftar Krushevë-Elbasan.

II. KONTEKSTI

Organizata Botërore e Turizmit (WTO) e përcakton destinacionin turistik lokal si një hapësirë fizike në të cilën një turist kalon të paktën një natë. Ai përfshin produkte turistike të tilla si shërbimet mbështetëse dhe atraksione dhe burime turistike brenda udhëtimit njëditor. Destinacioni ka kufij fizikë dhe administrativë që e përcaktojnë menaxhimin e tij dhe imazhet dhe perceptimet që e përcaktojnë aftësinë e tij konkurruese në treg. Destinacionet lokale përfshijnë aktorë të ndryshëm të interesuar, duke përfshirë edhe komunitetin –mikpritës. Destinacionet lokale mund të krijojnë rrjete për të formuar destinacione më të mëdha turistike (UNWTO 2007). Rasqyra fillestare e pesë elementeve të një destinacioni: Aksesit, Akomodimit, Atraksionet, Aktivitetet dhe Komoditetet përbëjnë një grup të qëndrueshëm në territorin e Krushevës dhe Elbasanit, me çka mundësohet elaborim i mëtejshëm për krijimin e një destinacioni unik tematik ndërkufitar Krushevë-Elbasan nga të dy vendet, Maqedonia e Veriut dhe Shqipëria.

Në literaturën e UNWTO-së, deri më sot, nuk ekziston asnjë përkufizim për turizmin aventuristik. Në këtë dokument ne e ndjekim Asociacionin e Udhëtimeve Aventuristike (ATTA), e cila e përkufizon turizmin aventuristik si udhëtim i cili përfshin të paktën dy nga tre elementët e mëposhtëm: aktivitetin fizik, mjedisin natyror dhe zhytje kulturore. Pas shqyrtimit të produktit turistik të paraqitur më poshtë nëseksioni III: Analiza e situatës, tema më e fuqishme që i mbështet destinacionet lokale si një destinacion unik tematik është **aventura dhe udhëtimi aktiv**.

Në këtë aspekt, Krusheva dhe Elbasani janë **dy qendra turistike të një destinacioni tematik**.

II.1 SEKTORI I TURIZMIT DHE POTENCIALI PËR ZHVILLIM EKONOMIK

Turizmi luan një rol të rëndësishëm në zhvillimin ekonomik të një vendi. Shumë qeveri e shohin turizmin si një mjet të përshtatshëm për përmirësimin e bilancit të pagesave, tërheqjen e investimeve të huaja dhe zbutjen e papunësisë. Krahas efekteve të drejtpërdrejta të turizmit, si rritja e të ardhurave dhe rritja e vendeve të punës, ekziston edhe "efekti shumëfishues i turizmit". Kjo do të thotë se për të matur ndikimin e përgjithshëm të turizmit në ekonominë e një vendi duhet të marrë parasysh jo vetëm përfituesit e drejtpërdrejtë të të ardhurave nga turizmi, por edhe përfituesit indirekt. Këta mund të jenë prodhuesit e produkteve bujqësore, industria për prodhimin e ushqimeve dhe pije, prodhues dhe shpërndarës të aparateve apo pajisjeve industriale, dyqane me pakicë, banka dhe shumë organizata apo individë të tjerë, të cilët përfitojnë nga zhvillimi i turizmit.

Organizata Botërore Turistike e Kombeve të Bashkuara (UNWTO) ka parashikuar që ardhjet ndërkombëtare ose udhëtarët që shkojnë jashtë vendeve të tyre në mbarë botën, deri në vitin 2030 do të arrijnë deri në 1.8 miliardë, duke siguruar kështu turizmin si një nga aktivitetet ekonomike me rritjen më të shpejtë që e nxit zhvillimin e përgjithshëm, duke futur investime të reja dhe duke gjeneruar të ardhura dhe punësim të reja.

Për sa i përket shifrave, hulumtimi më i fundit vjetor i Këshillit Botëror për udhëtime dhe turizëm (WTTC) tregon:

Pas një humbje prej gati 4,9 trilionë dollarë amerikanë në vitin 2020 (-50.4% rënie), kontributi i udhëtimeve dhe turizmit në GDP (PBB) u rrit me 1 trilion USD (+21,7% rritje) në vitin 2021. Në vitin 2019, sektori i udhëtimeve dhe turizmit kontribuoi me 10,3% në GDP (PBB) globale, që u ul në 5.3% në vitin 2020 për shkak të kufizimeve të atëhershme të lëvizshmërisë. Në vitin 2021 përqindja u rrit në 6,1%.

Në vitin 2020, u humbën 62 milionë vende pune, që është një rënie prej 18,6%, duke lënë vetëm 271 milionë të punësuar në të gjithë sektorin në nivel global, krahasuar me 333 milionë në vitin 2019; në vitin 2021 u rikuperuan 18,2 milionë vende pune, që përfaqëson një rritje prej 6,7% në nivel vjetor. Pas rënies prej 47,4% në vitin 2020, shpenzimet e vizitorëve vendas u rritën me 31,4% në vitin 2021, ndërsa pas rënies prej 69,7% në 2020, shpenzimet e vizitorëve ndërkombëtarë në vitin 2021u rritën vetëm me 3,8%.

Shifrat e mësipërme mbresëlënëse i pasqyrojnë pasojat nga pandemia COVID-19 mbi udhëtimet, duke e vënë në pah rënien ekstreme të vizitave të turistëve të huaj në destinacionet dhe njëkohësisht e tregojnë rritjen e udhëtarëve vendas të cilët i eksplorojnë zonat rurale dhe qendrat "e blerta" turistike.

Përpara kufizimeve të udhëtimit për shkak të COVID-19, dëshmi të tërthorta nga Krusheva ([LRCP Vëllimi II – Planet për zhvillim të destinacioneve – Plani Nr.3: Plani për zhvillim të turizmit: Pellagonia](#)) kanë sugjeruar

se rritja e popullaritetit të Krushevës dhe Prilepit si destinacion për paragjajding i ka rritur dukshëm vizitat në zonën e Pellagonisë. Sipas vlerësimeve të ofruesve vendas në vitin 2017, jashtë kampionateve të paragjajdingut, Krushevo ka mirëpritur të paktën 1000 mysafirë ndërkombëtarë të cilët e kanë vizituar destinacionin për pushime të kombinuara me aktivitete të paragjajdingut ose për përgatitje për garat e ardhshme. Numri më i madh i vizituesve ishin nga Sllovenia, Anglia, Bullgaria, Serbia dhe vende të tjera të rajonit. Minimumi i qëndrimit për këtë segment është pesë ditë, qëndrimi më i zakonshëm është shtatë ditë, ndërsa në periudhën kur mbahen gara dhe kampionate, pjesëmarrësit qëndrojnë mesatarisht nga 14 ditë. Mesatarja e shpenzimeve të garuesve në paragjajding gjatë pushimeve, si dhe për paketat stërvitore është rreth 70 euro në ditë. Paketa për ata që merren me paragjajding në mënyrë rekreative, të cilët vijnë për t'u stërvitur me klubet lokale është 50 Euro në ditë ku përfshihen akomodimi me mëngjes, trajnerë dhe mbështetje lokale (transport lokal). Në shumën e mësipërme nuk janë përfshirë shpenzime për ushqim dhe pije apo shërbime të tjera që turistët mund t'i konsumojnë.

Në kohën e hartimit të analizës, tregu aktual i Krushevës, destinacioni nuk mund të vlerësohet për shkak të tendencave apo parashikimeve, duke vendosur tregues për rritjen e mbërritjeve apo kërkesës për destinacion vetëm sepse çrregullimi i më i madh i vlerësimit të udhëtimeve është pasiguria. Përveç COVID-19, luftës në Ukrainë dhe krizës globale energjetike, ka shumë gjasa, që edhe në vitin 2023 do të vazhdojë trendi i ardhjeve vendase.

Bazuar në intervistat me ofruesit e shërbimeve për akomodim në Krushevë (2022, Projekti KET), që mbështetet edhe nga statistikatat zyrtare, pjesa më e madhe (deri në 90%) e totalit të ardhjeve në vitin 2021 janë prej turizmit vendas duke përfshirë të gjitha segmentet e tregut brenda ekonomisë kombëtare: familjet, çiftet, miqtë, grupet private, grupet e vogla të organizuara, udhëtime ose vizita njëditore, fundjavë të zgjatur, pushime, pjesëmarrje në ngjarje. Shumica e vizitave kanë përfshirë të paktën një aktivitet fizik si ecje në natyrë, bjeshkatari, çiklizëm dhe kalërim.

Tabela 1: Numri i vizitorëve, në Krushevë sipas viteve (2018-2021)

Viti	Numri i vizitorëve vendas	Numri i vizitorëve të huaj	Gjithsej
2018	15038	2465	17503
2019	19876	2366	22242
2020	17561	343	17904
2021	18341	1318	19659

Burimi: Baza e të dhënave MakStat, gusht 2022

Në thelb, turizmi ka të bëjë me numrat – numri i vizitorëve, makinat, fluturimet, hotelet, apartamentet dhe kampet, restaurantet, klubet dhe kafenetë dhe si ato shifra ndikojnë në rritjen e destinacionit. Në rastin e Krushevës, vëllimi i turizmit mund të matet me numrin e fjetjeve pasi këta tregues lidhen drejtpërdrejt me rritjen e vendeve të punës, gjenerimin e të ardhurave dhe përmirësimin e përgjithshëm të ekonomisë lokale.

Tabela tregon se ndikimi ekonomik nga turizmi mbi ekonominë e i Krushevës ka potencial të madh. Gjeresisht në Krushevë, si destinacion, në dispozicion janë 1250 shtretër (shihni III.3 AKOMODIMI), ku zënia totale e akomodimit në vitin 2021 është 52.45 fjetje, gjë që tregon Krusheva gjatë gjithë vitit 2021 është vizituar me kapacitet të plotë vetëm për 42 ditë.

Llogaritja e mësipërme (në formën e saj më të thjeshtë, pa e marrë parasysh gjendjen sezonale) nënkupton që Krusheva ka mundësi të rrisë numrin total të fjetjeve në vit. Përfshirja në projekte ndërkufitare (CB) që ofrojnë paketa unike turistike aktive mund të jetë një nga mënyrat për të diversifikuar/ngritur ofertën aktuale dhe për të plotësuar në një numër të madh kapacitetin e akomodimit që është në dispozicion.

Tabela 2: numri i fjetjeve në vit, Krushevë

Viti	2017	2018	2019	2020	2021
Numri i fjetjeve	46741	51526	56660	44273	52454
Rritje e numrit të fjetjeve krahasuar me një vit më parë		4785	5134	-12387	8181
% e Rritje e numrit të fjetjeve krahasuar me një vit më parë		10.24	9.96	-123,87	81.81

Burimi: Baza e të dhënave MakStat, gusht 2022

Sa për krahasim, destinacionet brenda zonës ndërkufitare CB nga ana e Maqedonisë, të cilët ofrojnë përvoja të ngjashme (fshatrat rreth liqenit të Prespës dhe liqenit të Ohrit, qytetet në rrëzë të parqeve kombëtare dhe fshatrat malore) gjithashtu numëruan rritje të madhe të vizitorëve vendas në vitin 2021 për shkak të kufizimeve për udhëtime jashtë vendit. Kështu, edhe parashikimi i trendit nuk mund të bazohet në ndikime të jashtme të jashtëzakonshme të pasigurta. Megjithatë tendencat e fundit mund të përdoren në zhvillimin e drejtimit strategjik për zhvillimin e destinacionit me qëllim të promovimit të madh dhe rizbulimit të destinacionit lokal të Krushevës nga vizitorët vendas. Veç kësaj, sipas [Strategjia për Zhvillimin e Turizmit të Komunës së Krushevës 2020-2025](#), gjenerata e Mijëvjeçarit të ri dhe Genjerata Z do të bëhen forcat kryesore në lëvizshmëri, kurse udhëtimi i tyre mund të rezultojë në ndryshime të rëndësishme në tregun turistik (që ndërliohen me teknologjitë e reja dhe udhëtimet aventuristike).

Për shkak të pozicionit të tij gjeografik, Elbasani duhet të mbështetet në lloje specifike të turizmit, kryesisht aventuristike, historike dhe shëndetësore (të llixhave). Në Shqipëri, Elbasani duhet të konkurrojë me rajone të tjera bregdetare dhe rajone tashmë të njohura si destinacione malore. Krahas këtyre, prej shumë vitesh Elbasani ka krijuar imazhin e një qyteti të ndotur, ku aktivitetet kryesore të biznesit përqendrohen tek prodhimi industrial, jo tek shërbimet apo turizmi. Por jo gjithçka është gri nga perspektiva e Elbasanit si destinacion turistik. Duke qenë i vendosur në qendër të Shqipërisë e bën atë lehtësisht të aksesueshëm nga pikat kryesore të hyrjes në Shqipëri. Ai është gjithashtu i pasur me burime të mundshme turistike dhe ka një traditë të gjatë mikpritjeje, të cilat përbëjnë një bazë solide për ta kthyer Elbasanin në një destinacion karakteristik turistik.

Shumica e vizitave turistike në Elbasan lidhen me llixhat termale në Llixha (Tregan), me rreth 7 deri në 10 netë bujtje. Këto vizita janë aktive gjatë pranverës dhe vjeshtës kur moti është i favorshëm për trajtime shëndetësore termale. Shumica e vizitorëve janë nga Shqipëria, Kosova dhe Maqedonia e Veriut. Fatkeqësisht, nuk ka statistika për numrin e saktë të hoteleve në Llixha (Tregan), numrin e turistëve që e vizitojnë zonën dhe numrin e bujtjeve.

Një tjetër destinacion që përfshin bujtje është Gjinari, destinacion malor që gjendet rreth 24 km nga Elbasani. Ndonëse njihet si një destinacion i bukur turistik, aty ofrohen numër i vogël aktivitetesh, që rezulton me atë që turistët të qëndrojnë jo më shumë se një deri dy ditë. Shumica e tyre bëjnë vizita njëditore, duke shijuar ushqimin e përgatitur në mënyrë tradicionale, ajrin e pastër dhe natyrën e mrekullueshme.

Elbasani njihet për organizimin e festës “Dita e Verës” që mbahet çdo vit më 14 mars, e cila është edhe festë kombëtare. Mijëra vizitorë vijnë atë ditë apo një ditë më parë për të shijuar ushqimin tradicional dhe për piknik në natyrë, duke krijuar një atmosferë festive në Elbasan dhe rrethinën në afërsi. Por kohëzgjatja e qëndrimit të turistëve nuk është më shumë se një natë, ndërsa shumica janë vizitorë njëditore.

Elbasani ka edhe shumë atraksione të tjera turistike, të cilat mund të përfshihen në ofertat turistike të agjencive apo operatorëve. Por potenciali i tij si destinacion turistik nuk është shfrytëzuar plotësisht, duke lënë shumë hapësirë për përpjekje dhe përmirësime. Në vitin 2007, Këshilli i Qarkut Elbasan përgatiti “Planin e Veprimit për Turizmin në Qarkun e Elbasanit”, i cili duhej të shërbente si një udhërrëfyes i përgjithshëm për zhvillimin e sektorit të turizmit në Elbasan. Megjithatë, nuk ka të dhëna statistikore ose informacione konkretet për ndikimin e Planit të Veprimit në zhvillimin e turizmit në Elbasan.

Një prej objektivave strategjike të përcaktuara në Strategjinë e Zhvillimit të Territorit të Bashkisë Elbasan (2015) është "... mbrojtja dhe rikuperimi i burimeve natyrore si element themelor i mirëqenies sociale dhe përmirësimit ekonomik, nëpërmjet turizmit natyror dhe kulturor". Kështu, pushtetet vendore dhe organet e tjera qeveritare janë të vetëdijshme për rëndësinë e turizmit dhe zhvillimin e tij. Megjithatë, akoma nuk ka plan veprimi për zhvillimin e turizmit në Elbasan, ashtu që proceset zhvillimore bazohen kryesisht në nisma private dhe ngjarjeve sporadike.

Autoritetet e bashkisë siguruan të dhëna të sakta për kapacitetet e objekteve hotelierike dhe numrin e vizitorëve gjatë çdo muaji apo stine të vitit në Elbasan. Këtë nuk e mundësoi as qeveria qendrore, as institucionet e tjera.

Për shkak të ndërvarësisë së tij me sektorët e tjerë të ekonomisë, zhvillimi i turizmit e mundëson zhvillimin e ekonomisë lokale. Nga ana tjetër, është mjaft sfiduese për të përcaktuar ndikimin e saktë ekonomik që turizmi si sektor e ka mbi ekonominë lokale. Përveç kësaj, analiza për të përcaktuar se cili investim është e pastër për turizmin është e ndërlikuar. Për shembull kur investohet në infrastrukturën rrugore ose shëndetësore, përfitimet janë të destinacionit në përgjithësi, në aspektin e qasjes dhe krijimin e zonat turistike më të aksesueshme dhe më të sigurta për t'u vizituar.

Investimet e projektit infrastrukturor KET në Krushevë dhe Elbasan kontribuojnë me të madhe në atraktivitetin e destinacioneve lokale për sa i përket aksesit në lokacionet aventuristike, duke nxitur zhvillimin e përgjithshëm ekonomik në zonën ndërkufitare, gjë që rezulton me më shumë vende pune, më shumë të ardhura dhe eksport më të madh të shërbimeve.

II.2 ANALIZA E SITUATËS AKTUALE LIDHUR ME STRATEGJITË DHE POLITIKAT NË NIVEL LOKAL, RAJONAL DHE KOMBËTAR

Literatura e konsultuar (e paraqitur në tabelën 3 më poshtë) i vendos bazat për zhvillimin e mëtejshëm të destinacioneve lokale të Krushevës dhe Elbasanit. Përfshin prezantim të thellë të potencialit të destinacioneve vendore dhe drejtimeve të zhvillimit të tyre nga një këndvështrim strategjik. Dokumentet strategjike të nivelit kombëtar dhe lokal përputhen me tendencat aktuale të BE-së në zhvillimin e turizmit në përgjithësi. Disa aspekte specifike për destinacionin lokal (turizmi aktiv, turizmi i mirëqenies, turizmi rural) janë theksuar si karakteristikat më të fuqishme turistike për zhvillimin e mëtejshëm të destinacionit. Në tabelën më poshtë është një përmbledhje e planifikimit strategjik për zhvillimin e destinacionit të Krushevës dhe Elbasanit, përkatësisht.

Tabela 3: literaturë e konsultuar

	Organizata /institucioni	Strategjitë/Planet/Dokumentet e analizuar
1	Komuna (Bashkia) e Krushevës	Strategjia për Zhvillimin e Turizmit të Komunës së Krushevës 2020-2025
2	Komuna (Bashkia) e Krushevës	Plani i integruar për zhvillimin lokal të komunës së Krushevës, 2019-2022
3	Qendra për zhvillimin e rajonit të Pellagonisë	Programi për zhvillimin e rajonit të Pellagonisë 2021-2026
4	Qendra për zhvillimin e rajonit të Pellagonisë	Studimi për zhvillimin e Pellagonisë si destinacion për turizëm aventuristik "Pelagonia – e formuar për aventurë"
5	Byroja për zhvillim rajonal të Maqedonisë së Veriut	Strategjia Kombëtare për Zhvillimin Rajonal 2021-2031
6	Ministria e Ekonomisë e Maqedonisë së Veriut, sektori Turizëm	Strategjia Kombëtare e Turizmit të Republikës së Maqedonisë, 2016-2021

7	Ministria e Ekonomisë e Maqedonisë së Veriut, sektori Turizëm Agjencia për promovim dhe përkrahje të turizmit në Republikën e Maqedonisë së Veriut	Strategjia Kombëtare për turizmin rural 2012-2017
8	LRCP	Planet e zhvillimit të turizmit për dhjetë destinacione në Maqedoninë e Veriut Vëllimi 1 – Metodologjia, Sfondi dhe Analiza e Tregut, 2016
9	LRCP	Planet e zhvillimit të turizmit për dhjetë destinacione në të gjithë Maqedoninë e Veriut Vëllimi II – Planet për Zhvillim të Destinacioneve Nëntor 2016
10	LRCP	Plani Zhvillimor Nr.3 Destinacioni Pellagonia, 2017
11	Ministria për Vetëqeverisje Lokale, Maqedonia e Veriut	Programi IPA CBC Republika e Maqedonisë së Veriut - Republika e Shqipërisë 2014-2020 Programimi IPA III CBC 2021-2027 ndërmjet Maqedonisë së Veriut dhe Shqipërisë
12	Bashkia Elbasan	Strategjia e Zhvillimit të Territorit të Bashkisë Elbasan
13	Bashkia Elbasan	Plani Strategjik i Zhvillimit të Qytetit të Elbasanit 2010 - 2020
14	Republika e Shqipërisë, Këshilli i Ministrave	Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim (SKZHII) 2015-2020
15	Ministria e Turizmit, Shqipëri	Strategjia për Zhvillimin e Turizmit në Shqipëri (2019-2023)
16	Ministria e Turizmit, Shqipëri	Programi i Integruar për Zhvillim Rural (IPRD) - Programi i 100 Fshatrave
17	Ministria e Ekonomisë, Republika e Maqedonisë së Veriut, sektori turizëm Agjencia për Promovimin dhe Përkrahjen e Turizmit në Republikën e Maqedonisë së Veriut	Ligji për Turizmin
18	Ministria e Turizmit, Shqipëri	Ligji për turizmin
19	Sekretariati i Këshillit të Investimeve, Shqipëri	Kuadri Ligjor dhe Institucional për Turizmin, Shqipëri 2018
20	"Përtej kufijve – Prezantimi i turizmit të zgjuar dhe ekonomisë së përbashkët", projekt i financuar nga BE	Studimi i trashëgimisë natyrore dhe kulturore të rajonit të bashkëpunimit ndërkuftar
21		Studimi i për Turizëm të Qëndrueshëm në Rajonin Ndërkuftar
22	"Përtej kufijve – Aplikimi i turizmit të zgjuar dhe ekonomisë së përbashkët", projekt i financuar nga BE	Studimi për resurset që janë në Dispozicion Shërbimet Turistike dhe Potenciali Turistik në Rajonin Ndërkuftar

Krusheva është destinacion turistik unik, sepse posedon komplet mahnitës prej pesë elementësh turistikë: akses, akomodim, atraksione, aktivitetet dhe komoditetet (e elaboruara në detaje në seksionin II: Analiza e situatës). Siç citohet në [Strategjinë aktuale për Zhvillimin e Turizmit të Komunës së Krushevës 2020-2025](#) "Komuna e Krushevës pretendon të bëhet një nga qendrat më të vizituara të destinacioneve turistike, si në Maqedoninë e Veriut, ashtu edhe më gjerë në Ballkan dhe Evropë. Për këtë arsye kjo Komunë u përfshi në një sërë projektesh në fushën e turizmit, ndërsa **synimi përfundimtar është zhvillimi i turizmit aventuristik** me të

cilin qyteti mund të kthehet në një destinacion të vizituar gjatë gjithë vitit". Që Krusheva të arrijë këtë qëllim, vetëqeverisja lokale ndërmoi një proces me pjesëmarrje të gjerë për të përcaktuar potencialin më të madh dhe për të vendosur veprime dhe hapa konkretë për zhvillimin e destinacionit, duke punuar së bashku me sektorin privat dhe atë civil.

Për më tepër, Krusheva njihet si "**destinacion aventuristik me peshë**" (Krusheva, Prilepi dhe rrethina) ku ka dëshmi të mjaftueshme të tregut për aftësinë konkurruese në nivel ndërkombëtar të kushteve dhe infrastrukturës për paraglajding. Sipas analizës së detajuar në kuadër të nën-projektit LRCP i financuar nga BE-ja, kurse i implementuar nga Banka Botërore, "*rritja në këtë segment, si dhe diversifikimi i ofertës së aventurës së vështirë me aktivitete të tjera si ngjitja në shkëmbinj, bouldering dhe të tjera, ka potencial shumë të fortë për të krijuar mundësi të reja biznesi dhe vende të reja pune me kualifikim të lartë*" ([Plane për zhvillim të turizmit për dhjetë destinacione në Maqedoninë e Veriut Vëllimi II – Plane për zhvillim të destinacioneve, nëntor 2016](#)). Analiza e mësipërme konkludon se strategjikisht Krusheva duhet të fokusohet në zhvillimin paralel të ofertave shtesë që nuk janë të lidhura drejtpërdrejt me "aktivitetin thelbësor aventuristik së vështirë". Destinacioni gjithashtu mund të rrisë atraktivitetin me aktivitete që lidhen me trashëgiminë kulturore dhe aktivitete të buta aventuristik që përfshijnë përvojat lokale ndërveprimin më të lartë me popullatën lokale, duke e paraqitur origjinalitetin e qytetit dhe kështu i përfshijnë të tre aspektet e udhëtimit aventuristik sipas përkufizimit ATTA (aktiviteti fizik, mjedisi natyror dhe zhytja kulturore).

Strategjia kombëtare për zhvillimin e turizmit të Maqedonisë së Veriut thotë **se tregu më i madh për vendin si destinacion janë vizitorët vendas**, që përbëjnë më shumë se 50% të vizitave me qëndrim mesatar prej 5+ ditësh. Këta shifra duhet të rishikohen ende nën dritën e pasojave nga COVID 19 pasi preferencat e udhëtimit, sipas të dhënave, u zhvendosën në më shumë udhëtime në vende të hapura, natyrë dhe "destinacione të gjelbra". Krusheva i ofron të gjitha që u përmendën më sipër, duke u plotësuar me aktivitete kulmore aventuristike dhe duke përfshirë aktivitete tematike për tërë familjen, siç është Parku i Aventurës i sapohapur në Staniç dhe 40+ km shtigje të shënuara për biçikleta, duke siguruar ofertë aventuristike në më shumë stinë (e elaboruar në seksion III.5 AKTIVITETET). Strategjia Kombëtare sugjeron hapa konkretë për promovimin e destinacionit, vendit në tërësi, duke përfshirë edhe krijimin e DMO-ve rajonale (organizata për menaxhim të destinacioneve) përgjegjëse për zhvillimin e destinacionit lokal së bashku me ndërtimin e vazhdueshëm të kapaciteteve të ofruesve të turizmit dhe organizatat në nivel të politikave. Transferimi i njohurive theksohet si parakusht vendimtar për zhvillimin e mëtejshëm të destinacionit.

[Programi për zhvillimin e rajonit të Pellagonisë 2021-2026](#) vë në pah se ekziston një trashëgimi e llojllojshme shumë e pasur kulturore dhe historike, nga të cilat lokaliteti arkeologjik Heraklea, arkitektura e Manastirit dhe **arkitektura tradicionale e Krushevës**, si dhe kishat e shumta, manastiret, muzetë, njësitë memoriale urbane dhe rural si dhe lokalitete të shumta natyrore, që përfaqësojnë një potencial jashtëzakonisht të madh për zhvillimin e llojeve të ndryshme të turizmit (liqenor, malor, religjioz, rural etj.) dhe përmirësimin e ekonomisë në rajon.

Pjesa e turistëve të huaj që i takon Pelagonisë bie ndërmjet **3-4% të numrit të përgjithshëm të bujtjeve në Maqedoninë e Veriut** duke llogaritur gjashtëmuorin e parë të vitit 2022. Kjo dëshmon tendencat globale të rënies së udhëtimeve në dalje pasi Pellagonia ka shënuar deri në 7% të vizitave të të huajve deri në vitin 2019. Për shembull, në qershor 2022, Maqedonia e Veriut numëronte 115 351 bujtje nga vizitorë të huaj, ndërsa Pellagonia ka numër modest prej 4366.

Tabela 4: Numri i bujtjeve të turistëve të huaj në Maqedoninë e Veriut

2022M01	2022M02	2022M03	2022M04	2022M05	2022M06
1 301	1 298	2 158	2 033	4 082	4 366

Burimi: Baza e të dhënave MAKSTAT, gusht 2022

Shqipëria vlerësohet nga shumë operatorë dhe vizitorë ndërkombëtarë për natyrën dhe peizazhet e saj të bukura. Zonat natyrore dhe rurale në Shqipëri ofrojnë mundësi për zhvillimin e turizmit rural, turizmit malor, ekoturizmit dhe aktiviteteve në natyrë (rafting, paraglajding, fluturim, çiklizëm malor, peshkim, alpinizëm, kalërim, udhëtime studimore, etj.).

Zhvillimi i turizmit malor rezultoi në stabilizimin e një numri të konsiderueshëm turnesh të organizuara në Theth, Vermosh-Lepushë, Valbonë dhe Tropojë, në Alpet Shqiptare, zonën e Dibrës dhe Bulqizës, në zonën malore në rrethinën e Tiranës, Elbasanit dhe Librazhdit, në zonën malore të Korçës, mali i Tomorit, Llogarasë dhe Karaburunit dhe rajoni malor i Gjirokastrës e Përmetit. Nga ana tjetër, kategorisë turizëm malor i shtohet edhe turizmi në zonat e mbrojtura ekologjike. Kjo kategori përfshin disa forma të turizmit, si agroturizmi, turizmi i konferencave dhe biznesit, turizmi kulturor (trashëgimia kulturore-historike, turizmi religjioz etj.), turizmi eno-gastronomik dhe turizmi shëndetësor (i llixhave). Nga studimet e ndryshme të realizuara me vizitorët dhe industrinë e turistike nga tregjet e huaja, rezulton se arkeologjia, trashëgimia dhe kultura janë identifikuar si pikat e forta të Shqipërisë dhe qëllimi kryesor i vizitave. Destinacionet kryesore që turistët i vizitojnë gjatë turneve organizuara kulturore janë Shkodra, Lezha, Kruja, Durrësi, Tirana, Fieri, Berati, Elbasani, Korça, Përmeti, Gjirokastra, Saranda dhe Vlora.

Për të nxitur zhvillimin rural, qeveria shqiptare realizoi një projekt ambicioz të quajtur "100 fshatrat", i cili ndikoi pozitivisht në zhvillimin e turizmit në këto rajone. Ky projekt synonte të koordinojë përpjekjet për zhvillim në hapësirat rurale të 100 fshatrave në Shqipëri, duke lënë pas ndërhyrjet e pjeshme dhe qasjet sektoriale të fokusuara ngushtë. Objektivat kryesore ishin përmirësimi i infrastrukturës publike, diversifikimi i aktiviteteve ekonomike (duke përfshirë përmirësimin e potencialit turistik në zonat rurale) dhe zhvillimin e kapitalit social dhe njerëzor. Pjesë e këtij projekti ishin dy fshatra të Bashkisë Elbasan, gjegjësisht Shushica dhe Gjinari. Megjithëse ekziston një opinion përgjithësisht pozitiv për ndikimin që ka pasur ky projekt në zhvillimin e turizmit rural në dy fshatrat e kualifikuara të Elbasanit, nuk ka të dhëna zyrtare që ta mbështesin këtë. Nuk ka bazë të dhënash që i përfshin të gjithë aktorët e këtij projekti, kurse ndikimi i investimeve nuk është matur ([revista "Monitor" për Raportin e Institucionit të Kontrollit të Lartë Shqiptar, për Projektin "100 fshatrat"](#)).

Administrata e Bashkisë së Elbasanit është aktori kryesor që i koordinon dhe i harton politikat e turizmit në nivel lokal, në përputhje me [Strategjinë Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit](#). Ka përpjekje për të promovuar Elbasanin si destinacion turistik, duke i evidentuar atraksionet kryesore të tij dhe duke organizuar disa evente e festa gjatë vitit. Bashkia nuk ka drejtori të dedikuar për turizmin; ekziston një "Drejtori për Politikën në Trashëgiminë Kulturore, Turizëm, Art dhe Sport", që e përfshin aktivitetet për zhvillimin e turizmit. Detyra për promovimin e aktiviteteve turistike për rritjen e numrit të vizitorëve dhe për hartimin e implementimin e politikave për zhvillim të turizmit është caktuar t'i takojë një drejtorie tjetër, përkatësisht "Drejtoria e Përgjithshme e Politikave Sociale dhe Strategjike, Shërbimeve Komunitare dhe Inovacionit".

Sipas [Strategjia për zhvillimin e territorit të Bashkisë Elbasan](#), Elbasani ka potencial të mirë për zhvillimin e turizmit ekologjik, në natyrë, agro-turizmit, shëndetësor, malor dhe turizëm historik-kulturor. Disa nga projektet që planifikohet të përgatiten janë (i) një hartë e plotë me vlerat historike të Bashkisë Elbasan; (ii) identifikimi i nevojave për ndërhyrje restauruese në vlerat historike dhe hartimin e projekteve teknike përkatëse; (iii) përmirësimi i infrastrukturës rrugore për destinacionet kryesore turistike në Bashkinë Elbasan.

Bashkia e Elbasanit e ka promovuar dhe e ka mbështetur çdo aktivitet që ka të bëjë me turizmin, veçanërisht ato që lidhen me destinacione specifike, si festat tradicionale të organizuara në Funar, Byshek dhe Gjinari.

III. ANALIZA E SITUATËS

III.1 GJURMA KYÇ E DESTINACIONIT

Krusheva është vendi më i lartë në Ballkan i banuar, në një lartësi mbidetare prej 1350 m me pamje nga fusha e Pellagonisë nga njëra anë dhe nga zona malore e Demir Hisarit nga jugperëndimi. Është mesatarisht afër qyteteve më të mëdha në rajon, 32 kilometra në perëndim të Prilepit dhe 52,5 kilometra në veri të Manastirit. Ndodhet në pjesën jugperëndimore të vendit në zonën administrative të Pellagonisë, ndërsa në territorin e komunës ka 8.385 banorë. Për shkak të përbërjes së saj multikulturore, në Krushevë dy gjuhë janë zyrtare: maqedonishtja dhe arumunishtja, gjuhë që e flasin mbi 20 përqindjet e banorëve të Krushevës, me përkatesi etnike vllehe.

Krusheva dhe rrethina e tij, si destinacion, ka një portofol të pasur resursesh të bazuara në natyrën e larmishme dhe të ruajtur mirë dhe në trashëgiminë e dalluar kulturore materiale dhe jomateriale. Atraksionet kryesore të zonës përfshijnë si atraksionet natyrore ashtu edhe ato të ndërtuara, siç është monumenti Makedonium (Memoriali Ilinden), Shtëpia Përkujtimore e Toshe Proeskit, pista për paraglajding dhe fluturime, vende për bouldering dhe ngjitje në shkëmbinj, arkitekturë autentike dhe të ruajtur mirë, park aventuristik, terrene për skijim dimëror, shtigje për çiklizëm, shtigje për hiking dhe trekking, kuzhinë lokale, si dhe peizazhe specifike për shkak të vendndodhjes së saj unike.

Faktorët më të njohur tërheqës të Krushevës janë natyra e ruajtur dhe e pastër, aktiviteti aventuristik i paraglajdingut dhe roli i tij unik në historinë e popullit maqedonas. Në Krushevë në vitin 1903 u themelua republika e parë në Ballkan – Republika e Krushevës (gjatë kryengritjes së Ilindenit kundër Perandorisë Osmane).

Përveç si destinacione për fundjava, për vizitorët vendas të cilët shijojnë ajrin e pastër dhe më të freskët gjatë verës për shkak të pozitës më të lartë të Krushevës, gjithashtu shumë kompani po e vizitojnë këtë destinacionin për team-building aktivitete shkak të ofertës së aktiviteteve të buta dhe të forta për adrenalinë në natyrë. Komuna, në bashkëpunim të ngushtë me sektorin privat dhe komunitetin e donatorëve të huaj në katër vitet e fundit, ka zhvilluar mbi 40 km shtigje për çiklizëm që ua zbulojnë turistëve pyjet e Krushevës.

Parku aventuristik dhe i adrenalinës, i përshtatshëm për familjet dhe grupet, është shembull se si investimi privat e ka ndjekur qasjen strategjike për zhvillim që Krusheva të bëhet një destinacion aventuristik, duke kontribuar kështu në atraktivitetin e përgjithshëm të destinacionit.

Qeveria dhe investitorët privatë bënë investime të shumta që Krusheva sërish të kthehet në një destinacion dimëror dhe të ofrojë pista skijimi për fillestare deri në ato në nivele mesatarë, duke përfituar nga klima e favorshme që ka Krusheva dhe mundësia për të garantuar skijim në çdo sezonë.

Në 5+ vitet e fundit sinonimi i Krushevës ka qenë paraglajdingu. Pavarësisht nëse e dini destinacionin për shkak të angazhimeve profesionale në paraglajding ose thjesht në nivelin e ndërgjegjesimit për destinacionin për paraglajding, Krusheva është bërë lokacion kulmor për paraglajding. Përkatësisht, këtu organizohen dhe mbahen dhjetra gara dhe kampionate me paragliderë nga e gjithë bota, duke e vendosur Krushevën në vendet më të mira në mbarë botën për këtë aventurë të vështirë. Sa i përket turizmit, paraglajdingu është kthyer në produktin turistik më tërheqës të destinacionit pasi klubet e paraglajdingut janë kaluar nga pasioni për sport në biznes dhe tani ofrojnë tandem fluturime në paraglajding për të gjitha llojet e vizitorëve.

Qyteti i Elbasanit ndodhet në Fushën e Elbasanit, në lartësi prej 120 m mbi nivelin e detit. Qyteti është i rrethuar nga ullishte dhe kufizohet nga lumi Shkumbin dhe përrenjtë e Zaranikës dhe Manazderës.

Qyteti ka një sipërfaqe prej rreth 793 hektarë dhe është rreth 57 km nga Aeroporti i Tiranës "Nënë Tereza", 76 km nga Porti i Durrësit, 61 km nga pika kufitare e Qafë Thanës me Republikën e Maqedonisë së Veriut, si dhe 148 km nga pika kufitare e Kapshticës me Greqinë. Elbasani ka një pozitë gjeografike shumë të favorshme, që e lehtëson shkëmbimin ekonomik me rajonet e tjera në Shqipëri dhe vendet fqinje.

Lartësia e qytetit, mbi nivelin e detit, shkon duke u zvogëluar nga veriu në jug me rreth 35 metra mbi nivelin e detit. Elbasani është pjesë e zonës kodrinore mesdhetare, kurse larmia e formave të tij tokësore dhe shtrirja veri-jug kontribuojnë në regjimin e elementeve klimatike. Temperatura mesatare lëvizin nga 6,7°C në janar në 23,4°C në korrik. Era është një element dallues klimatik i Elbasanit, me një shpejtësi mesatare nga 1,2 m/s gjatë verës deri në 2,4 m/s në dimër. Reshjet mesatare vjetore janë 1148 mm, ku rreth 66% e tyre bien gjatë gjysmës së dytë të vitit. Reshjet e borës janë një fenomen i rrallë në Elbasan dhe mesatarisht nuk zgjasin më shumë se 1 deri në 2 ditë në vit.

Bashkia e Elbasanit e përfshin qytetin e Elbasanit, i cili ka gjashtë qarqe administrative (të shënuara nga 1 deri në 6) dhe 12 njësi administrative (p.sh. rajone rurale): Bradashesh, Gracen, Gjinar, Zavalinë,

Shushicë, Shirgjan, Paper, Gjergjan, Labinot-Fushë, Labinot- Mal, Tregan dhe Funar.

Sipas të dhënave të Bashkisë Elbasan, për vitin 2020, popullsia totale është 214 361 banorë: 61,5% ose 131 749 banojnë në 6 qarqe administrative të qytetit të Elbasanit dhe 38,5% ose 82 612 banojnë në 12 njësi administrative të Bashkisë Elbasan.

Zona e Elbasanit tashmë është identifikuar si një destinacion i rëndësishëm turistik falë vlerave të larmishme turistike të përhapura në të gjithë rajonin. Rreth 100 monumente të trashëgimisë historike dhe kulturore, rreth 80 monumente natyrore, 37 lloje veshjesh popullore dhe folklor i larmishëm, me produkte bujqësore bio, që janë më të kërkuara në ditët e sotme, me kuzhinën tipike të rajonit dhe veçanërisht me mikpritjen tradicionale, përfaqësojnë një destinacion turistik edhe për vizitorët vendas dhe për të huajt, që ndikojnë në zhvillimin e këtij sektori me rëndësi rajonale dhe kombëtare.

Shumëllojshmëria e vlerave historike, kulturore, arkeologjike, natyrore dhe malore përbëjnë një spektër shumë gjerë të llojeve të turizmit në qarkun e Elbasanit.

Për sa i përket cilësisë, përvojave - atraksioneve - produkteve - shërbimet e ofruara në destinacionin tematik janë të një cilësie të ndryshueshme, ka treguar analiza e situatës aktuale pas hulumtimeve në terren me aktorë lokalë lidhur me turizmin. Konkretisht, vlerësimi i nivelit të cilësisë sipas **5 A-ve: aksesit, akomodimit, atraksionet, aktivitetet dhe komoditetet** e një destinacioni, nuk mund të barazohet me një etiketë të përbashkët, sepse të dyja zonat ndryshojnë shumë kur bëhet fjalë për elementët e destinacionit.

Konkretisht, Krusheva llogaritet si mesatarisht i aksesueshëm, me akomodim autentik, atraksione unike, aktivitete të reja dhe komoditete bashkëkohore, ndërsa Elbasani llogaritet gjithashtu lehtësisht i aksesueshëm, me akomodim modern në vend të atij autentik, aktivitete bazë tipike dhe aventuristike dhe komoditete bashkëkohore.

Më poshtë, këto pesë elemente të një destinacioni janë analizuar veçmas, duke ofruar gjendjen e zhvillimit të procesit të vazhdueshëm të zhvillimit të turizmit në destinacionin tematik të Krushevës dhe Elbasanit.

III.2 INFRASTRUKTURA KYÇE /AKSESI

Tabela 5: pikat e aksesit deri te destinacioni

	Produkti/Shërbimi	Pse është element kyç?	Përshkrimi
1	Aeroporti Ndërkombëtar në Shkup, Maqedonia e Veriut	Ofron +12 fluturime në ditë nga më shumë se dhjetë linja ajrore të ndryshme	Porta kryesore për të ardhje të fluturimeve ndërkombëtar për të hyrë në Maqedoninë e Veriut, +2.300.000 pasagjerë në vitin 2019
2	Aeroporti Ndërkombëtar në Ohër, Shën Pali, Maqedonia e Veriut	Siguron + 5 fluturime në ditë	Pika hyrëse për udhëtarët ndërkombëtarë në qytetet brigjet e Liqeni të Ohrit dhe Prespës në Maqedoninë e Veriut, + 317.000 pasagjerë në vitin 2019, dhe me rëndësi të madhe për mbërritjet në pjesët veriore të Shqipërisë për shkak të afërsisë me të dy pikat e kalimit kufitar ndërmjet Shqipërisë dhe Maqedonisë së Veriut
3	Aeroporti Ndërkombëtar në Tiranë, Nënë Tereza, Shqipëri	Siguron +15 fluturime në ditë	Është aeroporti i vetëm në Shqipëri dhe i 8-ti më i frekuentuari në Ballkan, duke ofruar udhëtim ajrore për më shumë se + 3.350.000 pasagjerë në vitin 2019. Porta për të gjithë turistët ndërkombëtarë që vizitojnë destinacionin
4	Autostrada Shkup-Kërçovë E65-R1306 Krushevë	Rruga kryesore që përzgjidhet gjatë udhëtimeve nga kryeqyteti Shkupi në zonën e Krushevës	E rëndësishme si për vizitorët vendas dhe ndërkombëtarë. E lidh Aeroportin e Shkupit me Krushevën dhe gjithashtu kryeqytetin Shkupin (+600.000 banorë) me Krushevën.
5	Autostrada Shkup-Veles E75- A1;A3; R1001;R1306 – Krushevë	Rruga e dytë që përzgjidhet për të mbërritur në zonën e Krushevës, veçanërisht nëse vizita është pjesë e vizitës në qendrat e tjera në rajonin e Pellagonisë si Manastiri apo Prilepi.	E lidh kryeqytetin Shkupin dhe qytetet qendrore të Maqedonisë së Veriut, Velesin, Prilepin dhe Manastirin me destinacionin e Krushevës.
6	Elbasan- Strugë - Ohër- Krushevë	Rrugë qarkore dhe pikë e hyrjes nga Shqipëria/Pika e kalimit Qafë Thanë në drejtim të Maqedonisë së Veriut]]ut	E rëndësishme si për udhëtarët vendas ashtu edhe për ata ndërkombëtarë pasi i lidh Krushevën dhe Elbasanin me aeroportin e Shën Palit dhe qytetet në brigjet e liqenit, Ohrin dhe Strugënn me Krushevën dhe Elbasanin. Është gjithashtu një rrugë që lidh destinacionin përmes pikëkalimit kufitar ndërmjet Maqedonisë së Veriut - Shqipërisë (Qafë Thanë). Gjithashtu, vozitja më e shkurtër e mundshme nga Krusheva në Elbasan dhe anasjelltas, për të kaluar 200 km për katër orë vozitje.
7	Tiranë-Elbasan-Strugë- Krushevë	Rrugë qarkore dhe pikë e hyrjes nga Shqipëria/Pika e kalimit Qafë Thanë në drejtim të Maqedonisë së Veriut.	Një nga lidhjet kryesore rrugore midis Elbasanit dhe Krushevës, që mundëson akses deri te destinacioni për udhëtarët ndërkombëtarë dhe vendas për shkak të aeroportit në Tiranë. Është opsion më i gjatë i vozitjes për nga kohëzgjatja nga Shqipëria në Maqedoninë e Veriut dhe anasjelltas, +6 orë.

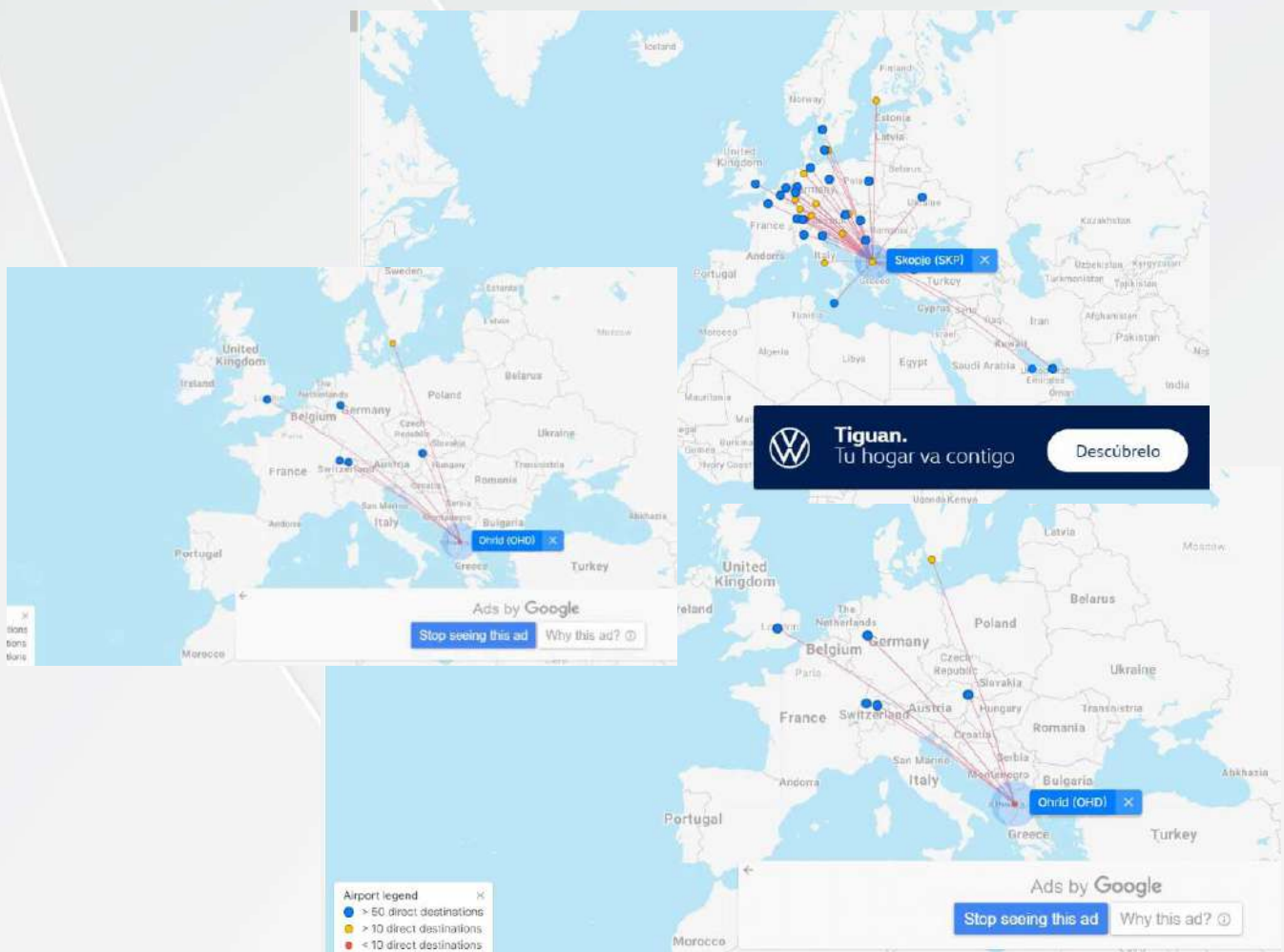

Infrastruktura e aeroporteve në të dy aeroportet është e re dhe e mirëmbajtur, me një numër në rritje të fluturimeve dhe destinacioneve të linjave ajrore prej – në, çdo vit. Gjithashtu, të dy aeroportet punojnë me kompani ajrore me kosto të ulët për të ofruar akses të lehtë dhe të përballeshëm deri te destinacion.

Aeroportet e TAV në Shkup dhe Aeroporti Ndërkombëtar Shën Pali në Ohër në Maqedoninë e Veriut, që i shërbejnë destinacionet kryesore nga r përfshijnë të gjitha qytetet më të mëdha brenda BE-së, Turqisë dhe Lindjes së Mesme. Siç paraqitet më poshtë në figurën 5, të gjitha ato lidhen me fluturime direkte.

Krahas Aeroportit Ndërkombëtar Nënë Tereza në Tiranë, Shqipëria e ka hapur edhe aeroportin e dytë në Kukës, në pjesën veriore të vendit, afër kufirit me Kosovën. Lokacioni i aeroportit të ri do t'u shërbejë qyteteve jo-bregdetare dhe pjesën kontinentale të Shqipërisë, dhe është në një distancë më pak të favorshme nga Elbasani dhe Krusheva. Prandaj Aeroporti në Kukës nuk konsiderohet si një pikë kyçe aksesit deri te këto destinacione.

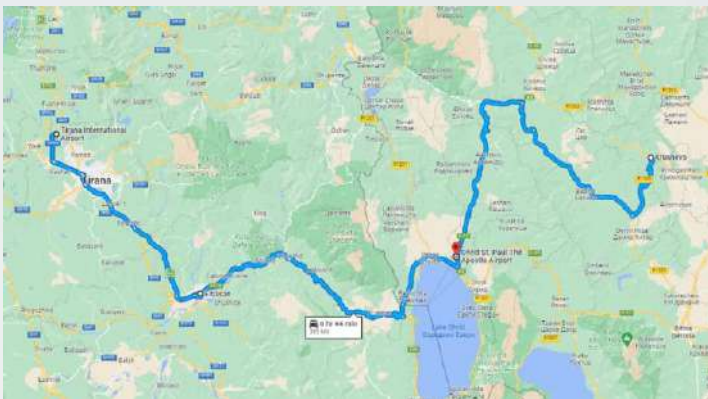
Figura 1: fluturime direkte prej – deri në aeroportet ndërkombëtare në Shkup (majtas) dhe Tiranë, Shqipëri (poshtë) dhe Ohri (i fundit në fund), Maqedonia e Veriut

Përsa i përket infrastrukturës rrugore, përveç seksioneve të rrugëve që janë autostrada, niveli i infrastrukturës rrugore klasifikohet si rrugë rajonale ose lokale (ju lutemi shikoni shënimin e rrugëve të paraqitur në figurën 2 ku prefiksi E qëndron për autostradë, R për markat e kufizuara dhe të tjera kombëtare që janë për infrastrukturën lokale).

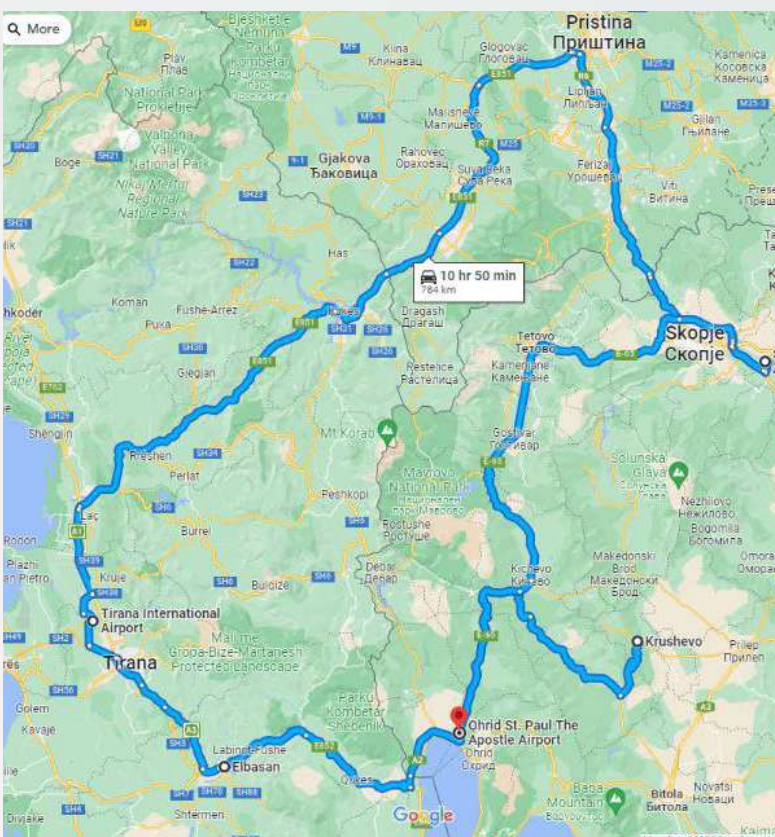
Në këtë aspekt, mirëmbajtja dhe cilësia e rrugëve prej – deri në Krushevë dhe Elbasan janë të një cilësie të moderuar. Seksionet e rrugës që mbajnë shenjën e autostradës janë më cilësore sipas obligimit të autoritetit publik kombëtar për infrastrukturën rrugore për mirëmbajtje të rrugëve në një nivel të caktuar të cilësisë.

Figura 2: lidhjet rrugore me qendrat në destinacionin Krushevë-Elbasan

Konkretisht, të ardhurit vendas dhe ndërkombëtarë të Aeroportit në Tiranë ose nga kontinenti i Shqipërisë dhe Shkupit do të kenë akses rrugor cilësor, në nivel të autostradës deri në Elbasan në Shqipëri gjegjësisht Gradsko/Ohër në Maqedoninë e Veriut. Duke hyrë në Maqedoninë e Veriut në drejtim të Strugës ose duke hyrë në Shqipëri në drejtim të Elbasanit në pikën e kalimit kufitar në Qafë Thanë, pasagjerët do të vazhdojnë udhëtimin përmes rrugëve rajonale që janë me cilësi mesatare.

Figura (majtas) 3: rrjeti i mundshëm rrugor për rreth e përqark, që e lidh Krushevën dhe Elbasanin si pjesë e një udhëtimi më të madh ballkanik

Për sa i përket udhëtimit rreth e përqark, vizita e të dy pikave qendrore të destinacionit përmes të njëjtës pikë hyrëse/përfundimtare të udhëtimit, Shkupi apo Tirana, madje edhe Ohri, për turistët ndërkombëtarë apo vizitorët nga kryeqytetet Evropiane, turistët mund të shijojnë një turne ballkanike me paketën e qëndrueshëm për udhëtim aventuristik.

Një avantazh shumë i rëndësishëm i aksesueshmërisë në destinacion është mundësia për të kaluar kufirin mes dy vendeve përmes dy pikave të ndryshme dhe për të vizituar tre vende për udhëtim, duke e përfshirë edhe Kosovën. Me këtë zgjerohet territori që vizitohet përgjatë rrugës midis dy qendrave të destinacionit dhe e shton vlerën e udhëtimit duke i ofruar turistit një eksplorim të dy vendeve në tërësi, e jo vetëm të pikave qendrore. Në të njëjtën kohë, vështrimet në të njëjtën kohë përputhen me imazhet e destinacionit në aspektin e natyrës, gjelbërimit dhe ngjyrës kaltër, gjegjësisht male dhe liqene.

Në Krushevë nuk ka transport të organizuar lokal. Objektet e akomodimit mund të organizojnë lehtësisht transport, pasi ekzistojnë shumë shërbime të transportit privat dhe janë lehtësisht të aksesueshme. Shumica reklamojnë në vendet e akomodimit dhe mund të kontaktohen përmes telefonit ose online. Kostoja e transportit lokal është shumë e ulët.

III.3 AKOMODIMI

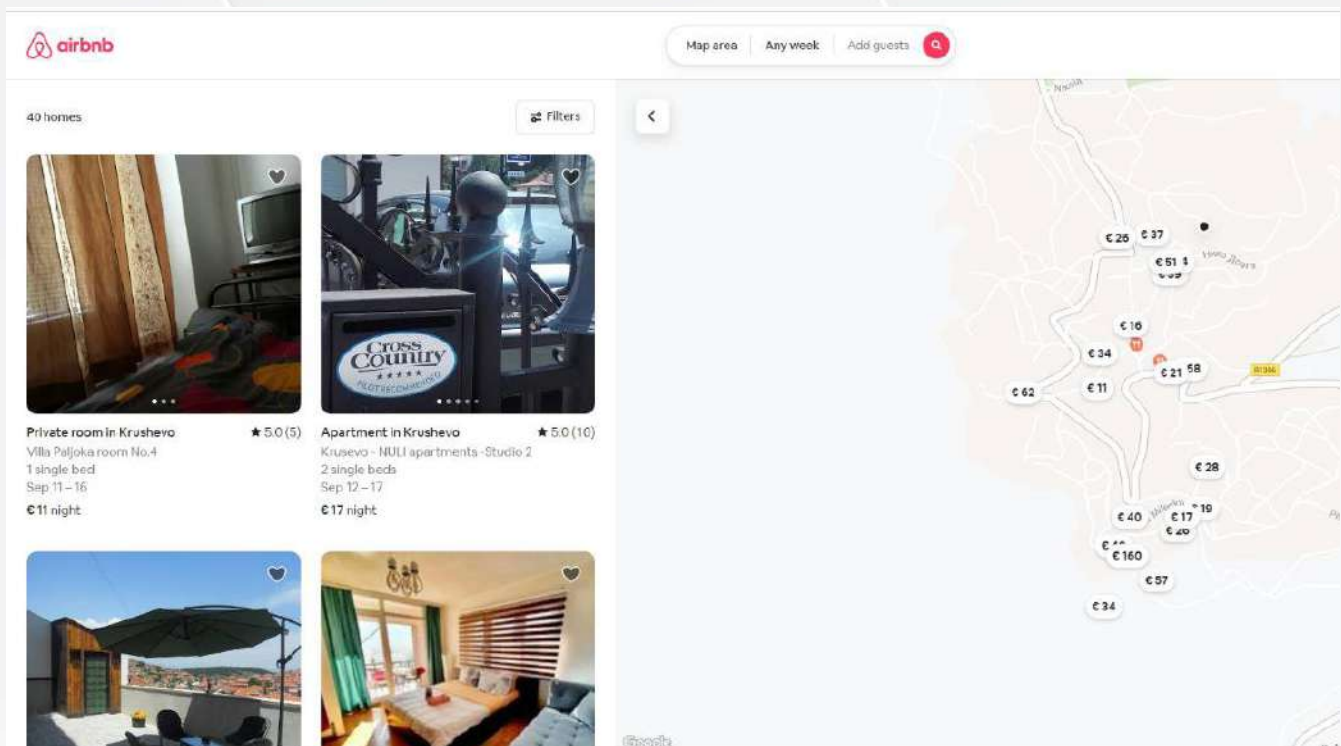
Një portofol i moderuar akomodimi e karakterizon Krushevën me dy hotele më të mëdha, [Montana](#) dhe [Panorama SPA](#) si dhe [Vila Gora](#) e sapo zgjeruar dhe shumë objekte të vogla për fjetje dhe mëngjes në pronësi të familjeve (një pjesë e konsiderueshme e të cilave janë joformale dhe nuk mund të rezervohen në internet) që arrijnë gjithsej 1250 shtretër që dallojnë për nga niveli i cilësisë. Shjumëllojshmpria e kapaciteteve akomoduese është një avantazh i madh, sepse mundëson destinacionin për lloje të ndryshme të turizmit sipas preferencave të mysafirëve, duke përfshirë udhëtimet korporative, për pushime dhe kohë të lirë, si dhe udhëtime kulturore dhe aventuristike.

Tabela 6: disponueshmëria e shtretërve, Krushevë

Hotele/ kapacitete akomoduese	Numri i shtretërve
Hotel Montana	220
Hotel Panorama SPA	70
Hotel Ilinden – në rikonstruksion	150
Resorti për fëmijë Begova Koriija (Shula Mina)	150
Objektet akomoduese private	580
Konaqet e Manastireve	80
Totali në destinacion	1 250

Hulumtimi në terren i dha shifrat e mësipërme me vërejtjen se objektet private të akomodimit po rriten vazhdimisht duke e ndjekur anën e kërkesës nga tregu turistik. Megjithatë, shumë nga shtëpitë që ofrojnë akomodim mbeten të paregjistruara në Komunë, ashtu që vlerësimin e totalit të shtretërve në dispozicion në Krushevë është një vlerësim.

Për sa i përket stilit, mund të gjenden të gjitha llojet e akomodimeve, nga tradicionale në moderne, me estetikë të përgjithshme që mbizotëron në arkitekturën autentike të Krushevës. I njëjti stil është përkthyer edhe në arkitekturën bashkëkohore të dy hoteleve kryesore në Krushevë, Montana dhe Panorama. Të dy llojet e akomodimit, dhoma dhe apartamente, ofrohen për të mundësuar akomodim individual dhe në grup për objekt. Me ngritjen e platformave online për prenotim të akomodimit Booking.com dhe Airbnb.com, u mundësua shitja onlajn e akomodimeve, me prani të vazhdueshme të mbi 20 objekteve që ofrohen portalet onlajn, figura 3 më poshtë. Mesatarisht, kostoja e akomodimit, gjegjësisht bujtje me mëngjes për një person shkon nga 11 euro në një vila private deri në 70 euro për një dhomë teke në Hotel Panorama & SPA.

Figura 4: Prania e Airbnb e kapaciteteve akomoduese në Krushevë

Elbasani ka një traditë të gjatë në ofrimin e shërbimeve të mikpritjes për shkak të pozicionit të tij specifik në qendër të Shqipërisë dhe është pjesë e disa rrugëve kombëtare dhe ndërkombëtare. Disa lloje biznesesh ofrojnë këto lloj shërbimesh, megjithëse numri i tyre është i palakueshëm. Kështu, sipas të dhënave zyrtare të Bashkisë Elbasan (viti 2019), në Elbasan janë 70 biznese që ofrojnë shërbime akomodimi. Tridhjetë e nëntë prej tyre, ose 56%, janë hotele që gjenden në njësinë administrative Tregan, ku gjenden edhe burimet e njohura të ujit termal. Këto hotele u shërbejnë kryesisht të rriturve të moshuar që vijnë për qëllime terapeutike dhe nuk janë të preferuar prej turistëve të tjerë (për shkak edhe të erës së dyoksidit të sulfurit që lidhet me aktivitetin gjeotermal). Hotele të tjera, që gjenden kryesisht në qytetin e Elbasanit dhe rrethinë, ofrojnë vetëm shërbime akomodimi dhe kafe - bare. Vetëm disa prej tyre ofrojnë shërbime të restoranteve me gatimin e ushqimeve.

Për sa i përket vendbanimeve të afërta, shërbime akomodimi ofrohen vetëm në Gjinar (11), Shirgjan (1), Labinot (4), Qerret (1) dhe Funar (1).

Gjatë kërkimit në faqet e internetit që ofrojnë shërbime akomodimi shihet se ka disa biznese që ofrojnë shërbime të tilla. Kështu, në qarkun e Elbasanit janë shënuar këto lloje shërbimesh akomodimi: 14 apartamente, 12 hotele, pesë bujtina, katër shtëpi pushimi, dy vila, një hostel dhe bujtinë për fjetje me mëngjes.

Në vijim është një listë e objekteve akomoduese në Bashkinë e Elbasanit (pa përfshirë ato në Llixhe dhe Tregan, të cilat përdoren kryesisht për turistët që shkojnë atje për trajtim).

Tabela 7: disponueshmëria e akomodimit në Elbasan

Hotele/Kapacitete akomoduese	Nr. i shtretërve
Hotel Univers	60
Hotel Imperial	100
Hotel Grand	30
Hotel Ballkan	50
Villa Imperial	20
Hotel Monarch	20
Hotel Guri	30
Hotel Real Scampis	20
Hotel Le Olive	30
Resorti Kriva	110
Hotel Colombo	40
Objektet akomoduese private	300
Akomodim privat Deliu (Funar)	8
Kapacitete akomoduese private (Funar)	15
Tre Bujtinat (Gjinar)	20
Shtatë (7) bujtina (Gjinar)	75
Katër (4) hotele të vogla (Gjinar)	50
Kapacitete akomoduese private (Gjinar)	20
Total ne destinacion Elbasan	998

Siç u prezantua më lart, të dy destinacionet lokale mund të strehojnë njëkohësisht deri në 2250 vizitorë në lloje dhe nivele të ndryshme të objekteve cilësore akomoduese.

III.4 ATRAKSIONET

Faktorët më me ndikim për atraktivitet që ndërlidhen me udhëtimet aventuristike janë atraksionet dhe aktivitetet e destinacionit. Pasi destinacioni Krushevë - Elbasan ndërlidhet me temën e atraksioneve të turizmit aktiv/aventuristik, që i motivojnë turistët të vizitojnë destinacionet lokale, të cilat përbëhen nga karakteristika apo ngjarje në natyrë dhe jonatyrore në territorin e të dy bashkive ose njëkohësisht në të dy rajonet.

Veçantia e Krushevës është një përzjerje e faktorëve atraktivë, duke përfshirë një grup unik të atraksioneve të ndryshme, prej atyre kulturore e deri te ato aventuristike. Nuk ndodh aq shpesh që ndonjë destinacion,

siç është Krusheva, të mund të ofrojë aktivitete turistike nga më të ndryshmet gjatë gjithë vitit. Për fat të mirë, pozicioni unik i Krushevës, në aspektin natyror ashtu edhe kulturor-historik, siguron atraksione të ndryshme për destinacion. Më poshtë janë paraqitur atraksionet kryesore të Krushevës, natyrore apo të ndërtuara.

“Ilinden” ose Makedonium – kompleksi monumental në Krusheve

Monumenti Ilinden shtrihet në 12 hektarë dhe forma fillon me prangat e thyera, vazhdon përmes kriptës dhe skenës shumëngjyrëshe-mozaike qeramoplastike dhe përfundon me një kupolë të ngritur në 1320 metra mbi nivelin e detit, nga ku një pamje shumë e bukur në qytetin e Krushevës. Në brendinë e kupolës mbresëlënëse janë relievet, vitrazhet me flakën e përjetshme dhe tingujt e oratoriumit “Dielli i tokës së lashtë”. Monumenti e përfaqëson mosbindjen, luftën dhe përpjekjen e përhershme të popullit maqedonas për liri dhe shtet të pavarur.

Dhjetë Ditët e Republikës së Krushevës – Tradicionalisht, kjo ngjarje organizohet çdo vit, në fillim të gushtit, duke e lexuar Manifestin e Krushevës si pjesë e shënimit të kryengritjes së Ilindenit. Gjatë manifestimit, i tërë qyteti ndryshohet tërësisht në frymën e vitit 1903. Manifestimi fillon me pritjen ceremoniale të kalorësve të cilët tradicionalisht mbërrin në Krushevë para festës më të madhe maqedonase Ilindenit, për nder të luftëtarëve të rënë, të cilët kanë luftuar për Republikën e pavarur të Maqedonisë. Manifestimi e përfshin edhe ceremoninë e nxjerrjes dhe ngritjes së flamurit në shtyllën e Republikës së Krushevës, program kulturor-artistik, fishekzjarre dhe improvizim të shtënave me topin e qershisë.

Shtëpia Përkujtimore e Todor Proeskit (majtas) - E ndërtuar pas vdekjes për nder të yllit të madh të muzikës, është qendër që flet për jetën dhe veprën e artistit dhe është një nga atraksionet kryesore të qytetit.

Shkritoja e plumbave (djathtas) – Shkritoja është muze si memorial i Kryengritjes së Ilindenit. Është vendi origjinal ku janë bërë plumbat për kryengritësit gjatë Kryengritjes së Ilindenit.

Pista për paraglajding - Në afërsi të lokalitetit Meçkin Kamen (Shkëmbi i Ariut) është ndërtuar një nga vendet më të famshme në Ballkan për ngritje me paraglajder. Në Krushevë dhe Prilep ka klube dhe instruktorë të paraglajdingut, me të cilët mund të organizoni fluturime tandem mbi Pellagoni.

Liçeni i Krushevës - I quajtur ndryshe edhe Gumenje, është akumulim artificial pranë qytetit Krushevë, nga i cili rrjedh lumi Krushevë - Norovska. Ky liçen është një vend i mrekullueshëm për rekreacion, peshkim, apo thjesht për të shijuar natyrën, duke e plotësuar potencialin turistik të qytetit. Rrethina e liçenit përdoret për aktivitete në natyrë, vrapim ose ecje. Është një vend shumë i qetë i rrethuar me pisha. Nga viti 2018, për nder të Toshe Proeskit, në liçen ka filluar organizimi i një maratone tradicionale në not.

Meçkin Kamen (Shkëmbi i Ariut) – Disa kilometra larg qytetit, rruga të çon deri në lokalitetin ku janë zhvilluar beteja të ashpra gjatë Kryengritjes. Në Meçkin Kamen është ngritur përmendorja e Pitu Gulit, ku është shkruar slogabu “liri ose vdekje”.

Manastiri “Sv. Preobrazenie” (Sh. Shpërfytyrimi) Manastiri është ndërtuar me iniciativë dhe pjesëmarrje personale të njërit prej yjeve më të mëdha të muzikës në Ballkan, Toshe Proeski, i cili ka qëndruar shpesh në konaqet e Manastirit. Nga kompleksi i manastirit shihet panoramë e bukur e rrethinës.

Galeria e Nikola Martinovskit - Artdashësit do të gjejnë prehje të vërtetë mes veprave të piktorit bashkëkohor Nikolla Martinovski në galerinë e vendosur në një nga shtëpitë e Krushevës me stil autentik.

Sportet dimërore - Ski qendra e Krushevës është një nga vendet më të popullarizuara për skijim dhe, në përgjithësi, për turizëm dimëror në Maqedoninë e Veriut. Pjesë e qendrës së skijimit është vendi i quajtur Staniç ku ka disa pista skijimi për amatorë bashku me dy ski lifte. Është specifike se teleferiku fillon nga qendra e qytetit të Krushevës së

Parku i aventurave – parku aventuristik i përshtatshëm për fëmijë dhe të rritur, që ofron tre nivele vështirësish gjatë ngjitjes dhe ecjes nëpër litarët mes drunjve, zip-linja dhe shkëmbinj për boldering.

Çarshia e Vjetër e Krushevës- gjendet në qendër të qytetit, ku ka dyqane, restorante dhe shtëpi tradicionale me arkitekturë autentike. Rrugicat e ngushta ofrojnë relaks me një filxhan kafe ose vizita të monumenteve kulturore.

Festivali në natyrë "Kur je në Krushevë" -Qëllimi i festivalit është promovimi i bukurive të Krushevës dhe rrethinës së saj, mundësitë për sporte të adrenalinës dhe potencialin e Liqenit të Krushevës. Edicioni veror i festivalit zhvillohet në fillim të gushtit. Ai ofron përmbajtje të llojllojshme, si bjeshkatori, vrapim, pamje që nxisin adrenalinë me paraglajding tandem, çiklizëm të paharrueshme nëpër natyrën e Krushevës, argëtim dhe ngjarje të tjera. Festivali ka edhe edicionin dimëror, "Kur je në Krushevë – Dimri është këtu", i cili mbahet në fillim të shkurtit. Edicioni dimëror i festivalit ofron edhe përmbajtje interesante si një turne për fotografim, shëtitje rekreative, paraglajding tandem dimëror, kalërim dimëror mbi kuaj, degustim i specialiteteve të shijshme të Krushevës dhe argëtim të paharrueshëm.

Arkitektura e qytetit të vjetër të Krushevës - Shtëpitë janë të pavarura, kryesisht simetrike, pa hapësira të hapura tipike për qytetet e tjera në Maqedoni. Pjesa e pasme e shtëpive është e ndërtuar me gurë, ndërsa pjesa e përparme e të ashtuquajturave bondruk është konstruksion i shtyllave dhe trarëve prej druri të mbuluar me suvë të bardhë. Pothuajse gjithmonë ka një pus në pjesën e katit përdhësë. Në fasadën kryesore zakonisht ka dekorime të lyera me ngjyrë të kaltër. Ngjyra e kaltër përdoret tradicionalisht edhe për kornizat e dritareve dhe detaje të tjera të fasadave. Një ballkon i vogël në katin e sipërm zakonisht ka një pediment trekëndor sipër tij për të theksuar simetrinë e shtëpisë.

Kuzhina tradicionale e Krushevës është ende unike dhe origjinale, duke mbetur jashtë ndikimeve të kohës moderne. Receta më e njohur tradicionale e Krushevës është çomleku. Është një "tavë" mish viçi e pasuruar me specë, qepë, kumbulla blu, verë dhe erëza.

Llokumi (djathtas) - Është një ëmbëlsirë që prodhohet ndër breza në këtë qytet dhe ka cilësi të lartë. Llokumi me origjinë nga Krusheva është një privilegj vendor dhe, të paktën sipas historive lokale, nuk mund të gjendet në tjetër vend.

Puslici/Celufki (puthje) (majtas) - Një ëmbëlsirë që bëhet nga të bardhat e vezëve dhe sheqeri, tradicionale, krokante, e bardhë dhe e shijshme.

Elbasani për shkak të vendndodhjes së favorshme, klimës dhe destinacioneve të shumta me monumente historike, kulturore dhe natyrore është i pasur me resurse të ndryshme për zhvillim të turizmit.

Rrapi i Bezistanit - Ky resurs natyror ndodhet në qendër të qytetit dhe prej shekujsh ka shërbyer si qendër e ngjarjeve. Rrapi ka një trung të fortë dhe një shportë tipike. Menjëherë pranë tij ndodhet lokaliteti i madh arkeologjik, bazilika paleo-kristiane, mozaikë të zbuluar me ngjyra të bukura dhe punime artistike shumë të bukura.

Kalaja e Elbasanit - Kalaja e Elbasanit tërheq vëmendjen sapo dikush arrin në qendër të qytetit. Ka formë të drejtkëndëshit, 308 x 348 metra. Është rrethuar nga një hendek 4 metra i thellë, i cili furnizohet me ujë nga përroi i Zaranikës. Ka katër porta, që janë 40-50 metra nga njëra-tjetra, dhe 26 kulla mbrojtëse.

Pjesa romake e mureve mund të gjendet deri në 5 metra mbi themelet dhe është 3 metra e gjerë. Muret kanë pasur mure mbrojtëse që kanë shërbyer për qëllime të vëzhgimit dhe mbrojtjeje.

Muret e jashtme rrethuese shfaqin tre periudha kryesore nëpër të cilat ka kaluar kjo kështjellë: periudha romake, e hershme bizantine dhe osmane. Është një prej kështjellve më interesante në Ballkan, e ndërlidhet ngushtë me Via Egnatia.

Bazilika e Bezistanit -Pranë Rrapit historik shekullor të Bezistanit, ndodhet një bazilikë e lashtë që daton prej shekullit V. Në Bazilikë gjendet edhe një varr monumental, i mbuluar nga një mozaik dhe i vendosur rreth 30 metra nga muret e bazilikës. Bazilika ka vlera arkeologjike dhe artistike, siç janë mozaiku dhe afreskat e shumta. Ato janë kryevepra të artit figurativ, që e pasqyrojnë idenë për përjetësinë. Figurat në mozaik karakterizohen me motive të luleve, kafshëve dhe shpendëve, janë shprehje e mjeshtërisë së lartë për kohën kur janë krijuar. Mozaiku është dëshmi e trashëgimisë së madhe arkeologjike, si dhe dëshmi e zhvillimit të avancuar ekonomik dhe kulturor të Elbasanit në periudhën e Bizantit, periudhë prej kur daton Bazilika e Bezistanit.

Kulla e Sahatit -Kulla e Sahatit është ndërtuar mbi një nga kullat e kalasë, duke dominuar mbi sheshin kryesor të qytetit të Elbasanit. Kulla e sahati ka pasur disa rikonstruksione, e fundit që daton në vitin 1899. Ka bazë katrore 4,3 x 4,3 metra. Në harkun e portës jugore të kalasë është vendosur një pllakë mermeri që përshkruan e historinë e kullës: *"Nën kujdesin (patronazhin) e mbretit të botës (Sulltanit) Abdul Hamid Bujarit, u ndërtua kjo kullë gracioze e sahati. Burrat dinjitoz të Elbasanit e patën hirin ta ringjallën këtë sahat që e gëzon zemrën. Aqif Beu ka treguar kujdes dhe interesim të veçantë. Zoti i dhëntë gjithë të mirat e kësaj bote, sepse me tingujt e tij na e tregon kohën e saktë. Është ndërtuar në fillim të vitit 1315 (1899)".*

Xhamia e Mbretit - Kjo xhami ndodhet brenda Kalasë së Elbasanit. Siç del nga emri i saj, është një nga disa xhamitë e ndërtuara në fund të shekullit XV nga Sulltan Bajaziti II në territoret e pushtuara në Shqipëri. Çatia e tipike e xhamisë është prej druri, me një hajat para sallës për falje. Kjo xhami mund të jetë e vetmja faltore fetare në Shqipëri që është në harmoni të përsosur me mjedisin urban ku është ndërtuar.

Muzeu Etnografik - Ndodhet në qendër të qytetit, jo shumë larg Kalasë së Elbasanit. Ky muze është i vendosur në një shtëpi tradicionale dykatëshe të shekullit të 18-të që tregon për kulturën, folklorin dhe mënyrën e jetës në mesjetë. Muzeu që e rrëfen historinë për kulturën dhe stilin e jetesës së Elbasanit ndodhet brenda një prej shtëpive më tradicionale të qytetit. Muzeu e prezanton detajisht kulturën dhe folklorin e Shqipërisë së Mesme, zejet e asaj kohe, jetën e përditshme të qytetit dhe rrethinave të tij, si dhe mjetet kryesore të tregtisë së Elbasanit ndër vite.

Xhamia Naziresha -Kjo xhami tërheq vëmendjen e vizitorëve falë harmonisë dhe bukurisë së formave dhe ngjyrave të saj strukturore. Ajo daton nga fundi i shekullit XVI dhe është emëruar pas një gruaje shumë të respektuar nga popullsia e qytetit. Planimetria dhe përmasat e xhamisë e shprehin stilin klasik otoman të kohës kur ajo u ndërtua. Salla origjinale e faljes në formë katrore është ruajtur, ndërsa ka dëmtime të vogla në majen e minaresë.

Kisha e Shën Mërisë - Kisha ortodokse ndodhet në zemër të Kalasë së Elbasanit, pjesërisht e banuar nga popullata e krishterë ortodokse. Pamja e sotme e kishës daton nga vitet 1826-1833, kur është rindërtuar mbi rrënojat e një kisha të shekullit XVII që ishte djegur në vitin 1819. Pikturat me kube datojnë në vitin 1859. Përveç mjeshtërisë së lartë të drugdhendjes, kisha vlerësohet për bukurinë e saj arkitekturore, veçanërisht për arkadat e hajatit dhe gurët e gdhendur.

Stacioni Ad Quintum - Stacioni Ad Quintum është një pikë pushimi përgjatë rrugës antike Via Egnatia, e cila dikur e ka lidhur Romën me Kostandinopojën, e ndërtuar midis viteve 146 dhe 120 para Krishtit. Stacioni Ad Quintum ndodhet në Bradashesh, rreth 7 km nga Elbasani.

Kisha e Shen Kollit - Kjo kishë ndodhet në fshatin Shelcan, rreth 12 km nga Elbasani. Bazuar në karakteristikat e ndërtimit, besohet se është ndërtuar rreth fundit të shekullit XIV. Kisha është e zbukuruar me afreske piktoreske të ikonografëve mesjetarë Onufri dhe Kostantin Shpataraku.

Embelsira tradicionale (Ballakume)

Të gjithë në Shqipëri e dinë se festat e verës janë të lidhura pashmangshmërisht me ballakumen, ëmbëlsirën tradicionale të qytetit, përgatitja e së cilës kërkon mjaft punë dhe kohë. Kjo ëmbëlsirë e shijshme është biskotë që bëhet nga miell i grurit ose i misrit dhe sasi të konsiderueshme të sheqerit. Në të vërtetë, shija she ëmbëlsia e saj, gjatë kohës, është bërë simbol i Festivalit "Dita e Verës". Përgatitja e ballakumes, megjithatë, është një sfidë e vërtetë pasi duhet përmbajtur me besnikëri recetës dhe çdo përbërës të shtohet me kujdes. Tradicionalisht përzierja e përbërësve bëhet me lugë druri në një enë bakri.

Elbasan Tavë (Tavë me mish dhe kos)

Receta e këtij ushqimi të shijshëm veror e ka origjinën nga Elbasani, por tashmë shërbehet në të gjithë vendin. Një nga sekretet e Elbasan Tavës Kosit është se gatuhet vetëm me mishin e bagëtive të reja. Sekretit tjetër qëndron në marinimin e mishit me një sërë erëzash barishtore. Mishi fillimisht piqet vetë në furrë në mënyrë që të lëshojë të gjithë lëngjet e tij, me çka sigurohet që mishi të zbutet. Më pas, mbi mish dredhet një përzierje e trashë me vezë, mielli dhe një sasi të konsiderueshme e kosit të freskët dhe krejt kjo piqet sërish. Freskia e thartë e kosit e thekson ëmbëlsinë e mishit të qengjit duke rezultuar me një porcion të shijshëm që shkrihet në gojë.

II.5 AKTIVITETET

Aktivitetet që ofrohen në këtë lokacion janë forcat kryesore motivuese për të vizituar një destinacion aventuristik dhe energjik. Vlera e tyre turistike është e madhe nga pikëpamja e diversitetit apo ekskluzivitetit. Gjithashtu, aktivitetet e destinuara për profesionistët dhe atletët mbështeten me respektim të standardeve të sigurisë dhe një sistem dhe shpëtimi që është në dispozicion në kuadër të vetë destinacionit.

Mund të thuhet me siguri se Krusheva ofron një sërë aktivitete në natyrë, duke filluar nga aventura e lehtë, e butë deri tek aventura e vështirë. E veçanta e Krushevës është se ofron aktivitete në natyrë gjatë gjithë vitit. Për këtë analizë do të merren parasysh vetëm aktivitetet turistike aktive dhe ato aventuristike:

Paraglajding (tandem) - Klubet aktive dhe pilotët e certifikuar ofrojnë fluturime tandem me paraglajding nga 2 lokacione të ngritjes, që të dyja gjenden në Meçkin Kamen, ana lindore si kryesore dhe ana perëndimore si alternativë. Paraglajdingu dhe paraglajding në tandem ofrohet prej prillit deri në tetor, dhe nëse kushtet e motit në Krushevë janë të favorshme edhe gjatë sezoneve të tjera.

Çiklizëm malor - Komuna (Bashkia) e Krushevës, në bashkëpunim me projektin PKLR – Projekt për aftësi konkurruese lokale dhe rajonale, që financohet nga BE, ka zhvilluar mbi 40 km shtigje për biçikleta. Në bashkëpunim me sektorin privat, aktualisht janë duke zbatuar një projekt të përbashkët për zgjerimin e rrjetit të shtigjeve të shënuara për çiklizëm, duke i shtuar kilometrazhin total të shtigjeve të shënuara malore prej 80+ km.

Skijimi - skijim dimëror dhe sporte shoqëruese dhe rekreacion ofrohen në vendin e quajtur Staniç i cili ka dy pista për amatorë dhe një pistë profesionale e gjatë 618 metra. Ky lokacion ka një ski ashensor – me një ulëse dhe një ashensor kabllor me një ulëse. Deri te lokacioni me një teleferik (me dy ulëse), përgjatë së cilës në fakt është pista profesionale për skijim. Lartë në Staniç ka dy restorante - Scout and Shape, të cilët ofrojnë pije freskuese dhe ushqime të ndryshme. Pika e nisjes së teleferikut që çon deri në Staniç është vetëm pak minuta nga qendra e Krushevës..

Safari dimëror – ofrohet nga një ofrues privat i shërbimeve, ku turistët mund të shijojnë një “safari dimëror” nga maja e malit Bushava deri në vendin ku sigurohet transporti me një automjet amfib dhe prej aty turistët e shijojnë aventurën e skijimit falas, ecjes dhe aktiviteteve të tjera.

Aventura QUAD - mundësi për të marrë me qira një ATV me dy ulëse (automjet për të gjitha terrenet) për të eksploruar natyrën në rrethinën e Krushevës duke kaluar nëpër ndonjë nga shtigjet e shumta të mirëmbajtura ose për të dalë në rrugë të parregulluar për aventura të mvetësishme ose me një guidë.

Parku aventuristik - park i organizuar me disa aktivitete për adrenalinë që menaxhohet nga instruktorë të certifikuar që ofrojnë “zip linja”, ngjitje, ecje në litar dhe bouldering me çmime të përshtatshme.

Karting Malor - gjatë sezonit të thatë, pistat për skijim përdoren për karting malor, ku ashensori i skive i çon njerëzit deri në majë nga ku ata përdorin gravitetin për të zbritur deri në fillim të shtegut.

Hiking dhe Trekking -Krusheva ka potencial të madh për këtë lloj aktiviteti në natyrë gjatë gjithë vitit, duke u ofruar adhuruesve të malit shtigje të lehta, mesatare deri në të vështira. Ka guida lokale nga rrethina e Krushevës, të cilët ofrojnë turne me guidë. Shumë nga shtigjet ende janë të pa shënuara që duhet bërë në të ardhmen, por aktualisht ka më shumë se 40 km që janë të lehta për t’u ndjekur dhe për të ecur vetë.

Kalërim– Ky aktivitet është i standardizuar, duke filluar nga 10 deri në 30 minuta, me guidë me çmim të përshtatshëm, duke iu mundësuar vizitorëve të shijojnë peizazhet malore të Krushevës. Ka të paktën dhjetë kuaj me dy ofrues shërbimesh për këtë aktivitet turistik.

Përvoja lokale– edhe bërja e lokumit është një sekret që ruhet mirë. Bashkë me receta të tjera vendase mund të gatohen me banorët lokalë në shtëpitë e tyre, si ëmbëlsirat e quajtura celufki (puthje), ose çomlek, specialiteti i mishit. Këto përvoja mund të organizohen me ndihmën e ndërmjetësit të udhëtimit ose objektit lokal për akomodim.

Disa nga aktivitetet aventuristike që mund të ofrohen në Elbasan janë:

Paraglajding nga pllaja e Cerrujës, afër Funarit.

Gjuajtje me Hark mund të sigurohet në disa vende dhe destinacione në Elbasan, liqeni i Funarit, Byshek, Qerret, Gjinar, Bukanik etj.

Kamping dhe zgarë janë më të përshtatshmet në zonat Funar, Gjinar, Qerret, Shmil, Krrabë etj.

Kanoë nëpër lumin Shkumbin (në pranverë, në fillim të verës dhe në vjeshtë).

Hiking në shtigje të përcaktuara mirë si:

- Elbasan – Godolesh – Samurr – Labinot– Elbasan
- Elbasan – Godolesh – Funar
- Elbasan – Byshek – Shushicë – Fushë Buall – Ura e Polisit (që ndjek rrugën antike Via Egnatia)
- Elbasan – Garunje – Kalaja e Bodinit
- Elbasan – Shelcan
- Elbasan – Gjinar – Valesh (në Valesh gjenden rrënojat e një kështjelle dhe kisha të vjetër.)

Kajak në kanionet e lumit Gostima

Skijim në Gjinar dhe Funar, vetëm gjatë dimrit.

Peshkim në lumin Shkumbin.

Kalërim në Funar, Gjinar dhe Byshek

Orientim në natyrë, kryesisht në zonat malore në Funar, Gjinar, Shmil, Zavalinë, Bukanik, Korrë, Godolesh etj.

Zip line në Bukanik, Godolesh etj.

III. 6 KOMODITETE

Siç u elaborua më sipër, komoditetit janë me interes të veçantë për zhvillimin e turizmit aventuristik pasi përfshijnë logjistikën e sigurisë, aksesin në internet, sigurimin shëndetësor dhe aksesin në objektet e ndihmës së parë, etj. Zhvillimet e fundit për shkak të COVID-19 përfshijnë lehtësira të shumta, duke përfshirë speciale masat për pastrimin e objekteve akomoduese dhe transportuese, hapësirave publike dhe vendeve me atraktive.

Krusheva dhe Elbasani kanë komoditet të moderuara që i shoqërojnë ambientet e akomodimit, transportit dhe hotelierike dhe restorantet. Përveç komoditeteve standarde për elementët mësipërm të destinacionit, Krusheva ofron ajër të pastër dhe mjedis natyror të pandotur për shkak të vendndodhjes së saj specifike dhe fruekntimit të vogël të automjeteve.

Ushqimi ka një potencial të madh tërheqës, veçanërisht për faktin që të dy territoret ende mund të ofrojnë ushqim të shëndetshëm dhe vendor, pavarësisht nëse shërbehet në restorante tradicionale ose "B&B". Qasja në internet ofrohet në çdo objekt (përveç disa akomodimeve "B&B" në pjesët rurale të Elbasanit, që është pjesë e ofertës unike që ofron paqe dhe detoksifikim onlajn.)

IV. GJETJET KRYESORE

Analiza e të dhënave parësore të mbledhura nga intervistat e thella dhe diskutimet e përbashkëta në punëtoritë ndërkufitare, si dhe të dhënat dytësore të grumbulluara nga konsultimi i literaturës përkatëse e mundësua formimin e një pasqyre të përgjithshme të potencialeve për zhvillimin e turizmit në Krushevë dhe Elbasan. Njohuritë që përfshira në lidhje me problemet dhe mundësitë, gjendja aktuale në destinacion çojnë në përfundimin e gjetjeve kryesore, që përcillen me rekomandime përkatëse.

Në përgjithësi, si Krusheva ashtu edhe Elbasani, në bazë të analizës së mësipërme në lidhje me përkufizimin e ATTA për turizmin aventuristik si udhëtim që **përfshin të paktën dy nga tre elementët e mëposhtëm: aktivitetin fizik, mjedisin natyror dhe zhytjen kulturore**, mund të perceptohen si destinacione aventuristike dhe aktive.

Për më tepër, analiza gjithpërfshirëse e 5 elementeve kyçe të destinacionit: aksesit, akomodimit, atraksionet, aktivitetet dhe komoditetit, çojnë në konkluzionin se:

- Më së shumti ngjashmëri ka në kategoritë pikat e aksesit, atraksionet dhe komoditetet;
- Ka konsistencë të moderuar në shumëllojshmërinë e kapaciteteve akomoduese, dhe
- Ka variacione në llojin dhe cilësinë e aktiviteteve të ofruara.

Konkretisht, në Krushevë dhe Elbasan mund të arrihet lehtësisht duke i shfrytëzuar rrugët rajonale dhe lokale dhe tre aeroporte ndërkombëtare. Për më tepër, në dispozicion ka:

- Rrugë që drejtpërdrejt lidh Elbasanin dhe Krushevën dhe anasjelltas;
- Një udhëtim rreth e përfaqë me vizitë të Kosovës;
- Mbërritjet e vizitorëve të huaj duke i shfrytëzuar avio fluturimet me kosto të ulët nëpërmjet aeroporteve ndërkombëtare në Shkup, Tiranë dhe Ohër;
- Akses i mirë deri te destinacioni nëpërmjet autostradave dhe rrugëve rajonale dhe lokale si pjesë e rrugëve ballkanike.

Si Krusheva ashtu edhe Elbasani ofrojnë akomodim në Hotele, akomodim me mëngjes (B&B), bujtina dhe apartamente.

- Krusheva ofron 1250 shtretër gjatë gjithë vitit, të gjithë ndodhen në qytet;
- Elbasani ofron 998 shtretër: 810 prej tyre ndodhen në qytet dhe 188 në Gjinar dhe Funar;
- Shumica e kapaciteteve akomoduese në Krushevë dhe Elbasan janë të pranishme në platformat e rezervimit online si Airbnb dhe Booking.com;
- Stili i akomodimit në Krushevë ndryshon por në përgjithësi e ndjek mënyrën tradicionale në një përkthim modern të dizajnit arkitektonik tradicional;
- Akomodimi në Elbasan ndjek një stil bashkëkohor në shumicën e objekteve akomoduese.

Sa i përket atraksioneve, Krusheva ofron një miks unik të atraksioneve kulturore, historike dhe aventuristike në natyrë. Në të njëjtën kohë, Elbasani, aktualisht, është më i popullarizuar si destinacion për trajtime shëndetësore (Wellness), por ofron edhe aktivitete aventuristike në natyrë. Aktivitetet që tërheqin më së shumti vizitorë janë:

- Paraglajding dhe fluturime
- Ecje (Hiking)
- Çiklizëm malor
- Aktivitetet në parkun e adrenalines (zip line, etj.)
- Wellness dhe kohë të lirë
- Kamping
- Kanu dhe rafting
- Skijim
- Kalërim
- Aventurë "off road"

Konkretisht, [atrazionet kryesore të Krushevës](#) mund të përmbliidhen si më poshtë:

- Destinacionet e njohura të paraglajding dhe fluturim e njohur dhe e veçuar në hartën botërore;
- Destinacion i rëndësishëm historik për shkak të kryengritjes së Ilindenit, dhe monumenti Makedonium, që është një atraksion më vete
- Resurset kulturore
- Krusheva, si vendbanim urban me arkitekturë dhe specifike tradicionale e qytetit dhe pamje urbane (i themeluar në fund të shekullit XVII dhe fillim të shekullit XIX). Arkitekti i famshëm francez Le Corbusier ishte prekur veçanërisht nga arkitektura e Krushevës. Për krijimin e Krushevës si qytetit e rëndësishme është arrdhja e vllahëve nga Moskopoli dhe rrethinat e tij në periudhën 1769-1788;
- Të njohur janë ndërtues, zografë piktorë/ piktorë të afreskave dhe marangozë të asaj kohe;
- Kishat : "[Shën Nikolla](#)" (1832), "[Pranimi i Shën Mërisë](#)", "[Shën Gjoni Pagëzuesi](#)", "[E Diela e Shenjtë](#)", "[E Premtja e Shenjtë](#)", "[Ngjitja e Krishtit](#)", "[Trinia e Shenjtë](#)", "[Shën Vasili](#)" dhe manastiri "[Shpërfytyrimi i Shenjtë](#)" (1986);
- [Muzeu i Kryengritje së Ilindenit dhe Republikës së Krushevës](#), dhe [Muzeu i Luftës Nacional-Çlirimtare](#);
- [Shkëmborja e plumbave – muzeu në Krushevë](#), ku janë bërë plumbat gjatë Kryengritjes së Ilindenit;
- Rruga në çarshinë e vjetër me një sërë dyqanesh të vogla artizanale dhe tregtare, të renditur pranë njëri-tjetrit. Kjo është pjesa më piktoreske e qytetit, e më pas vijën mëhallat, ku zhvillohet e gjithë jeta. Nga çarshia e dikurshme e Krushevës, me famë botërore, ende janë të pranishme disa nga zanatet e vjetra: argjendaria, teneqepunuesit, këpucaria, rrobaqepësia e të tjera.
- Qendra memoriale dhe kulturore [Toshe Proeski](#) dhe [galeria Nikolla Martinoski](#), ndër të tjera;
- Një destinacion për ecje dhe çiklizëm me 40+ km shtigje të organizuara dhe të shënuara;
- Vendpushimet familjare (resortet) për pushime dimërore;
- Parku aventuristik dhe aktivitetet aventuristike në destinacion, janë në dispozicion mund të prenotohen lehtë;
- Ushqim tradicional lokal dhe autentik, gjithmonë në dispozicion në restorante.

Bashkia e Elbasanit është e pasur me atraksione turistike, gjë që lejon zhvillimin e produkteve dhe ofertave të ndryshme turistike. Edhe pse është pjesë e vijës bregdetare, ai mund të jetë interesant për lloje specifike të turistëve, duke i nxitur segmentet që i vlerësojnë se atraksionet turistike të Elbasanit janë të denja për t'u vizituar dhe rivizituar.

Më poshtë janë disa nga asetet apo pikat e forta që Elbasani mund t'i shfrytëzojë për të zhvilluar turizmin e tij më tej:

- Banjat termale të Treganit (që popullata lokale i quan Llixha). Në Tregan ka mjaft kapacitete akomoduese, ku mirëpritën mijëra turistë shëndetësorë çdo vit;

- Vende historike (Kalaja e Elbasanit, Kulla e Sahatit, Bazilika, fortesa të tjera më të vogla në zonat rurale, kompleksi termal romak Ad- Quintum, rruga romake Via Egnatia, etj.);
- Pasuritë natyrore (Rrapi i Bezistanit, Rrapi i Byshekut, lugina e Shkumbinit, etj.);
- Pasuritë kulturore (Xhamia e Mbretit, Xhamia e Nazareshtës, Kisha e Shën Mërisë, Kisha e Shën Kollit, Muzeu Etnografik, etj.);
- Ndërtesa e Auto Moto Parkut në Elbasan, një qark motorik me gjatësi rreth 5.3 km.
- Destinacione atraktive (Gjinari, Bysheku, Funari, Qerreti, Polisi etj.), të njohur për shtigjet e ecjes, festat lokale, vozitje makina të terrenit në rrugë të parregulluara (off –road), kalërim, gjuajtje me hark, rafting;
- Kuzhina tradicionale, mënyrë e veçantë e gatimit të ushqimit dhe specialiteteve lokale, traditë e gjatë e mikpritjes;
- Festa e njohur në nivel kombëtar, “Dita e Verës” dhe festivale të tjera rajonale ose rurale;
- Llojet e ndryshme të relievave që mundësojnë një spektër të gjerë sportesh dhe aktiviteteve në natyrë.
- Mbështetje nga profesorët dhe studentët e Universitetit të Elbasanit “Aleksandër Xhuvani”; dhe hapja e studimeve për Turizëm;
- Angazhimi i pushtetit lokal për dizajnimin dhe realizimin e strategjisë për zhvillimin e turizmit (Bashkia Elbasan);
- Projektet e OJQ-ve për zhvillimin e turizmit;
- Shoqata specifike sportive, si “Shoqata e Alpinizmit, Skijimit dhe Turizmit Malor”, me zyrë në Elbasan;
- Operatorë turistikë të përkushtuar, si “Albanian Sport Tourism” dhe “Elite Travel”.

Sa i përket komoditeteve, si Krusheva ashtu edhe Elbasani ofrojnë mbulim standard dhe të rregullt të aksesit në internet dhe institucione të mbrojtjes shëndetësore në nivele të kënaqshme. Mungon transporti i organizuar lokal.

Hulumtimi i realizuar ka kontribuar në identifikimin e disa problemeve dhe sfidave për zhvillimin e mëtejshëm të turizmit në Krushevë dhe Elbasan:

- Mungesa e një dokumenti të veçantë – strategji për zhvillimin e turizmit në Bashkinë Elbasan. Megjithatë, një mendim pozitiv ndaj turizmit mbizotëron në aktivitetet e përditshme të Bashkisë Elbasan dhe organeve të tjera të qeverisjes lokale. Hartimi i një strategjie të qartë dhe të shkruar për zhvillimin e turizmit është thelbësore;
- Nuk ka sistem me një sportel (one-stop-shop) - Qendër Informativ Turistike në Krushevë - që ofron informacione të sistemuara dhe promovuese për ofertat turistike në qytet;
- Nuk ka një ofertë turistike të sistemuar dhe të integruar në formën e produkteve të gatshme për përdorim, si p.sh. turne me guidë deri te atraksionet në Krushevë dhe Elbasan;
- Nuk ka mesazh të qëndrueshëm dhe unik promovues për brendin Krushevë nëpër kanalet reklamuese;
- Nevojitet edhe promovim më i madh në nivel kombëtar, tek vizitorët vendas, të atraksioneve në Krushevë, veçanërisht të aktiviteteve aventuristike në natyrë;
- Ka mungesë të madhe të guidave vendase të certifikuara, të cilët zotërojnë mirë disa gjuhë të huaja, përfshirë edhe anglishten;
- Në Elbasan mungojnë guida malorë që flasin mirë anglishten;
- Menaxhimi i mbetjeve kërkon përmirësime, veçanërisht në vendet që janë atraktive për turistët në Krushevë, zonën e Funarit dhe në Elbasan;
- Në Krushevë nevojiten përmirësime të caktuara infrastrukturore për të mbështetur ofertën aventuristike: rindërtimi i rrugës deri në pistën për fluturim për praglsjding dhe në Meçkin Kamen, ndërtimi i një “zip line” më të gjatë dhe me kapacitet më të madh;
- Nevojitet ndërtimi i kapaciteteve dhe përmirësimi i performancës së ofruesve të shërbimeve hotelierike, në mënyrë që të përmbushen pritshmëritë e turistëve.
- Nevojitet një rrjetëzim i mëtejshëm, veçanërisht me organizata të caktuara ndërkombëtare aventuristike, për të shkëmbyer përvoja dhe “know-how”;
- Nevojitet modernizim i kurrikulës në arsimin e mesëm në hotelieri dhe përmirësimi i bashkëpunimit me sektorin privat;

- Nuk ka asnjë aplikacion online digjiital të përgatitur për turne të vetë-drejtuar (për çiklistë dhe bjeshkatarë) në shumë gjuhë;
- Në Bashkinë e Elbasanit nuk ka një Drejtor të dedikuar për politika dhe zhvillimin e turizmit. Përgjegjësitë për turizmin ndahen ndërmjet dy drejtorive ekzistuese, gjë që mund të çojë në mosharmonizim në koordinimin e politikave dhe aktiviteteve.
- Infrastruktura e dobët rrugore drejt pikave kryesore turistike me interes si Funari, Gjinari, Qereti apo Polisi. Rruga deri në Funar është në gjendje të keqe, ndonëse kohët e fundit kjo zonë është promovuar intensivisht si destinacion turistik lokal. Është planifikuar ndërtimi i rrugës për në Funar dhe lidhja e saj me autostradën Tiranë-Elbasan, do ta bëjë atë lehtësisht të aksesueshme dhe do të shkurtojë kohën e udhëtimit deri në destinacion. Megjithatë, ky projekt është ende në fazën e fizibilitetit, që do të thotë se do të duhen disa vite për të përfunduar.
- Asnjë ueb faqe e specializuar nuk e promovon Elbasanin, atraksionet dhe aktivitetet e tij turistike, si dhe ngjarjet që ndërlidhen me turizmin. Nuk ka asnjë faqe të dedikuar në mediat sociale. Në një kohë kur shumica e turistëve përdorin median online si burimin kryesor të informacionit, ky është një disavantazh serioz për Elbasanin. Shumica e informacioneve për Elbasanin vijnë nga media kombëtare, faqet e administruara privatisht ose faqet ndërkombëtare. Pjesa më e madhe e informacioneve, veçanërisht nga burime private, janë të vjetruara.
- Janë shënuar një numër i parëndësishëm i rrugëve turistike. Në Bashkinë e Elbasanit nuk ka katalog të shtigjeve të shënuara për ecje, bjeshkatarë apo çiklizëm. Peizazhi i larmishëm, relievet kodrinore dhe malore ofrojnë shumë shtigje interesante dhe emocionuese me nivele të ndryshme vështirësie. Informacionet e këtyra nuk janë gjerësisht në dispozicion, ndërsa shtigjet dhe rrugët turistike janë të njohura vetëm për disa alpinistë ose entuziastë me përvojë.
- Nuk ka bashkëpunim të formalizuar dhe institucional ndërmjet aktorëve të turizmit në Elbasan. Herë pas here organizohen punëtori, takime apo konferenca për turizmin, por takime formale dhe periodike ndërmjet palëve të interesuara për zhvillimin e turizmit, nuk ka
- Mungon një listë ose hartë e plotë e atraksioneve turistike në Bashkinë Elbasan. Në ueb faqet ka informacione për atraksione dhe destinacione të ndryshme në Elbasan, por nuk ka një listë të kategorizuar me të gjitha informacionet dhe të dhënat përkatëse. Kjo listë do të plotësohej me informacione të dobishme dhe të përditësuara për akomodimin, ushqimin dhe argëtimin në Elbasan.
- Në Elbasan nuk ka një zyrë formale informacioni për turizmin. Megjithëse shumica e vizitorëve mbështeten në burime online, ngritja e një pike informative për atraksionet turistike në Elbasan do të tregonte një angazhim serioz ndaj turizmit dhe turistëve.

V. REKOMANDIME

Në bazë të analizës së mësipërme të të dy destinacioneve lokale dhe hulumtimit të mundësive për zhvillimin e paketave të përbashkëta turistike aventuristike, mund të konkludohet se edhe Krusheva edhe Elbasani duhet të ndjekin zhvillimin e mëtejshëm të turizmit në udhëtimet aventuristike, pasi potenciali i tyre më i madh është në atë lloj specifik të turizmit.

Në këtë drejtim, të dy destinacionet ndajnë elemente të cilat janë bazë për lidhjen e ofertë, duke pasur parasysh situatën aktuale dhe e përdorin atë si bazë për zhvillim të mëtejshëm, duke i ndjekur rekomandimet e mëposhtme:

- Themelimi i një organizate për menaxhimin e destinacionit - DMO për Krushevën (komuna);
- Zhvillimi i propozimit unik për shitje USP dhe propozimit unik për vlerë (UVP) për Krushevën (DMO)
- Zhvillimi i mesazheve promovuese të qëndrueshme dhe unike për aventurë gjatë gjithë vitit në Krushevë (DMO)
- Zhvillimi dhe zbatimi i një fushate kombëtare reklamimi për Krushevën (përpyetje e përbashkët e të gjitha palëve të interesuara)
- Zhvillimi i turneve aventuristike gjysmëditore të standardizuara dhe kulturore si ofertë e rregullt në Krushevë (DMO)
- Anëtarësimi në shoqatat ndërkombëtare të udhëtimeve aventuristike për rrjetëzim të mëtejshme, siç është ATTA (komuna)
- Ngritja e skemës së subvencionimit/granteve për certifikimin e guidave lokale në bjeshkatarë dhe çiklizëm (komuna)

- Organizimi i trajnimeve për ngritjen e kapaciteteve për stafin në hotelieri (bashkëorganizim me donatorë ndërkombëtarë; sektori civil etj)
- Aplikimi i transportit turistik lokal falas (minibus i hapur hop-on-hop-off)
- Futja në përdorim dhe implementimi i një sistemi lokal për qëndrueshmërinë dhe destinacionin e gjelbër në Krushevë (DMO)
- Futja në përdorim dhe përmirësim i infrastrukturës për destinacionin e çiklizmit në Krushevë (shtigje për çiklizëm kapacitete akomoduese)
- Zhvillimi dhe promovimi i mjeteve dixhitale (të bazuara në ueb aplikacione) për shëtitje dhe xhiro me biçikletë të vetë-drejtuar në Krushevë
- Shënim i mëtejshëm i shtigjeve për ecje dhe çiklizëm në Krushevë, sidomos në terrenet e skijimit gjatë verës (koncesioner privat, komuna);
- Prezantimi i shtigjeve të biçikletës në zbritje gjatë verës në pistat e skive (koncesioner privat, bashki)
- Përmirësimi i mëtejshëm i infrastrukturës për paragjajding, vendi shtesë për fluturim dhe rrite të kapacitetit të lokacionit
- Përmirësimi i mëtejshëm e rrjetit rrugor, fokusimi në aksesin rrugor deri te atraksionet: Meçkin Kamen (Shkëmbi i Ariut) dhe Parku Aventuristik
- Ndërtimi i zip linjës së gjatë dhe me kapacitet më të madh në Krushevë
- Futja në përdorim e një sistemi për siguri dhe shpëtim në Krushevë (komuna, klubet sportive dhe të paragjajdingut)
- Bashkëngjitje në nisma të mëtejshme për ofertë të integruar aventuristike ndërkufitare
- Ofrimi i Krushevës si pjesë e udhëtimeve ballkanike rreth e përçark (prezenca në panairët turistike, komuna)
- Pastrimi i qytetit të Krushevës, përmirësimi i menaxhimit të mbeturinave (komuna, ndërmarrjet komunale)
- Prezantimi i të paktën dy ngjarjeve të mëdha në Krushevë, mundësisht një në vjeshtë dhe një në pranverë
- Bashkia e Elbasanit duhet të hartojë një strategji bazë për zhvillimin e turizmit në Elbasan. Në hartimin e strategjis duhet të përfshihen të gjithë aktorët e interesuar si dhe resurset e kualifikuara njerëzore në nivel lokal dhe kombëtar. Lloji i njëjtë i pjesëmarrësve që ishin të pranishëm në dy punëtoritë e organizuara gjatë këtij projekti (KET) janë më se të përshtatshëm për diskutim dhe zhvillim të strategjisë turistike në nivel.
- Zhvillimi i një identiteti turistik për Elbasanin, gjegjësisht atë çfarë përfaqëson Elbasani. Një logo dhe shenjë specifike duhet të shoqërojë brendimin e Elbasanit. Kjo do ta bënte Elbasanin më të dallueshëm dhe do ta lidhte lehtësisht emrin e tij me atraksionet specifike që i ofron për turistët. Logoja dhe slogani do të përdoren në çdo aktivitet të lidhur me turizmin.
- Revitalizimi i atraksionit më të vlefshëm të Bashkisë, Kalanë e Elbasanit. Është një vend i përsosur për ta kthyer atë në "një qytet të vjetër", me dyqane suveniresh, punëtori tradicionale, restorante etnike, kafene, muzikë live dhe shfaqje dhe aktivitete të tjera kulturore si ekspozita. Sheshi përballë portës jugore të kalasë të jetë zonë vetëm për këmbësorë, duke krijuar një lidhje atraktive me bazilikën, Rrapin e Bezistanit (Platanus), Muzeu Etnografik dhe Xhamia e re Balli.
- Krijimi i një Drejtorie të veçantë për turizëm, politika dhe zhvillim në Bashkinë Elbasan. Kjo do të rezultojë në një fokus të përmirësuar, ndërlihdje dhe koordinim më të mirë të aktiviteteve.
- Zhvillimi i një ueb faqeje të dedikuar për turizmin në Elbasan, si dhe faqeve përkatëse në rrjetet sociale. Ato faqe do të përmbajnë informacione përkatëse për turizmin dhe destinacionet në Elbasan, duke i përditësuar ato çdo ditë. Ueb-faqja është një mjet i shkëlqyer dhe me kosto të ulët për të promovuar Elbasanin në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar;
- Etablimi, shënjimi, përveç ecjes dhe çiklizmit, këto aktivitete në natyrë mund të prezantohen në mënyrë të organizuar në destinacionin Elbasan - Krushevë:
- Gjuajtje me hark: ushtrime për përfitim të shkathtësive për përdorim të harkut dhe për të gjuajtur.
- Vozitje me ATV: vozitje me automjete të terrenit për qëllime rekreative.

- Kampingu: aktivitet në natyrë që përfshin fjetje larg shtëpisë, qoftë pa strehë ose duke përdorur strehëza bazë si çadra ose automjete rekreative.
- Backpacking: bartja e pajisjeve në shpinë gjatë ecjes për më shumë se një ditë. Shpesh është një udhëtim i zgjatur dhe mund të përfshijë kamping në natyrë.
- Vëzhgimi i shpendëve/teleskop: vëzhgimi i zogjve si një aktivitet rekreativ ose një formë e shkencës qytetare. Vëzhguesi i shpendëve mund të shikojë duke përdorur syrin e tij, duke përdorur ndonjë pajisje shtesë për përmirësim vizual si dylbi ose një teleskop dhe duke dëgjuar këndimin e shpendëve.
- Kanu: aktivitet që përfshin kanotazh me një lopatë
- Lundrim me kanu në ujëra të shpejtë dhe me dërrasa për surfim
- Disk golf: një sport me disk fluturues ku lojtarët e hedhin një disk drejt një caku; luhet me rregulla të ngjashme me golfin;
- Shtegu i fitnesit: përbëhet nga një shteg me pajisje për ushtrime në natyrë ose pengesa të instaluar përgjatë shtegut për ushtrime trupore për promovim të shëndet të mirë.
- Peshkimi në lumë, kalërim dhe zgarë
- Fluturim me lëvizje: sport ajror ose një aktivitet rekreativ në të cilin një pilot fluturon me një aeroplan të lehtë, pa motor që është më i rëndë se ajri, i cili lansohet me këmbë.
- Gjueti, bjeshkatari, alpinizëm dhe vozitje jashtë rrugës (off-road)
- Orientimi: një aktivitet që kërkon aftësi për navigacion përdorur një hartë dhe busull për të kaluar nga një pikë në tjetrën në terrene të ndryshme dhe zakonisht të panjohura ndërsa lëvizni me shpejtësi. Pjesëmarrësve u jepet një hartë topografike, zakonisht hartë orientuese e përgatitur posaçërisht, të cilën ata e përdorin për të gjetur pikat e kontrollit.
- Fitnes në natyrë: përbëhet nga ushtrime që realizohen jashtë palestrës sportive për të përmirësuar kondicionin fizik.
- Palestër në natyrë: Me vegla për ushtrime me pesha e ndërtuar jashtë në natyrë;
- "Airsoft/paintball": një lojë ekipore në të cilën pjesëmarrësit i eliminojnë lojtarët kundërshtarë duke i goditur me predha plastike sferike të shkrepura me pistoleta ajrore të rreme;
- Fotografim;
- Largim: Zbritje e kontrolluar në shpat të pjerrët, si p.sh. ndonjë shkëmb, duke lëvizur teposhtë nëpër një litar;
- Plogging: Kombinim i vrapimit dhe mbledhjes së mbeturinave. Si një stërvitje, ofron variacion në lëvizjet e trupit duke shtuar përkuljen, mbledhjen dhe zgjatjen në veprimin kryesor të vrapimit, ngjitjes në mal ose ecjes;
- Ngjitje në pemë, Vrapim;
- Rafting: një aktivitet rekreativ ku përdoret një gomone e fryrë për të lundruar në lumë ose një trup tjetër të ujit;
- Linja ZIP: Një makare (çekërk) e varur nga një kablo, zakonisht prej çeliku inox, e montuar në një pjerrësi. Është projektuar për të lejuar personit që shtyhet nga gravitacioni të udhëtojë nga maja deri në fund të një kabllorje të pjerrët, duke u mbajtur ose duke u shtrënguar në një makare që është në lëvizje të lirë.
- Vendosja e bashkëpunimit formal ndërmjet palëve të interesuara në turizmin nga Elbasani dhe Krusheva. Mund të organizohen takime periodike në të cilat do të analizohen dhe diskutohen zhvillimet më të fundit në turizëm, si dhe sfidat dhe planet e ardhshme. Nuk ka mënyrë më të mirë sesa bisedat ballë për ballë për gjithçka që prek të gjithë palët e interesuara. Organizimi i takimeve të tilla do të kontribuojë në harmonizimin e përpjekjeve dhe arritjen e sinergjisë në promovimin dhe zhvillimin e turizmit në Elbasan dhe Krushevë.
- Përpilimi i një liste të plotë dhe të përditësuar të gjitha atraksionet turistike në Elbasan. Kjo listë më pas mund të kombinohet me informacione të tjera për të krijuar oferta dhe produkte specifike udhëtimi

për lloje të ndryshme turistësh (siç u diskutua më parë). Kjo do të rrisë atraktivitetin e Elbasanit si destinacion turistik.

- Sipas standardeve më të fundit ndërkombëtare, ka nevojë për të hapur një zyrë për shkëmbim të informacioneve për turistët. Kjo zyrë do të shërbente si pikë referimi për turistët e huaj apo vendas. Gjithashtu, përveç informacionit ballë për ballë për vizitorët, qendra e informacionit turistik mund të organizohet si një dyqan suveniresh dhe për ndarjen e materialeve të printuara promovuese.
- Hulumtimi dhe promovimi i katakombeve në Elbasan, të cilat janë ende të panjohura për shumicën e banorëve të Elbasanit. Këto katakombe shtrihen nën qytet dhe shumica ende nuk janë të eksploruara. Ato nisin nga kalaja në qendër të Elbasanit dhe shtrihen në drejtim të periferisë së qytetit.
- Modifikimi dhe përshtatja e kurrikulave aktuale të programit universitar në turizëm që ofrohet nga Universiteti i Elbasanit, për përshtatje më të mirë me nevojat dhe kërkesat e sektorit të turizmit. Kjo do të thotë bashkëpunim më i mirë mes bizneseve turistike dhe departamenteve përkatëse të Universitetit të Elbasanit "Aleksandër Xhuvani". Disa nga temat që mund të ofrohen janë "Dizajnimi për përvojën e vizitorëve", "E ardhmja e turizmit", "Menaxhimi i atraksionet turistike", "Turizmi i veçantë", etj. Gjithashtu, mund të organizohen seminare të hapura ku përfaqësues nga bizneset e turizmit të Elbasanit mund të ndajnë ekspertizën dhe përvojat e tyre me studentët dhe pedagogët e Universitetit të Elbasanit.
- Zhvillimi i një oferte trajnimi konkret për individë dhe punonjës të interesuar për të avancuar në sektorin e turizmit. Ky trajnim duhet të jetë i orientuar drejt praktikës dhe mund të zhvillohet nga ekspertë/praktikantë të turizmit dhe profesorë të turizmit. Të gjithë duhet të përfitojnë nga përvojat dhe njohuritë e përbashkëta për t'u rritur profesionalisht dhe për të avancuar në karrierën e tyre.

VI. Drejtimet strategjike për promovimin e paketës turistike Krushevë-Elbasan

Marketingu i destinacionit është një aktivitet kompleks dhe i ndërlidhur që i bashkon të gjithë aktorët relevantë në nivel lokal dhe kombëtar rreth një qëllimi të përbashkët. Qëllimi është të rritet ndërgjegjësimi i klientëve për një destinacion të caktuar, që ata të fillojnë të mendojnë për vizitë ose t'i ndihmojnë ata të kujtojnë lokacionin për momentin kur do të planifikojnë udhëtimet ose pushimet e tyre. Me përcaktimin dhe zhvillimin e faktorëve kryesorë të atraktivitetit të destinacionit e përgjithshëm si një brendi unike, klientët potencialë do të vendosin të prenotojnë udhëtimin deri te ai destinacion për shkak të promovimit të tij.

Marketingu i destinacionit është një aktivitet kyç i Organizatës për Menaxhim të Destinacionit (DMO), siç u përmend më parë në rekomandimet, pjesa V e kësaj analize. Marketingu si një mjet i aplikuar përdoret për të sjellë më shumë vizitorë në zonë, për të nxitur ekonominë lokale dhe për të vendosur veten si një destinacion i dëshirueshëm udhëtimi dhe vizite.

Qëllimi kryesor i marketingut të destinacionit është të **ndërgjegjësojë dhe të interesojë klientin për destinacionin** përpara se të mbërrijë. Thexsimi i lokacionit do të thotë që DMO ose subjekti që e zbaton strategjinë e marketingut duhet të gjejë një mënyrë për të promovuar dy zona - një udhëtim, siç është rasti me ofertën e përbashkët aktive turistike Krushevë-Elbasan. Pavarësisht ofertave të vazhdueshme në drejtim të udhëtimeve aventuristike dhe aktive, produkti turistik po zgjerohet përtej kufirit, duke përfshirë dy territore ndërkufitare.

Brendimi i një destinacioni turistik kërkon një strategji afatgjatë të integruar në kanale të shumta dhe shkon përtej fushëveprimit të këtij dokumenti. Sidoqoftë, brendimi i destinacionit është më shumë se thjesht vetëm logo, sinjalistikë, reklama, bilborde dhe postime në mediat sociale.

Perceptimi i vizitorëve përcakton brendin e destinacionit. Është një emocion që vizitorët e ndiejnë, që e shkaktojnë përvojat e krijuara nga aktorët e interesuar të turizmit, që do të thotë se hulumtimi i qëndrueshëm dhe afatgjatë i kënaqësisë së vizitorëve duhet të përdoret, nga DMO-të lokale, në mënyrë sistematike dhe të organizuar, në mënyrën më të përshtatshme për të marrë dhe organizuar të dhëna përkatëse. Zbatimi i suksesshëm i një strategjie të brendimit duhet të fillojë duke parashtruar pyetjen: "Çfarë e bën destinacionin tonë unik dhe çfarë i tërheq vizitorët?", e pas kësaj të ketë analizë dhe interpretim të të dhënave të mbledhura nga destinacionet lokale në prioritet, masa dhe veprime konkrete drejt një strategjie të marketingut të atij destinacioni. Kështu, çdo hap duhet t'i caktohet një ose më shumë aktorëve të interesuar që do jenë përgjegjës për zbatimin, së bashku me një afat kohor dhe buxhet.

Tendencat e marketingut për një destinacion tregojnë se komunikimi online me turistët e mundshëm i nxit lëvizjet turistike në nivel global. Konkretisht, sipas Raportit të Trendeve të Udhëtimit 2018, **9 nga 10 udhëtarë vlerësojnë se është e domosdoshme të lexohen komente dhe vlerësime e vendosura në internet.** Përveç kësaj, 95% e udhëtarëve u besojnë gjithmonë komenteve për turne, udhëtime dhe aktivitete në faqet e palëve të treta si TripAdvisor.

Megjithatë, **le të supozojmë se destinacioni nuk është ende aq i popullarizuar.** Në atë rast, ata që shpenzojnë për udhëtime (vizitorët e ardhshëm) kërkojnë fotografi dhe video materiale për të mësuar se çfarë të presin nga lokacioni që dëshirojnë të vizitojnë. Megjithatë, hapi i parë në promovimin e destinacionit është të theksohet një territori i caktuar ose të tërhiqet vëmendja për atraksionet dhe përvojat specifike për vizitorët. Në Figurën e mëposhtme janë paraqitur faktorët që duhet elaboruar në mesazhin që u komunikohet vizitorëve potencialë që ndikojnë në aftësinë konkurruese të tij, që do të thotë se vizitorët duhet të zgjedhin destinacionin tonë në krahasim me ata që ofrojnë produkte të ngjashme turistike.

Tabela 8: faktorët që ndikojnë në aftësinë konkurruese

ÇFARË NDIKON NË AFTËSINË KONKURRUESE	
Atraksione	Resurset natyrore, kulturore, artificiale, ngjarje
Mundësia e aksesit	Infrastruktura rrugore, hekurudhore, aeroportet
Rekreacion	Aktivitete komerciale, shërbime të tjera etj.
Akomodimi	Shërbimet e akomodimit (hotele, "B&B", shtëpi, akomodim lokal)
Aktivitetet	Të gjitha aktivitetet: aventuristike, sportet, kulturore etj.
Mundësia e aksesit komercial	Paketa dhe oferta të disponueshme në treg

Faktorët e lartpërmendur për Krushevën dhe Elbasanin janë elaboruar gjerësisht në seksionet e mëparshme (II.1 deri III.6). Gjithashtu, u hulumtuan dhe u elaboruan ngjashmëritë e tyre. Në bazë gjetjeve, duhet të zhvillohet një USP si bazë për krijimin e një strategjie specifike Marketingu për destinacionin aktiv Krushevë - Elbasan.

Propozim unik për shitje - USP (indikativ)

Siç u elaborua më parë, destinacioni Krushevë-Elbasan përballet me destinacione lokale konkurruese në zonën ndërkufitare që ofrojnë produkte të ngjashme turistike për të njëjtin qëllim (turistët) në segmente të ndryshme të tregut dhe me çmime të barabarta ose më të ulëta. Atraksionet në destinacionet konkurruese janë identike. Pjekuria e destinacioneve (shkalla e zhvillimit dhe e njohjes si destinacion turistik) është më e lartë se ajo e Krushevë-Elbasanit, e parë si një destinacion i përbashkët për temën e aventurës.

Megjithatë, paketa e përbashkët turistike e destinacionit Krushevë-Elbasan se perceptohet si **"një udhëtim - dy shtete"**. Nga ana tjetër, ndjeshmëria ndaj çmimeve të segmenteve të tregut që synojnë individë aventurierë dhe grupe të vogla apo private është e lartë, sepse ata priren të udhëtojnë me një buxhet të caktuar që duhet të merret parasysh kur promovohet destinacioni Krushevë-Elbasan në një paketë udhëtimi aventuristik.

Një propozim konciz, unik i shitjes bazohet në veçoritë gjeografike dhe atraksionet që e bëjnë destinacionin më konkurrues se konkurrenca, duke marrë parasysh asetet më të njohura dhe faktorët e atraktivitetit. Më poshtë është paraqitur një ushtrim për zhvillimin e USP, i realizuar gjatë përgatitjes së këtij dokumenti. Rekomandohet që për të siguruar pronësinë lokale të USP-së, duhet të zbatohet një proces me pjesëmarrje më të madhe dhe përfshirje të më shumë aktorëve kombëtarë dhe lokalë. Në këtë drejtim, indikative janë sugjerimet e mëposhtme për USP:

Tabela 9: propozimi unik i shitjes i destinacionit Krushevë - Elbasan

Propozim unik për shitje të destinacionit Krushevë - Elbasan	
Çfarë e bën unik Krushevë-Elbasan?	Dy vende - një udhëtim;
Cili është thelbi i destinacionit?	Aventurë, aktivitete në natyrë;
Çfarë i motivon udhëtarët ta zgjedhin destinacionin?	Ushqim i shijshëm, njerëz mikpritës, qetësia dhe relaksim në natyrë, aktivitete fizike si ecje dhe çiklizëm, peizazhe spektakolare, ndërveprim me popullatën lokale;
Cili është mendimi i turistit për destinacionin?	E pazbuluar, private, e gjelbër dhe mikpritëse.
<p>Një destinacion gjatë gjithë vitit për aventura familjare! Natyrë, aventurë dhe ushqim i shijshëm për një detoksikim urban! Përjetoni shtigjet e lashta dhe ndjehuni si romak! Përshtateni trupin tuaj duke iu përshtatur natyrës!</p>	

Segmentimi i tregut

Meqenëse destinacioni Krushevë-Elbasan është ende në fazën fillestare të prezantimit të përbashkët të ofertës së tij turistike dhe ka një prani shumë të kufizuar në tregjet e huaja, analiza e mëposhtme ka të bëjë me segmentimin dhe pozicionimin e tregut, pasi këto gjetje janë parakushte për optimizimin e strategjisë së marketingut. .

Sipas pajtimit të përgjithshëm, nuk diskutohet për shijet e ndryshme të njerëzve. Nga kjo rrjedh se çdo turist duhet të vëzhgohet individualisht. Ata të gjithë tërhiqen nga një destinacion i caktuar për arsye dhe shije të ndryshme, duke filluar nga një pushim pa brenga deri në një kënaqësi shumë specifike.

Një njohje tjetër është se industria turistike në asnjë rast nuk mund t’u shërbejë të gjithë udhëtarëve individualisht, që sjelle deri te segmentimi i tregut. Për më tepër, segmentimi i tregut turistik mund të përdoret nga të gjitha aktorët e interesuar, nga restorantet dhe hotelet e deri tek operatorët turistikë dhe destinacionet ndërkombëtare të vogla apo të mëdha, siç është elaboruar në këtë Analizë.

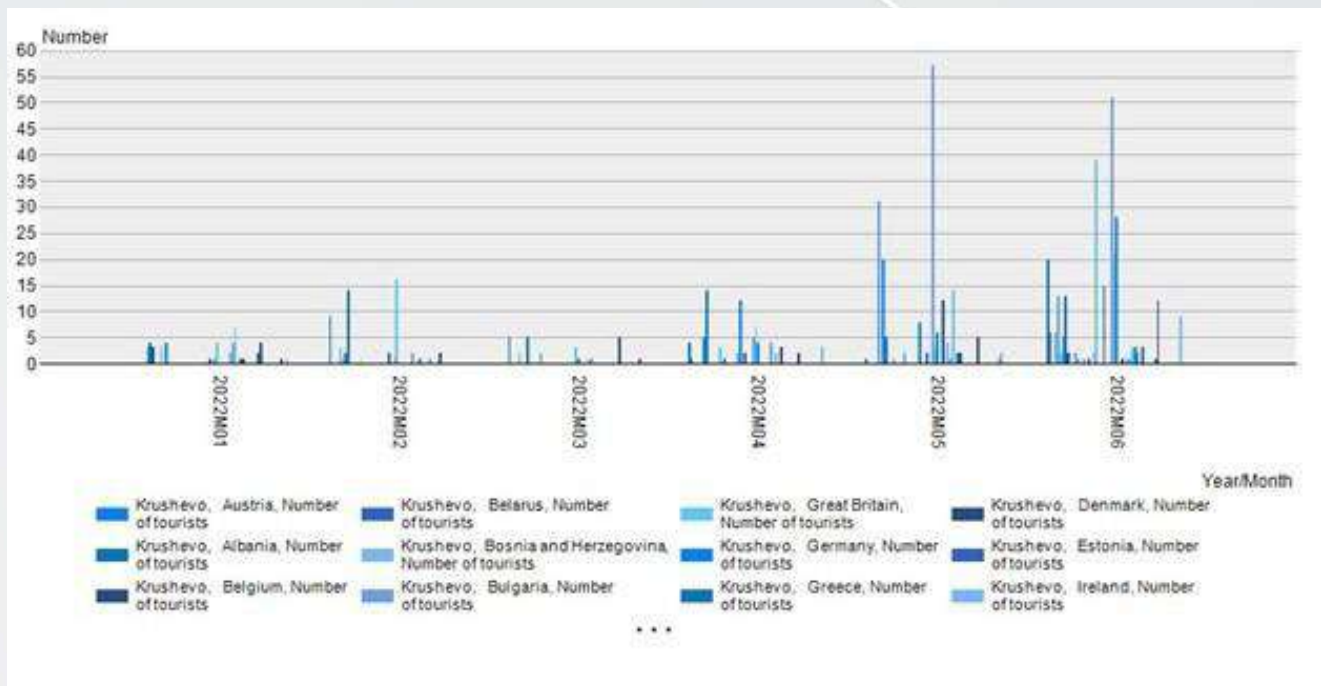
Në këtë pjesë elaborohen karakteristikat gjeografike, demografike dhe psikografike (mënyra e jetesës) e vizitorëve, të cilët vijnë në destinacionin Krushevë – Elbasan vetëm lidhur me OFERTËN E PËRBASHKËT AVENTURISTIKE. Analiza e segmentimit të tregut më poshtë i referohet vetëm produkteve të përbashkëta turistike, të zhvilluara në kuadër të portofolit aventuristik të të dy destinacioneve lokale, që përfshijn paketa unike turistike.

Tregu i jashtëm duhet të shihet si një grup nën-tregjesh të ndryshëm të formuar në bazë të karakteristikave të tjera personale të çdo klienti, me çka do t’iu mundësohet destinacioneve të veçohen në plotësimin e nevojave të një grupi ose segmenti të caktuar të tregut. Gjatë përzgjedhjes së turistëve të huaj, destinacionet duhet të përcaktojnë nëse do të zgjedhin tregun në bazë të kufijve të shtetit apo do të eksplorojnë segmente të ndryshme të tregut që adresojnë nevojat e përbashkëta të udhëtarëve (vizitorëve) në nivel ndërkombëtar.

Duke mos i ndjekur vetëm të dhënat për ardhjet e vitit 2022 për Krushevën pasi këto paraqesin rrethana të jashtëzakonshme dhe nuk mund të përdoren si tregues për vendosjen e synimeve në të ardhmen, aktorët e interesuar lokalë raportojnë për ardhje sipas kategorisë dhe jo sipas vendndodhjes gjeografike. Krahas mërgimtarëve – qytetarëve që jetojnë jashtë vendit dhe kryesisht kthehen gjatë verës për të vizituar miqtë dhe të afërmit ose për një vizitë njëditore, në figurën 5 janë paraqitur edhe bujtjet e vizitorëve për periudhën e gjashtë muajve të parë të vitit 2022, sipas shteteve të origjinës në Krushevë .

Figura 5: Numri i bujtjeve të turistëve, sipas vendit të origjinës, në Krushevë

Burimi: Baza e të dhënave Makstat, 2022

Të dhënat e paraqitura në grafikun e mëparshëm për ardhjet e turistëve sipas vendeve të origjinës i mbështesin dëshmitë nga hulumtimi në terren nga Krusheva se turistët vijnë nga vende të ndryshme me atë që tendenca e ardhjeve më të mëdha janë nga rajoni, pra më së shumti vizitorë në gjashtëmuorin e parë të vitit 2022. janë nga Sllovenia dhe Shqipëria, e më pas nga Turqia. Meqenëse fushëveprimi i këtij segmentimi tashmë është ngushtuar gjeografikisht në tregun e udhëtimeve jashtë vendit në vendet evropiane dhe vendet fqinje të Maqedonisë së Veriut dhe Shqipërisë, **përpjekjet duhet të përqendrohen në identifikimin e grupeve të ndryshme të turistëve individualë**, subjekteve ndërmjetësuese si operatorët turistikë, agjencitë turistike - kompani tradicionale ose online.

Bazuar në elaborimin e mëparshëm për mundësinë e aksesit deri te destinacioni, një nga çështjet kyçe për të përcaktuar nëse një destinacion do të tërheqë turistë dhe vizitorë të huaj është mundësia e fluturimeve direkte për dhe nga aeroportet ndërkombëtare në Maqedoninë e Veriut dhe Shqipërisë.

Hulumtimi i realizuar për udhëtimet për në Maqedoninë e Veriut dhe për në Shqipëri tregoi se turistët evropianë preferojnë lidhje të drejtpërdrejta me destinacionin përfundimtar, në vend të fluturimeve me ndalesa të shumta. Për më tepër, disa operatorë me kosto të ulët ofrojnë fluturime të lira direkte për dhe nga të dy vendet (WIZZ AIR, Germanwings, Blueexpress, etj.).

Segmentimi i tregut bazuar në kategoritë dhe jo në klasterët gjeografikë mundëson targetimin e turistëve të mundshëm duke përdorur analizën e faktorëve. Analiza e faktorëve të stilit të jetesës së vizitorëve nga vitet e mëparshme duhet të merret se ka ndikim të kufizuar, pasi dëshmitë nga terreni kufizohen në raportet e aktorëve të interesuar lokalë, gjegjësisht të dhëna anekdotike. Gjithashtu, analiza e faktorëve, për të marrë dëshmi të faktorëve të stilit të jetesës së vizitorëve kombëtarë që vijnë në Krushevë për një udhëtim ditor ose pushime, përfshin të dhëna nga viti 2022.

Duke hyrë në detaje më tej, **tregjet e burimeve kryesore dhe segmentet e konsumatorëve** të pranishëm në destinacionin Krushevë, të gjitha kategoritë, pavarësisht nga vendi i origjinës, janë analizuar më tej me ndihmën e analizës së faktorëve. Pesë lloje të vizitorëve u identifikuan bazuar në preferencat e tyre të stilit të jetesës: **kërkuesit e aventurave (kryesisht paraglajding), adhuruesit e natyrës, eksploruesit e kulturës, vizitorët aktivë të sporteve dhe familjet që udhëtojnë për pushime dhe relaksim.**

Faktorët e stilit të jetesës nuk janë vendimtarë për preferencat turistike, sepse faktorët e jashtëm gjithashtu ndikojnë shumë në sjelljen e turistëve dhe vendimin e tyre përfundimtar për të vizituar një destinacion. Analiza e mëtejshme e bazuar në moshën, gjininë dhe statusin familjar ka zbuluar se turistët që mbërrijnë në destinacionin Krushevë janë kryesisht të moshës së mesme, kryesisht në marrëdhënie familjare ose

të rinj që shoqërohen dhe udhëtojnë në grup. Një grup tjetër janë vizitorët më të vjetër të cilët janë të organizuar në grupe kulturore turistike.

Pas segmentimit të tregut bazuar në analizën gjeografike, demografike dhe psikografike (të stilit të jetesës), destinacioni Krushevë duhet të synojë vizitorët e mundshëm nga segmentet e mëposhtme të tregut:

- Familje me të ardhura mesatare që e duan natyrën, aventurat e buta dhe shijimin e gjërave lokale;
- Të rinjtë që udhëtojnë për të zbuluar destinacione aktive pushimi;
- Sportistët/atletët profesionistë për përgatitjet para sezonit garues;
- Të moshuarit që udhëtojnë të organizuar nga një ndërmjetës (agjenci udhëtimi) për eksplorimin kulturor të destinacioneve "të reja";
- Për qëllime biznesi për aktivitete të lidhura me biznesin, të tilla si aktivitetet e ndërtimit të ekipit, takime, konferenca, seminare, panaire dhe trajnimet; dhe
- Udhëtarë individualë, të cilët kërkojnë aventura në destinacione turistike më pak të njohura.

Sipas intervistave të thelluara dhe punëtoritë e realizuara për profilizimin e tregut turistik dhe një destinacion të mundshëm tematik të përbashkët me Elbasanin, u identifikuan llojet e mëposhtme të turistëve:

- Qëllime biznesi: këta persona e vizitojnë Elbasanin për aktivitete biznesi, si marrëveshje biznesi dhe takime, konferenca, punëtori, panaire dhe trajnime.
- Qëllimet personale (shëndeti): këta persona vizitojnë destinacione të caktuara në Elbasan, si banjat termale Tregan (Llixha) apo Gjinar.
- Historike/Kulturore/Aventuristike: Këta individë e vizitojnë Elbasanin për resurset e tij të ndryshme historike, kulturore dhe natyrore. Kjo kategori përfshin edhe vizitorë në ditë të ndryshme tradicionale apo aktivitete të lidhura me sportin.
- Vizita familjare: festime apo tubime familjare, dasma, funerale etj.
- Pasagjerë transit: Individë që udhëtojnë drejt destinacioneve të tjera dhe pushojnë në Elbasan.

Këta turistë dhe vizitorë kanë nevojë për një spektër të gjerë produktesh dhe shërbimesh. Disa produkte dhe shërbime lidhen me turizmin, kurse për disa nuk ka një lidhje të tillë të dukshme. Nga intervistat dhe diskutimet në punëtori u identifikua një listë e produkteve dhe shërbimeve të mundshme: akomodimi, ushqimi/ushqimi tradicional, infrastruktura, guidat turistike, përkthyes, karburantet, zyrat e këmbimit të valutave, asistenca mjekësore, informacioni, transporti, shënjimi i rrugëve apo shtigjeve, logjistikë specifike (salla, sisteme të përkthimit simultan, akses në internet), hapësira parkimi, siguri, argëtim etj.

Si përmbledhje, Krusheva dhe Elbasani tërheqin të njëjtat dy kategori turistësh: adhuruesit e natyrës që marrin pjesë në aktivitete aventuristike dhe familjet që udhëtojnë për pushime dhe përjetojnë eksperiencat lokale.

Nga ana tjetër, të dy destinacionet lokale tërheqin një kategori të ndryshme vizitorësh për shkak të faktorëve autentikë të atraksioneve si vizitorët për mirëqenie dhe përmirësimin e shëndetit (Elbasani); vizitorë transit (Elbasani); paragjajderë profesionistë ose të apasionuar pas paragjajdingut (Krusheva); adhurues të historisë kombëtare (Ilindeni në Krushevë).

Strategjia e çmimeve

Çmimi është vlera që turisti dhe ofruesi i produktit turistik e përcaktojnë për të mundësuar shkëmbimin. Për turistin, i cili në këtë rast është konsumator, çmimi që është i gatshëm të paguajë kur e viziton një destinacion është i barabartë me kënaqësinë e pritur që ai do të përjetojë. Nga ana tjetër, ofruesi i shërbimit turistik përpiqet të mbulojë kostot e tij dhe të marrë përfitimet e dëshiruara.

Strategjitë e njohura të çmimeve, si përcaktimi dinamik i çmimit, kërkimi i çmimeve, çmimi i bazuar në konkurrencën etj., janë shumë të ngjashme për t'u përdorur për një produkt që tashmë është në treg dhe për promovimin e tij aktual. Për produktet e reja, si "Krusheva dhe Elbasani - destinacion turistik i njohur ndërkuftar" dhe që është objekt i kësaj analize, literatura këshillon **zbatimin e strategjisë së çmimeve të penetrimit.**

Megjithatë, kjo strategji sugjeron çmime më të ulëta ose të barabarta me kostot e prodhimit, të cilat në rastin e Krushevë-Elbasanit nuk do të ishte e mundur të zbatoheshin, pasi produkti nuk zhvillohet apo

shitet vetëm nga një ofrues i shërbimeve turistike. Përkundrazi, produkti në rastin e destinacionit Krushevë - Elbasan, sipas kërkesave dhe nevojave, duhet të përfaqësojë një PAKETË AKTIVE TË PËRBASHKËT PËR TURIZIM, të përbërë nga disa shërbime të ndryshme turistike si akomodimi, guida turistike, transporti, eksperiencat lokale. ushqimi, aventura në natyrë etj.

Qëllimi i strategjisë për çmimet në këtë fazë të destinacionit Krushevë – Elbasan është tërheqja e vizitorëve dhe deri diku gjenerimi i vizitave që do të përsëriten.

Një faktor tjetër që ndikon në strategjinë e çmimeve është krijimi i perceptimit se destinacioni është “i plotë” dhe se është e vështirë të gjeësh një vend për ta vizituar atë. Kjo do të thotë, nëse ekziston dëshira për të vizituar destinacionin, për ta parë atë për shkak të atraktivitetit të tij, duhet të rezervohet paraprakisht. Nga ana tjetër, ekziston çështja e kapacitetit mbajtës turistik (TSS).

STO e përcakton kapacitetin mbajtës të turizmit (TSS) si numrin maksimal të turistëve që mund të vizitojnë destinacionin në një moment të caktuar, pa e shkatërruar mjedisin fizik, ekonomik apo social-kulturor dhe ulje të papranueshme të cilësisë së kënaqësisë së vizitorëve, që do të thotë se ai numër nuk është gjithmonë e barabartë me numrin e shtretërve/shtretërve që janë dispozicion në destinacion.

Megjithatë, analiza e dispozicionit të objekteve akomoduese tregoi se numri i shtretërve është shumë më i ulët se potenciali i destinacionit (42 shtretër mesatarisht janë të zënë çdo vit nga 1250 që janë në dispozicion në Krushevë), dhe me ardhjet aktuale, në çdo rast, kapaciteti mbajtës i turizmit (TSS) në destinacionin Krushevë dhe Elbasan nuk është arritur.

Për më tepër, strategjia për çmimet duhet të marrë parasysh vendndodhjen e produktit turistik dhe të ofrojë çmime brenda intervalit të kostove për inputet në produkt, siç janë kostot fikse (shërbimet komunale, pagat, taksat e pronës, etj.) që për atë destinacion/vend janë të rregullta.

Pozicionimi gjithashtu e përcakton çmimin, pasi diapazoni i çmimeve duhet të korrespondojë me nivelet e të ardhurave të synuara për segmentet e tregut si turistët potencialë në destinacion (profilizimi i vizitorëve të mundshëm u prezantua më lart, seksioni i segmentimit të tregut).

Promovimi i destinacionit si një “një udhëtim në dy vende” për aventura në natyrë dhe destinacion argëtimi familjar që ofron përvoja unike lokale (shih sugjerimet e USP-së më lart) ndikon gjithashtu në strategjinë e çmimeve. Destinacioni promovohet si një oazë natyrore ndërkufitare që ofron aventura të tilla si paraglajding, shëtitje ose rafting me akomodim autentik (stili i qytetit të Krushevës dhe stili i bujtinave fshatare të Elbasanit) dhe ushqime të shijshme. Strategjia e çmimeve duhet të ndërlidhet me përvojën e përgjithshme që ofrohet nga të dy destinacionet lokale.

Duke marrë parasysh aspektet e mësipërme të miksit të marketingut të destinacionit (produkti, vendi, promovimi), strategjia e çmimeve Krushevë – Elbasan duhet të bazohet në një përllogaritje kosto plus marzhi për dy destinacionet lokale veç e veç. **Është një koncept ngadhënjimtar si për ofruesit e turneve vendas ashtu edhe për turistët.**

Në këtë fazë të zhvillimit të PAKETËS SË PËRBASHKËT PËR TURIZMI AKTIV, strategjia e përbashkët për çmimet nuk është e besueshme. Gjegjesisht, produkti i përbashkët turistik ende nuk është pilotuar apo promovuar. Aktorët e interesuar nuk janë të lidhur në rrjet në nivel biznesi. Nuk ka asnjë organizatë gjithëpërfshirëse (DMO) që e koordinon dhe zbaton miksin unik të marketingut të dy destinacioneve lokale.

Hulumtime të mëtejshme duhet të pasojnë pasi destinacioni është vendosur në dy ekonomi të ndryshme, kurse çmimi i koordinuar i paketës së udhëtimit duhet të pasqyrojë tendencat e tregjeve kombëtare dhe të tregut të rajonit.

Plani për marketing dhe reklamim

Para se të përgatitet plani i marketingut dhe reklamimit, elaborohen tendencat aktuale në industrinë e marketingut të destinacionit, që ato të shërbejnë si një kornizë e përgjithshme për aktivitetet specifike të planit të marketingut për Krushevën–Elbasanin. Vetë parakushti për zbatimin e një plani të vetëm marketingu, si dhe të çdo plani veprimi të marketingut, për cilindo destinacion, është të ketë një organizatë përgjegjëse për zbatimin e tij (qoftë ajo publike, private apo e themeluar nga disa aktorë të interesuar).

Në nivel projekti, sipas kërkesave që i ka detyra, plani indikativ i marketingut duhet të fokusohet më shumë në paketën e përbashkët turistike aktive për Krushevën dhe Elbasanin, e jo në promovimin e destinacionit të përgjithshëm.

Për këtë Analizë, ky plan indikativ i merr parasysh tendencat aktuale të marketingut:

MEDIAT SOCIALE janë kanali kryesor i komunikimit dhe marketingut, duke e ndjekur trendin aktual të industrisë në mbarë botën. Rrjetet sociale janë prioriteti kryesor për ndërgjegjësimin dhe njohjen e destinacionit Krushevë-Elbasan si destinacion aventuristik.

Për shembull, numri i tregimeve të ngarkuara (Story) në Instagram (IG), të cilat u lansuan për herë të parë në 2016, është rritur 11 herë nga postimet standarde (Feed) dhe përbëjnë 47% të të gjithë përmbajtjes në Instagram (IG). Historitë më të fuqishme në Instagram shpërndahen nga vizitorë të vërtetë që marrin pjesë drejtpërdrejt në aventurë/a në destinacionin e caktuar. Videot e vizitorëve me paragjajding ose rafting, të zhytur në natyrë spektakolare, janë “fjala re nga goja” në reklamimin.

Nga ana tjetër, jo të gjithë influencerët (njerëzit që paguhen për të reklamuar një destinacion) krijojnë promovim të barabartë. Mund të jetë e vështirë të përcaktohet se kush është influencer cilësor për të afruar destinacionin Krushevë-Elbasan deri te objektivi i identifikuar i turistëve të profilizuar.

Një qasje tjetër që është dëshmuar si efektive në mediat sociale është përfshirja e popullatës lokale në fushatat e marketingut për të përcjellë në mënyrë efektive kulturën dhe atmosferën e destinacionit.

Konkretisht, INSTAGRAMI është një platformë e fuqishme për tregim vizual. Instagrami e ka angazhimin më të madh për postim se çdo rrjet social – 84 herë më shumë se Twitter, 54 herë më shumë se Pinterest dhe dhjetë herë më shumë se Facebook.¹

Duke pasur parasysh se 95% e përdoruesve të Instagramit janë edhe në Facebook (Pew Research Center), promovimi i gërshetuar i destinacionit do të nxisë arritjen dhe angazhimin e mëtejshëm. Për më tepër, pothuajse gjysma e të gjithë përdoruesve të Instagramit përdorin këtë aplikacion për t’i ndihmuar të tjerëve të zgjedhin një destinacion udhëtimi. Me reklamat dinamike në Instagram të udhëtimeve dhe rritjen e përdorimit të platformës së prenotimeve të udhëtimit, plani i marketingut mund të përcaktojë një buxhet të vogël për të targetuar udhëtarët e mundshëm drejt destinacionit Krushevë – Elbasan, duke ofruar paketa precize aktive të përbashkëta për vetë destinacionin.

Me më shumë se 2 miliardë përdorues aktivë në nivel mujor, FACEBOOK e mban pozicionin e tij si platforma numër një e mediave sociale për të arritur deri te vizitorët e mundshëm. E kombinuar me reklamat me pagesë dhe postimet e promovuara, mënyra më e mirë për të nxitur trafikun social për Facebook është të postohen përmbajtje të freskëta dhe unike. Mbi gjysma e përdoruesve të Facebook-ut thonë se fotot e miqve të tyre gjithashtu frymëzojnë planet e tyre për udhëtim. Meqenëse Facebook vazhdon të zgjerojë rolin e tij në hapësirën e udhëtimit me lansimin e funksioneve të aplikacioneve si “Guidat e Qyteteve” në vitin 2017, një konkurrent i drejtpërdrejtë i Google Travel, Facebook do t’i bashkohet më qartë radhëve të TripAdvisor, Google, etj. në planifikimin e detajuar të udhëtimit.

Njerëzit e përdorin Twitter-in për të zbuluar diçka të re dhe interesante, kurse udhëtarët e përdorin këtë platformë për të gjitha fazat: nga planifikimi i udhëtimit deri tek shkëmbimi i përvojave të udhëtimit. Ka 45% më shumë gjasa që përdoruesit e Twitter-it të postojnë opinione për destinacionet sesa përdoruesit e tjerë të mediave sociale.²

Videot e udhëtimeve janë ndër më të shikuarat në YouTube pasi kanali e ruan statusin e tij si motori i dytë më i madh i kërkimit në botë. Sot, platforma përdoret nga persona të moshës 18-49 vjeç, më shumë se çdo rrjet tjetër kabllor në SHBA.³

SEO, optimizimi i motorëve të kërkimit është më i rëndësishëm se kurrë. Më shumë se gjysma e udhëtarëve nën moshën 34 vjeç (që u përputh me profilin e turistëve që mund ta vizitojnë një destinacion aktiv për aventurë në natyrë), para se të marrin një vendim për të udhëtuar, përdorin një motor kërkimi të përgjithshëm për të kontrolluar akomodimet dhe aktivitetet dhe për të krahasuar çmimet me destinacionet tjera.

1 burimi Sprout Social

2 burim AdWeek

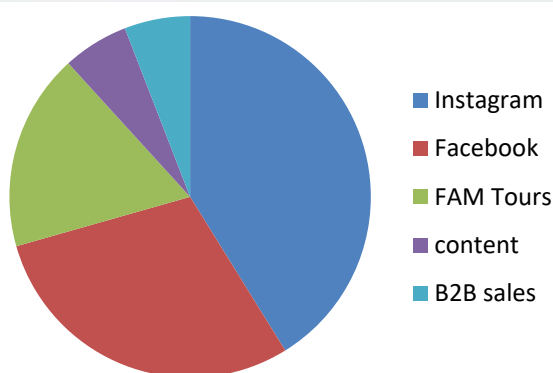
3 burim Hootsuite

Përveç përdorimit të mediave sociale dhe optimizimit të motorëve të kërkimit për qëllime marketingu, kjo Analizë i merr në konsideratë edhe mjetet tradicionale të promovimit. Një nga mjetet më të përdorura të marketingut në biznesin e udhëtimit B2B (B2B) është organizimi i FAM (turne për njoftim). FAM tours është një mjet marketingu për tërheqjen e ndërmjetësve (agjencitë e udhëtimit dhe operatorët turistikë) në destinacionin për shitjen e organizuar të paketave të udhëtimit. Zakonisht, të gjitha kostot për këtë mbulohen nga organizatori, DMO ose ndonjë organ tjetër përgjegjës. Agjencitë turistike i ofrojnë produktet/paketat e tyre të udhëtimit për grupe të organizuara, ose në rastin e Krushevë-Elbasanit, ato do të targetonin edhe personat e moshuar të interesuar për kulturën dhe historinë (shih segmentimin e tregut).

Shkurtimisht, plani i marketingut të destinacionit Krushevë-Elbasan duhet të detajohet dhe zbatohet nga një organ i unifikuar, DMO apo organ tjetër përgjegjës për marketingun dhe promovimin e destinacionit në tërësi. Ndërkohë, fokusi duhet të jetë në paketën e përbashkët të turizmit aktiv duke përdorur kanalet e mediave sociale dhe FAM turne.

Për sa i përket shpërndarjeve indikative sipas aktiviteteve reklamuese, prezantimi përkatës është dhënë më poshtë, duke ndjekur rekomandimin e literaturës për produkte turistike të reja ose në zhvillim:

Siç është paraqitur në grafikun 6, buxheti i reklamave në përqindje (%) përfshin investime në reklamat me pagesë në Instagram deri në 35%, Facebook 25%, FAM Tours 20% dhe shitje B2B deri në 5%.

Është e rëndësishme të adresohet mundësia e përbashkët dhe plotësuese e reklamimit në Facebook dhe Instagram, pasi të dy kanalet e mediave sociale menaxhohen përmes të njëjtave mjete. E njëjta përmbajtje e prodhuar mund të reklamohet lehtësisht në të dyja mediat sociale ose të zhvendoset në mënyrë përkatëse tek audienca e synuar të cilës i referohet destinacioni.

Figura 6: pjesa e buxhetit për reklamim në %

VII. Paketa të përbashkëta turistike aventuristike në destinacionin Krushevë – Elbasan

Propozimi A: “Java e Aventurës së Natyrës” – e zhvilluar nga një grup i përzier aktorësh të lidhur me turizmin gjatë seminarit të parë të mbajtur në Elbasan më 18-19 maj 2022.

I destinuar për: grupe të vogla të organizuara, 8-12 persona;

Lloji i shërbimit: paketë e plotë e udhëtimit

Itinerari dhe programi i propozuar:

Hyrje:

Vendet malore të Ballkanit kanë ende perla të pazbuluara të natyrës dhe mikpritjes, duke iu ofruar turistëve mundësi unike për të eksploruar qytete dhe fshatra përtej kufijve. Një udhëtim ngazëllues në Maqedoninë e Veriut dhe Shqipëri do të zbulojë peizazhe të mrekullueshme, pasuri të madhe kulturore dhe histori interesante lokale. Gjatë këtij udhëtimi do të jeni aktivë dhe do të shijoni natyrën e bukur, duke e shijuar kuzhinën lokale dhe mikpritjen e jashtëzakonshme që mbizotëron në destinacionin e qyteteve Krushevë në Maqedoninë e Veriut dhe Elbasan në Shqipëri.

Është një udhëtim nëpër kohë, duke ofruar shtigje të shënuara në natyrën e paprekur për bjeshkatarë dhe çiklizëm, histori dhe kulturë që duhet të eksplorojnë, duke filluar nga vendet antike si Ad Quintum në Elbasan deri te Qendra moderne Përkujtimore e këngëtarit të famshëm maqedonas Toshe Proeski në Krushevë.

Entuziastët e natyrës i pret një kombinim i rrallë e kulturës dhe e udhëtimit aktiv, pasi mund të lëshohen në paraglajding nga qyteti më i lartë në Ballkan – destinacioni i njohur botëror për i paraglajding Krusheva, si dhe nga zona liqenit malor të Funarit pranë Elbasanit; mund të eksplorojnë pyjet, të hipni në kuaj, rafting në lumenjtë afër Elbasanit, skijim dimrit ose thjesht pushim në objektet për trajtim shëndetësor të Elbasanit, të

shijoni verë të mrekullueshme me kuzhinë tradicionale. Detoksimi urban është i garantuar në udhëtimin në dy vende - një përvojë!

Programi ditor:

Dita 1: Mbërritja në Elbasan (pika hyrëse Tiranë, Shqipëri). Dita 1: Mbërritja në Elbasan (pika e hyrjes në Tiranë, Shqipëri), ushqim lokal për darkë dhe fjetje në Elbasan (mundësi qëndrimi në hotel në qytetin e Elbasanit, hotel SPA ose në bujtina - apartamente në zonat rurale përreth)

Dita 2: Dita e Aventurës – eksploroni zonën e Funarit në këmbë!

Funari ndodhet në veri të Elbasanit, rreth 50 minuta me makinë nga qendra e qytetit, në një rajon malor. Në vitin 1967 atje janë ndërtuar katër rezervuarë uji, të cilët së bashku me pyllin me pisha përreth krijojnë një pamje piktoreske të liqeneve alpine. Zona është e freskët në verë dhe mjaft piktoreske gjatë dimrit me borë. Vetë zona është shumë e përshtatshme për realizim të aktiviteteve të ndryshme në natyrë dhe sporte.

Deri te zona e liqenit mund të arrihet në këmbë nga Funari, që ofron shëtitje midis peizazheve të mahnitshme natyrore!

Dita 3: Shijoni natyrën – not dhe kajak në liqenet e Funarit

Shijimi i natyrës në zonën e Liqeneve të Funarit do t'ju japë mundësi të jeni aktivë dhe të zgjidhni mes notit në një nga katër liqenet me ujërat smerald dhe kajak për disa orë në freskinë e ajrit të pyllit. Njëkohësisht, zona e Funarit ofron udhëtime aktive, aktivitete në ujë që mbështeten me ushqime të shijshme të përgatitura nga popullata lokale, piknik në natyrë, buzë liqenit, duke e shijuar mjedisin dhe natyrën mahnitëse. Disa nga aktivitetet që mund të përjetoni janë:

- **Paraglajding:** kryesisht në pranverë dhe në vjeshtë, duke filluar nga pllaja e Cerujes (afër Funarit).
- **Gjuajtje me Hark:** në Elbasan ka një shoqatë që ofron eksperience në gjuajtjen me hark.
- **Kamping dhe gatim në skarë:** përreth liqeneve ka livadhe të paprekura, të cilat janë perfekte për kamping.
- **Kanu në liqene dhe sporte të tjera ujore.**
- **Çiklizëm malor në shtigjet nëpër pyllin rreth liqeneve të Funarit.**
- **Shëtitje rreth liqeneve të Funarit ose eksplorim i shtigjeve të tjera si Shpella e Mbytjes (Mollagjes, Mali i Korrës dhe Kanioni i Dopaj).**

Dita 4: Njihuni me Jerusalem e Ballkanit - Ohrit, kulturë e qytetit dhe natyrën

Transferimi nga Shqipëria në Maqedoninë e Veriut, gjegjësisht në qytetin e Krushevës si qendra e dytë e këtij udhëtimit, nëse bëhet nëpërmjet Ohrit nëpërmjet kalimit të Qafë Thanës, është përvoja më e mirë.

Pas rreth 2 orësh vozitje (përfshirë kohën e kalimit të kufirit), vizitorët do të arrijnë në qytetin e Ohrit dhe liqenin më të vjetër në Evropë, atë të Ohrit. Ndani disa orë për të eksploruar vendlindjen e shkrim-leximit sillav, si dhe qytetin me 365 kisha. Plaoshniku, Kaneo, Kisha e Shën Sofisë, "Shtëpia e Skllevërve", Qyteti i Vjetër dhe Kalaja janë vende të popullarizuara për t'u vizituar nëse dëshironi të mësoni më shumë për historinë dhe kulturën e popullit maqedonas. Në një ditë të ngrohtë, mund të freskoheni duke notuar në ujin kristal të kaltër të liqenit të Ohrit ose të pushoni buzë bregut, duke e shijuar troftën e famshme të Ohrit. Udhëtimi vazhdon me transferim për në Krushevë nëpërmjet Manastirit. Fjetje në Krushevë, mundësi akomodimi në Hotel, SPA Hotel ose apartamente.

Dita 5: Përjetim me adrenalinë në qiellin e Krushevës

Krusheva është një destinacion me famë botërore për paraglajding, i cili pothuajse gjatë gjithë vitit ofron aventura të paraglajdingut në tandem mbi luginën e Pelagonisë. Mënyrë e përsosur për të parë qytetin më të lartë në Ballkan nga lart është një fluturim me paraglajder mbi të; Aventurë e paraglajdingut në tandem me pilotë me përvojë dhe të licencuar do t'ju çojë nëpër dhe rreth këtij qyteti që ndodhet në 1350 m mbi nivelin e detit, duke ju mundësuar të shijoni për gjysmë ore pamjen e luginës së Pellagonisë, si dhe pyjet e dendura rreth Krushevës. Pas kësaj batice të adrenalinës, energjinë tuaj do ta riktheni me një drekë tradicionale të gatuar me produkte vendase në restorantet që ndodhen në qendër të qytetit. Këtu, në Krushevë, mund të shijoni ushqimin tradicional Çomlek, një tavë me miç viçi të pasuruar me specia, qepë, kumbulla të zeza të thata, verë dhe erëza.

Pasditja është e rezervuar për një xhiro në qytet me një guidë turistike, në mënyrë që të njiheni me historinë kryengritëse të popullit të Krushevit, Kryengritjen e llindenit dhe Monumentin Makedonium, simbol i luftës maqedonase kundër Perandorisë Osmane në fillimi i shekullit të 20-të. Përjetimi i shëtitjes në qytet mund të ëmbëlsohet me ëmbëlsirat tradicionale lokale – llokum ose celufki (puthje) nga të bardhat e vezëve dhe sheqeri, krokante, të bardha dhe shumë të shijshme.

Dita 6: Eksploroni pyjet e vjetra të Krushevës duke kalëruar

Natyra e paprekur ju pret për t'u detoksikuar nga jeta urbane ose për të shijuar ngadalë dhe plotësisht kohën. Kalërimi nëpër pyjet 300-vjeçare, ajri freskues dhe pamjet e bukura janë përvojë që rekomandohet në Krushevë. Për kalorës më me përvojë, ofrohen turne me kalërim, vetë ose me guidë, nëpër disa shtigje të cilat mund të zgjidhni dhe të shijoni rrethinat e liqenit të Krushevës ose dendësinë e pyjeve përreth. Megjithatë, gjysma e parë e ditës do të jetë e mbushur me relaks dhe peizazhe mahnitëse të natyrës së paprekur.

Ushqimi tradicional i përgatitur nga popullata vendase, i cili ofron peta dhe djathë, mund të shërbehet buzë liqenit dhe t'ju mundësojë momente të paharrueshme të kaluara në Krushevë. Pasditja është e lirë për të zbuluar dyqanet lokale, kafenetë dhe baret nëpër rrugët e ngushta të çarshisë së vjetër të Krushevës, në qendër të qytetit. Fjetje në Krushevë.

Dita 7: Largimi nga Shkupi, Maqedonia e Veriut.

Propozimi B: Një grup i përzier i aktorëve të interesuar që janë të lidhur me turizmin, *gjatë seminarit të dytë të mbajtur në Krushevë në qershor 2022, e zhvilluan një ofertë turistike për një javë aventurë në natyrë.

I dedikuar për: grupe të vogla të organizuara, 8-12 persona;

Lloji i shërbimit: paketë e plotë e udhëtimit

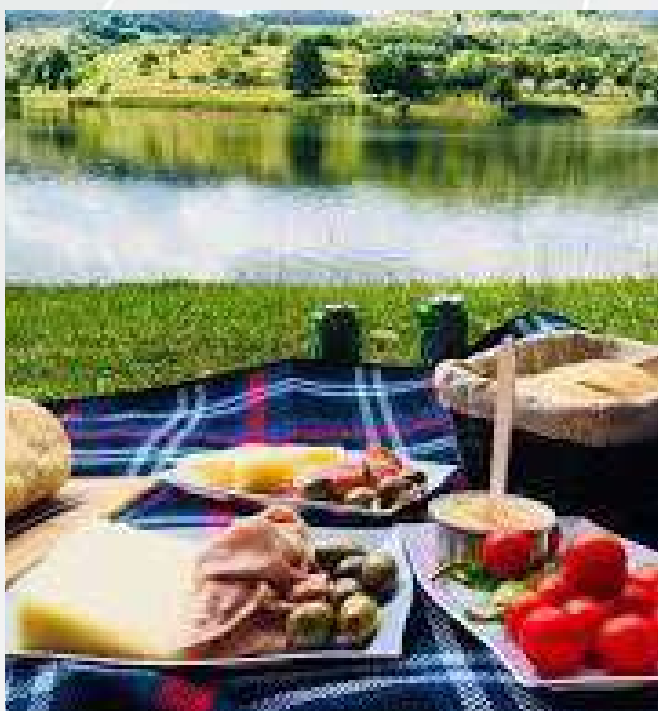
Itinerari dhe programi i propozuar:

Hyrje:

Krusheva dhe Elbasani, si destinacion ndërkuftar, kanë një ofertë të kombinuar për turistët, ku përfshihen mjedise të paprekura, natyrë e mrekullueshme, trashëgimi historike dhe kulturore, perspektiva për turizëm aktiv/aventuristik (paraglajding, sporte aktive, bjeshkatari, çiklizëm malor, kanu, etj.). Dy zonat ndërkuftare janë të vendosura për të shkuar në nivelin më të lartë botëror si një destinacion unik dhe unik turistik.

Krusheva është një nga destinacionet kryesore në botë për paraglajding. Në vitin 2019, u organizua Kampionati i 16-të Botëror në Paraglajding. Mbi 5000 vizitat, në nivel vjetor, për aventura me paraglajding e vendosin Krushevën si destinacion në hartën botërore të udhëtarëve. Në të njëjtën kohë Krusheva po ndërmerr veprime për oferta turistike inovative (Promovimi i liqenit për not, kanu, shëtitje të lehtë rreth liqenit; Promovimi i shumë shtigjeve të reja të çiklizmit nëpër natyrën dhe pyllin e mahnitshëm; Parku aventurë dhe shkëmbi Bouldering; Skijim dimrit dhe sigurim të borës me topa bore kur është e nevojshme dhe përdorim të shtegut për skijim për vozitje me ATV gjatë verës; Kalërim nëpër pyllin/korinë e Krushevës; Shëtitje në malet dhe pyjet përreth Krushevës dhe mbledhje të luleshtrydheve të egra; Vizitë në spa qendrën në Hotel Panorama, etj.) të cilat tërheqin aventurierë dhe turistë familjarë të vijnë gjatë gjithë vitit

Elbasani është një dëshmi piktoreske e historisë. Elbasani përveç objekteve të banimit dhe dyqaneve tashmë përmban shumë objekte historike/kulturore si kisha, manastire, xhami dhe hamame (banjo publike). Një potencial specifik për zhvillimin e turizmit është Funari, një zonë e pasur me pyje me katër liqene apo rezervuarë të veçantë, dy në fshatin Funar dhe dy të tjerë të fshehur pas maleve që i rrethojnë. Me pak përpjekje, kjo zonë mund të kthehet në një zonë tërheqëse turistike ditore pasi klima e freskët, natyra mbresëlënëse dhe liqenet e krijuar nga njeriu nxjerrin në pah më të mirën e saj.

Të gjitha këto atraksione do të promovohen me këtë propozim paketë turistike.

Programi ditor:

Dita 1: Mbërritja në Krushevë, (pika e hyrjes Shkup, RMV), ushqim lokal për darkë dhe fjetje në Krushevë (mundësi akomodimi në hotel në Krushevë, hotel SPA, ose në ndonjë bujtinë tradicionale në qytet).

Dita 2– Shijimi i natyrës në Krushevë do t’ju japë mundësi të jeni aktivë dhe të zgjidhni not/kanu në liqenin e Krushevës, paraglajding tandem, ecjes nëpër pyll ose çiklizmit nëpër shtigje malore, vizitë në një park aventuristik dhe/ose vozitje të ATV nëpër terrenin për skijim. Pas kësaj batice të adrenalinës, energjinë do ta riktheheni me një drekë tradicionale me produkte vendase në ndonjë nga restorantet në qendër të qytetit. Këtu, në Krushevë, mund të shijoni ushqimin tradicional Çomlek, një tavë me mish viçi të pasuruar me specia, qepë, kumbulla të zeza të thata, verë dhe erëza.

Pasditja është e rezervuar për një xhiro në qytet me një guidë turistike, në mënyrë që të njiheni me historinë kryengritëse të popullit të Krushevit, Kryengritjen e Ilindenit dhe Monumentin Makedonium, simbol i luftës maqedonase kundër Perandorisë Osmane në fillimi i shekullit të 20-të.

Pasdite, mund të organizohet një xhiro në qytet dhe vizitë e monumenteve historike, kishat dhe vendet, për të mësuar në mënyrë që të njiheni me historinë kryengritëse të popullit të Krushevit, Kryengritjen e Ilindenit dhe Monumentin Makedonium, simbol i luftës maqedonase kundër Perandorisë Osmane në fillimi i shekullit të 20-të; Vizite e Muzeut të shkrites, Muzeun e Kryengritjes së Ilindenit dhe Republikës së Krushevit, Muzeun - Galeri “Nikola Martinovski” dhe në këtë mënyrë të shihet arkitektura tradicionale të qytetit. Kjo shëtitje në qytet mund të ëmbëlsohet me ëmbëlsirat vendase – llokum, ose celufki (puthje), një ëmbëlsirë tradicionale e bërë me të bardha veze dhe sheqer, krokante, e bardhë dhe e shijshme. Llokum dhe kafe mund të shërbehen në një ambient autentik të ndonjë shtëpie të vjetër të Krushevës.

Dita 3: Pas hyrjes në Shqipëri te kalimi kufitar Qafë Thanë, ndalesë në bazilikën paleokristiane në Lin (Pogradec) dhe drekën në një restorant pranë liqenit të Ohrit. Më pas vazhdon udhëtimi për në Elbasan. Organizimi i një mbrëmje popullore, ushqim tradicional, kostume dhe muzikë e valle. Fjetje ne Elbasan.

Dita 4: Rafting në lumin Shkumbin në gjysmën e parë të ditës, drekë në restorant tradicional. Udhëtimi për në Funar në gjysmën e dytë të ditës, akomodimi në ambiente lokale dhe tenda (kampim). Ushqim lokal për darkë. Fjetje ne Funar.

Dita 5: Paraglajding, kanu në liqenet e Funarit, sporte ujore, bjeshkatari, peshkim dhe gjuajtje me hark. Ushqimi lokal për drekë. Në mbrëmje udhëtim për në Elbasan. Darkë ne restorant tradicional.

Dita 6: Udhëtim në Gjinar. kalërim, bjeshkatari, çiklizëm, vizita të kishave të vjetra dhe monumente natyrore dhe gjuajtje me hark. Fjetje në Gjinar.

Dita 7: Udhëtimi për në Elbasan, vizitë e vendeve historike të Elbasanit (kalaja, bazilika etj.) opsionale në varësi të kohës, nisja për në Tiranë, vendi i largimit - aeroporti i Tiranës.

EUROPEAN UNION'S CROSS BORDER COOPERATION PROGRAMME

ANALYSES AND STRATEGY FOR MARKETING, PROMOTION & BRANDING OF UNIQUE KRUSHEVO & ELBASAN TOURISM PACKAGE

This project is funded by the European Union

ALKA
Center for Sustainable Development

This document has been produced with the assistance of the European Union, within the project "Krushevo and Elbasan - acknowledged cross-border tourism destination" Grant contract No. 2021/429-426.

The content of this document is the sole responsibility of the implementing institutions and organizations and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

Published by

Center for Sustainable Development ALKA

Coordinated by

Tome Hristovski – Municipality of Krushevo

Gledian Llatja – Municipality of Elbasan

Elizabeta Gjorgjievska - Center for Sustainable Development ALKA, Skopje

Arian Çala – Tjeter Vision Organisation, Elbasan

Prepared by

PhD Elvira Fetahu

MBA Emilia Geroska

Translated and proofread by

APMM - Skopje

Designed by

Kontura DOO - Skopje

LIST OF ABBREVIATIONS

KET Project	“Krushevo and Elbasan – acknowledged cross-border tourism destination” Project
ATTA	Adventure Travel Trade Association
ATV	All-terrain vehicle
CB	Cross-border
CBC	Cross-border cooperation
CSD	Centre for Sustainable Development
B&B	Bed and Breakfast
B2B	Business to business
B2C	Business to client
COVID 19	SARS CoV 2
DMO	Destination Management Organization
DMP	Destination Management Plan
EU	European Union
FAM tour	Familiarization tour
FB	Facebook
IG	Instagram
IPA	The instrument for Pre-Accession Assistance
LED	Local Economic Development
LRCP	Local and Regional Competitiveness Project
LSG	Local Self-Government Unit
NGO	Non-Governmental Organization
SEO	Search Engine Optimization
TCC	Tourism Carrying Capacity
ToR	Terms of Reference
UNWTO	United Nations World Tourism Organization
USP	Unique Sales Proposition
UVP	Unique Value Proposition
VFR	Visit friends and relatives
WSs	Workshops
WTO	World Tourism Organization
WTTC	World Travel and Tourism Council

INTRODUCTION

This paper is developed in the frame of the “Krushevo and Elbasan - acknowledged cross-border tourism destination” Project, supported by the IPA II CBC Programme North Macedonia - Albania. The project aims at long-term stable and sustainable tourism growth, which balances environmental, economic and socio-cultural aspects of tourism, to guarantee long-term benefits to communities and the countries as the cross-border area (impact level).

The “**Analyses and Strategy Directions for Promotion of the Krushevo-Elbasan Tourism Package**” aligns with the project’s efforts to set a joint strategic direction for further development of the destination of Krushevo and Elbasan as a single thematic tourism destination, focusing on active and adventure tourism products. In that respect, the analysis findings and recommendations result from extensive consultations with existing literature on the topic and primary target group which is providers of touristic services in Krushevo and Elbasan. KET Project introduced a highly participative process that included local governments and the civil and private sectors.

The KET project-specific objective (2) is devoted to: Developing an integrated touristic promotion and ready competitive tourism and hospitality services within cross-border Krushevo–Elbasan to attract domestic and foreign tourists and visitors.

To achieve the above objective, two seasoned tourism experts, Prof.Asoc.Dr. Elvira Fetahu and EMBA Emilia Geroska were engaged to investigate the existing (situation analysis) and potential assets (desk & field research) for further active tourism development of Elbasan and Krushevo, respectively. The above tasks were conducted from May through September 2022 with logistical support from all relevant actors for tourism development in Krushevo and Elbasan municipalities.

The paper comprises two major portions, the first dealing with current situation analysis based on the elaborated methodology below. The second portion presents the findings and recommendations followed by basic Strategy directions for further marketing, promotion, and branding of the destination Krushevo – Elbasan concerning one unique active tourism package.

I. METHODOLOGY

The primary goal of this document is to develop a robust understanding and elaborate possible opportunities for destination development and gain valuable insights into the actual tourism situation in Krushevo and Elbasan. This document adopts combined research methods using primary and secondary data. The preliminary data were collected using two methods; workshops and in-depth interviews.

Two cross-border joint workshops with the main tourism stakeholders were organized in Albania (18-19.05.2022) and North Macedonia (08-09.06.2022) to collect local experiences, possibilities, views, and ideas from relevant stakeholders and beneficiaries from Krushevo – Elbasan cross-border area. The main objective of these workshops was to generate and discuss ideas about tourism in two regions and develop a joint touristic product. There were 48 participants (32 men and 16 women), all representatives from tour operators, hospitality businesses, local government, non-profit organizations, cultural institutions and academia. These activities were excellent occasions to discuss face-to-face what concerned tourism stakeholders in Elbasan and Krushevo. At the same time, the workshops served as joint cross-border platforms for brainstorming sessions for analyzing the current state of tourism in Krushevo and Elbasan and generating ideas for its further development as a vibrant destination in the area, offering a joint and consistent tourism package. The main topics and themes covered included the identification of tourism potentials in the regions, designing dynamic tourism offers, diversification of tourism offers, best ways to promote and communicate Elbasan and Krushevo as one unique tourism destination, development of specific academic curricula for tourism services in universities and high schools, designing different training programs for individuals or employees related to tourism and hospitality sector, etc.

A joint exercise was conducted to design a proposal on itineraries from the perspective of the supply side of the travel market, i.e. from the point of view of the tourism providers at the destination. Proposed tourism products and packages were investigated upon the demand side of the travel market - key aspects of an adventure destination in particular, including activities, attractions, and access. Participants understood the requirements of the marketing and promotional campaign concerning further branding the cross-border an adventure and active destination.

The in-depth interviews were organized after the workshops. The participants took part in structured interviews held by the researchers in the framework of this study. The **In-depth interviews** were useful for fully understanding the opinions, experiences, and suggestions of the main actors of the tourism sector in Krushevo and Elbasan. During these interviews, the following list of themes and questions were covered:

- How can Krushevo and Elbasan be viewed as tourist attractions? What is its identity?
- What events and activities have been done about tourism in Krushevo and Elbasan and what more can be done?
- How can the marketing of Krushevo and Elbasan, as tourist destinations, be improved? How can it be promoted?
- How can the tourist infrastructure be improved?
- What can be done to improve tourism services in general?

For the secondary data, the experts conducted extensive desk research by analyzing and reviewing the documents, plans, and strategies available in both countries. Desk research was mainly employed to create a general view of Krushevo and Elbasan's local destinations and their tourism potential. Obtained official data on tourism and other related issues of interest were mirrored with official data from Statistical Bureaus and the municipalities. The general remark, as expected, is that all of the listed and consulted documents revealed isolated, strategic development directions for the local destinations of Krushevo and Elbasan on their own yet provided a solid base of information for further joint development of the touristic packages on the supply side of the common destination.

The tools employed in the research for this document were invaluable in elaborating on possible opportunities for developing one cross-border Krushevo-Elbasan tourism destination.

II. CONTEXT

The World Tourism Organization defines a local tourism destination as a physical space where a tourist stays at least one overnight. It includes tourism products such as support services, attractions, and tourist resources within one day's return travel time. It has physical and administrative boundaries defining its management and images and perceptions defining its market competitiveness. Local destinations incorporate stakeholders, including a host community, and can nest and network to form larger destinations (UNWTO 2007). Inception review of the five elements of a destination: Access, Accommodation, Attractions, Activities, and Amenities comprise a consistent set onto the territory of both Krushevo and Elbasan, thus allowing further investigation for forming the Krushevo-Elbasan single thematic destination across the borders of North Macedonia and Albania.

To date, no definition of adventure tourism exists in UNWTO literature. We follow the Adventure Travel Trade Association (ATTA), which defines adventure tourism as a trip that **includes at least two of this elements: physical activity, natural environment, and cultural immersion.**

Following the tourism product audit presented below in section II: Situation analysis, the most powerful theme underpinning local destinations as one single thematic destination is an **adventure/active travel.**

In that respect, Krushevo and Elbasan **are two touristic hubs of one thematic destination.**

II.1 TOURISM SECTOR AND THE POTENTIAL FOR ECONOMIC DEVELOPMENT

Tourism plays an important role in the economic development of a country. Many governments see tourism as a suitable tool for improving the balance of payments, attracting foreign investments, and mitigating unemployment. Besides the direct effects of tourism, like increased income and growth of working places, the "multiplier effect of tourism" exists. This means that the right way to measure the overall impact of tourism on a country's economy must consider not only the direct beneficiaries of tourism income but also indirect beneficiaries. These may be field produce farmers, factories producing food and beverages, manufacturers and distributors of appliances or industrial equipment, retail stores, banks and many other businesses or individuals who benefit from tourism development.

UNWTO forecasted that international arrivals or outbound travellers worldwide will reach up to 1.8 billion by 2030, thus securing tourism as one of the fastest-growing economic activities fostering overall development, introducing new investments, and generating income and new employment.

In terms of figures, WTTC's latest annual research shows:

Following a loss of almost US\$4.9 trillion in 2020 (-50.4% decline), Travel & Tourism's contribution to GDP increased by US\$1 trillion (+21.7% rise) in 2021. In 2019, the Travel & Tourism sector contributed 10.3% to the global GDP, which decreased to 5.3% in 2020 due to ongoing restrictions on mobility. 2021 saw the share increase to 6.1%.

In 2020, 62 million jobs were lost, representing a drop of 18.6%, leaving just 271 million employed across the sector globally, compared to 333 million in 2019; 18.2 million jobs were recovered in 2021, representing an increase of 6.7% year-on-year. Following a decrease of 47.4% in 2020, domestic visitor spending increased by 31.4% in 2021, whereas following a decline of 69.7% in 2020, international visitor spending rose only by 3.8% in 2021.

The above striking figures reflect the COVID-19 consequences on travel, stressing the extreme decline of foreign tourists to destinations while showing the increase of domestic travellers exploring their countryside and greener touristic hubs.

Before COVID-19 travel restrictions, anecdotal evidence from Krushevo ([LRCP Volume II – Destination Development Plans – Plan No.3: Tourism Development Plan for Pelagonija](#)) suggested the growing popularity of Krushevo and Prilep as destinations, because paragliding has visibly increased visitation in the area of Pelagonija. According to local providers' estimation in 2017, outside of paragliding championships, Krushevo welcomed at least 1.000 international guests who visited for leisure paragliding activities or to prepare for upcoming competitions. Some top source markets are Slovenia, the UK, Bulgaria and Serbia. The minimum stay for this segment is five days, the most common length of stay is seven, and around

competitions and championships, participants stay 14 days. The average spending of leisure paragliders on training packages is around 70 Euros daily. The package for leisure paragliders coming to train with local clubs is 50 Euro daily for board and breakfast, including trainers and local support (transportation, for example). This does not include food and beverage spending or other services tourists may consume.

However, the current inbound market to the destination of Krushevo cannot be assessed because of trends or predictions, setting indicators for arrivals growth or destination demand solely because the major travel disruption is uncertainty. In addition to COVID-19, the war in Ukraine, and the global energy crisis, most likely, the trend of domestic arrivals will continue in the following 2023.

Based on the interviews with the providers of accommodation in Krushevo (2022, KET Project), which is supported by the official statistics as well, the greatest portion (up to 90%) of the total arrivals in 2021 count to the domestic tourism encompassing all market segments within the national economy: families, couples, friends, private groups, small organized groups, travelling per one day visits, long weekends, holiday, event attending. Most visits included at least one physical activity like walking in nature, hiking, biking and horseback riding.

Table 1: number of visitors, per year, in Krushevo

Year	No. of domestic visitors	No. of foreign visitors	total
2018	15038	2465	17503
2019	19876	2366	22242
2020	17561	343	17904
2021	18341	1318	19659

Source: MakStat database, august 2022

Elementary, tourism is about numbers – numbers of visitors, cars, flights, hotels, apartments and campsites, restaurants, clubs and cafés and how those numbers impact the destination growth. In the case of Krushevo, the volume of tourism can be measured by the number of overnights as those indicators are directly related to job increase, generating revenue and overall improvement of the local economy.

The table shows that the economic impact on Krushevo from tourism has great potential. Namely, at the Krushevo destination, there are 1.250 available beds (please see III.3 ACCOMMODATION), where the total occupation of accommodation in 2021 was measured at 52.454 overnights. This means that Krushevo was visited in full capacity for only 42 days throughout the whole of the 2021 year.

The above calculation (in its simplest form, seasonality not considered) implies that Krushevo can increase the total number of overnights annually. Joining CB projects that offer unique active touristic packages can be one of the ways to diversify and uplift the current offer and fill in the available accommodation capacity in great numbers.

Table 2: number of overnights per year, Krushevo

Year	2017	2018	2019	2020	2021
Number of overnights	46741	51526	56660	44273	52454
Increase in the number of overnights compared to the previous year		4785	5134	-12387	8181
% of Increase in the number of overnights compared to the previous year		10.24	9.96	-123.87	81.81

Source: MakStat database, august 2022

In comparison, the destinations within the CBC area from the Macedonian side offering similar experiences (villages around Prespa Lake, around Ohrid Lake, towns in the foothills of national parks, and mountainous villages) also counted a great increase in domestic visitors in 2021 due to the travel restrictions abroad.

Thus, even the trend forecast cannot be based upon extraordinarily uncertain external influences, yet the latest tendencies can be employed in developing strategic direction for destination development due to the great promotion and re-discovering of the local destination of Krushevo by national visitors. In addition, according to the [Tourism Development Strategy of Municipality of Krushevo 2020-2025](#), Millennials and Generation Z will become key forces in mobility, and their travel could lead to significant changes in the tourist market (related to new technologies and adventure travel).

Due to its geographical position, Elbasan must rely upon specific types of tourism, mainly adventure, historical and health-related. Within Albania, Elbasan must compete with other regions with coastlines and already popular areas as mountainous destinations. Besides these, Elbasan has created the image of a polluted city for many years, where the main business activities focus on industrial production, not services or tourism. But not everything is grey from the perspective of Elbasan as a tourist destination. Being situated at the very center of Albania makes it easily accessible from the main entry points in Albania. It is also rich with potential tourism resources and has a long tradition of hospitality, which form a solid base to turn Elbasan into a distinctive tourism destination.

Most tourist visits to Elbasan are related to thermal spas in Llixha (Tregan), about 7-to-10-night stays. These visits are active during spring and autumn when the weather is favourable for thermal-related health treatments. Most visitors are from Albania, Kosovo, and North Macedonia. Unfortunately, there are no statistics about the accurate number of accommodation facilities in Llixha (Tregan), the number of tourists visiting the area, and the number of overnight stays.

Another destination involving overnight stays is Gjinar, a mountainous destination about 24 km from Elbasan. Although it is well known as a beautiful tourist destination, few activities are offered there, resulting in tourists staying no more than 1-2 nights. Most visit daily, enjoying traditional food, clean air and wonderful nature.

Elbasan is known for organizing the "Summer Day" feast every year on March 14, also a national holiday. Thousands of visitors come that day or a day before to enjoy traditional food and outdoor picnics, creating a festive atmosphere in Elbasan and nearby surroundings. But the duration of the stays is not more than one night, and most are one-day visitors.

Elbasan has many other tourist attractions, which agencies or operators can include in touristic offers. But its potential as a touristy destination has not been fully exploited, leaving much room for efforts and improvements. In 2007 the Council of Region of Elbasan prepared the "Action Plan for Tourism in Elbasan Region", which was thought to serve as a general guide for developing the tourism sector in Elbasan. There is no information about the impact of the Action Plan on the development of tourism in Elbasan.

One of the strategic objectives stated in the Territory Development Strategy of the Municipality of Elbasan (2015) is "*...protecting and recovering of natural resources as a fundamental element of social welfare and economic improvement, through natural and cultural tourism*". Thus, local governments and other governmental bodies know the importance of tourism and its development. Nevertheless, no Strategies or Action Plans for developing tourism in Elbasan are available, leaving it mainly to private initiatives and sporadic events. Municipality officials cannot provide accurate data on hospitality capacities and the number of visitors during each month or season of the year. Neither does the central government or other institutions.

Because of its interdependence with other sectors of the economy, on the one hand, tourism triggers development across the local economy. On the other hand, it is quite challenging to determine the exact economic impact tourism, as a sector, has on the local economy. In addition, it is also a complex exercise to determine which investment is purely touristic related when once investing in road or health infrastructure, the destination benefits as well, regarding more accessible and safer tourist areas.

KET Project infrastructural investments in Krushevo and Elbasan highly contribute to the attractiveness of the local destinations regarding accessibility to sites for adventure, fostering the overall economic development in the cross-border area, which leads to more job openings and higher export of services.

II.2 ANALYSIS OF THE CURRENT SITUATION REGARDING STRATEGIES AND POLICIES AT LOCAL, REGIONAL AND NATIONAL LEVELS

The consulted literature (presented in table 3 below) sets the foundation for further development of the local destinations of Krushevo and Elbasan. It comprises an in-depth presentation of the local destination potential and their development directions from a strategic point of view. Both national and local level strategic documents align with current EU trends in tourism development in general. Several aspects specific to the local destination (active tourism, wellness tourism, rural tourism) are highlighted as the most potent touristic features for further destination development. Below is a summary of the already strategic planning for the destination development of Krushevo and Elbasan, respectively.

Table 3: consulted literature

	Organization	Strategies/Plans/Research documents
1	Municipality of Krushevo	Tourism Development Strategy of Municipality of Krushevo 2020-2025
2	Municipality of Krushevo	An integrated plan for local development of the municipality of Krushevo, 2019-2022
3	Centre for development of Pelagonija region	Program for development of Pelagonija region 2021 -2026
4	Centre for development of Pelagonija region	Study for the development of Pelagonija as a destination for adventure tourism "Pelagonija - Shaped for adventure"
5	Bureau for regional development of North Macedonia	National strategy for regional development 2021-2031
6	Ministry of Economy of North Macedonia, sector Tourism	National Tourism Strategy Republic Of Macedonia The Final Version Of Kohl & Partner, 2016-2021
7	Ministry of Economy of North Macedonia, sector Tourism Agency for Promotion and Support of Tourism in the Republic of Northern Macedonia	National Strategy for rural tourism 2012-2017
8	LRCP	Tourism Development Plans for Ten Destinations across North Macedonia Volume 1 – Methodology, Background, and Market Analysis 2016
9	LRCP	Tourism Development Plans For Ten Destinations Across North Macedonia Volume II – Destination Development Plans November 2016
10	LRCP	Destination Development plan No.3 Pelagonija, 2017
11	Ministry for local-self-government, North Macedonia	IPA CBC Programme the republic of North Macedonia - Republic of Albania 2014-2020 IPA III CBC 2021-2027 Programming between North Macedonia and Albania
12	Municipality of Elbasan	Territory Development Strategy for Municipality of Elbasan
13	Municipality of Elbasan	Strategic Development Plan of the City of Elbasan 2010 – 2020
14	The Republic of Albania, Council of Ministers	National Strategy for Development and Integration (NSDI II) 2015-2020
15	Ministry of Tourism, Albania	The Strategy for Tourism Development in Albania for 2019-2023

16	Ministry of Tourism, Albania	Integrated Program for Rural Development (IPRD) - The program of 100 Villages
17	Law on Tourism	The Agency for Promotion and Support of Tourism in the Republic of North Macedonia Ministry of Economy, Republic of North Macedonia
18	Law on tourism	Albania
19	Legal and Institutional Framework on Tourism, Albania 2018	Investment Council Secretariat, Albania
20	Beyond Borders – Introducing Smart Tourism and Sharing Economy, an EU-funded project	Study of the natural and cultural heritage of the CBC region
21		Study of Sustainable Tourism in Cross-Border Region
22	Beyond Borders – Introducing Smart Tourism and Sharing Economy, IPA II CBC MK-AL funded project	Study on Supply of Available Tourist Services and Tourist Potential in Cross-Border Region

Krushevo is a unique destination by default as it has an amazing set of five tourism elements: Access, Accommodation, Attractions, Activities, and Amenities (elaborated in detail, section II: Situation analysis). As cited in the current [Tourism Development Strategy of Municipality of Krushevo 2020-2025](#), "Krushevo claims to become one of the most visited tourist destination centers in North Macedonia and more widely in the Balkans and Europe. The municipality was involved in a series of tourism projects. **The ultimate goal is the development of adventure tourism** with which the city can grow into a destination visited throughout the year." For Krushevo to achieve this goal, the local self-government undertook a participatory process to determine the greatest potential and to set specific actions and steps for destination development, working jointly with the private and civil sectors.

Furthermore, Krushevo is recognized as a **hard adventure destination** (Krushevo, Prilep, and the surrounding areas) with sufficient market proof for the international competitiveness of the assets for paragliding. As per the analysis in-depth, concerning the LRCP project funded by the EU and implemented by the World Bank, "growth in this segment, as well as diversification of the hard adventure offering with other activities such as rock climbing, bouldering, and others, has very strong potential to create new business opportunities and new high-skilled jobs" ([Tourism Development Plans for Ten Destinations across North Macedonia Volume II – Destination Development Plans, November 2016](#)). The above analysis concludes that strategically, Krushevo should simultaneously focus on developing additional offerings that are not directly linked to the hard adventure activity. The destination can also increase its attractiveness with cultural, heritage, and soft adventure activities introducing local experiences and presenting the city's authenticity and higher interaction with locals, thus tickling all three aspects of adventure travel per ATTA definition (physical activity, natural environment, and cultural immersion).

The national strategy for tourism development of North Macedonia states that **the greatest market for the country as a destination is national visitors**, comprising more than 50% of arrivals with an average stay of 5+ days. These numbers are yet to be reviewed in the light of COVID 19 aftermath as the travel preferences shifted to more outdoor, greener, and nature-related trips as in the evidence from the field. Krushevo offers all of the above, adding top adventure activities and theme activities for the whole family, such as the newly opened Adventure Park at Stanich and 40+ km of biking trails, securing multi-season adventure offer (elaborated in section II.5 ACTIVITIES). The Strategy suggests specific steps towards destination promotion, the country as a whole, inclusive of setting up regional DMOs (Destination Management Organizations) responsible for local destination development along with continuous capacity building for tourism providers and policy-level organizations. Transfer of knowledge is stressed as a key precondition for further destination development.

The [Program for development of Pelagonija region 2021 -2026](#) indicates there is a very rich cultural and historical heritage of various kinds, such as the archaeological site of Heraclea, the city architecture of Bitola, and the **traditional architecture of Krushevo**, as well as numerous churches, monasteries, museums, urban and rural memorial units, etc., numerous natural sites, which represent a huge potential for developing different types of tourism (lake, mountain, monastery, village, etc.), and improving the economy in the region.

Pelagonija's portion of the **foreign arrivals in terms of overnights in the country falls between 3-4%** calculating the first six months of 2022, which proves the global trends of decrease in the outbound travel as Pelagonija marked up to 7% foreign arrivals up to 2019. For example, in June 2022, North Macedonia counted 115 351 overnights by foreign visitors, while Pelagonija a modest number of only 4366.

Table 4: number of foreign tourists overnight stays in Pelagonija region, North Macedonia

2022M01	2022M02	2022M03	2022M04	2022M05	2022M06
1 301	1 298	2 158	2 033	4 082	4 366

Source: MAKSTAT database, August 2022

Albania is appreciated by many international operators and visitors for its beautiful nature and landscapes. Natural and rural areas in Albania offer opportunities for developing rural tourism, mountain tourism, ecotourism, and outdoor activities (rafting, paragliding, hang gliding, mountain biking, fishing, trekking, mountaineering, hiking, horseback riding, study tours, etc.).

Development of mountain tourism resulted in the stabilization of a considerable number of tours organized in Theth, Vermosh-Lepusha, Valbona, and Tropoja, in the Albanian Alps, Diber and Bulqiza area, in the mountainous area of Tirana, the mountainous area of Elbasan and Librazhd, the mountainous area of Korça, the mountain of Tomor, Llogara and Karaburun and the mountainous region of Gjirokastra and Permet. On the other hand, tourism in environmentally protected areas is also added to the category. This category includes several forms of tourism: agro-tourism, event and business tourism, cultural tourism (heritage, history, religion, etc.), enogastronomic experiences and health tourism (thermal, welfare, and medical). However, even though they are not the main purpose of the visits to Albania, archaeology, heritage, and culture are identified as Albania's strengths in various studies conducted with visitors and the travel industry from foreign markets. The main destinations visited by organized cultural tours are Shkodra, Lezha, Kruja, Durres, Tirana, Fier, Berat, Elbasan, Korça, Përmet, Gjirokastra, Saranda and Vlora.

The Albanian government implemented an ambitious project named "100 villages" to boost rural development, which positively impacted the tourism development in these regions. This project aimed to coordinate the development efforts in rural areas of 100 villages in Albania, leaving behind partial interventions and narrowly focused sectorial approaches. The main objectives were to improve public infrastructure, diversify economic activities (including improvement of touristic potential in rural areas) and develop social and human capital. Two villages of Elbasan Municipality, namely Shushice and Gjinar, were part of this project. Although there is a generally positive opinion about this project's impact on rural tourism development in two qualified Elbasan villages, there is no official data to support this. No database indicates all the interested stakeholders of this project, and the impact of investments has not been measured (["Monitor" journal on Albanian Supreme Audit Institution report about the "100 villages" project](#)).

The municipality of Elbasan is the main actor that coordinates and pushes tourism policies locally, in concordance with [National Strategy for Sustainable Tourism Development](#). There are efforts to promote Elbasan as a tourist destination, evidencing its main attractions and organizing several events and feasts during the year. There is no dedicated directory for tourism in the municipality; there is a "Directory for Politics in Cultural Heritage, Tourism, Arts and Sports", which includes tourism as its name implies. Promoting tourism activities to increase the number of visitors and designing and implementing policies towards tourism is assigned to another directory, namely "General Directory of Social and Strategic Policies, Community Services and Innovation".

According to the Territory Development Strategy for the Municipality of Elbasan, Elbasan has good potential for developing ecological, natural, agricultural, health, mountainous, and historical/cultural tourism. Some of the projects planned to be prepared are (i) a complete map with historical assets of the Municipality of Elbasan; (ii) identification of needs for restoration interventions in historical assets and designing of respective technical projects; (iii) improvement of road infrastructure for main touristic destinations in Elbasan.

The Municipality of Elbasan has promoted and supported every tourism-related activity, especially those related to specific destinations, like traditional feasts organized in Funar, Byshek and Gjinar.

III. SITUATION ANALYSIS

III.1 KEY DESTINATION FOOTPRINT

Krushevo is the highest human settlement in the Balkans, settled at the altitude of 1.350m, overlooking the Pelagonija plain from one side and the mountainous Demir Hisar area from the southwest. It is moderately close to the bigger cities in the region, 32 kilometres west of Prilep and 52.5 kilometres north of Bitola. It is located in the southwestern part of the country in the administrative area of Pelagonija, counting 8.385 inhabitants in the municipality's territory.

Due to its multicultural composition, in Krushevo, two languages are official: Macedonian and Aromanian, spoken by 20+ percent of the inhabitants of Krushevo, the ethnic population of the Vlachs.

The destination of Krushevo and its surroundings has a rich portfolio of assets based on diverse and well-preserved nature and distinctive tangible and intangible cultural heritage. The main attractions in the area include both man-made attractions as well as naturally created such as Makedonium Ilinden Memorial, Tose Proeski Memorial House, paragliding and hang gliding sites, bouldering and rock climbing sites, authentic and well-preserved architecture, adventure park, winter ski site, biking trails, hiking and trekking trails, local cuisine and specific scenery due to its unique location.

Krushevo most recognized attraction factors are the preserved and pure nature, the adventure activity of paragliding and its unique role in the history of the Macedonian people being the place of the Ilinden Republic in 1903 (during the Ilinden uprising against the Ottoman empire).

Apart from a weekend destination for domestic visitors who enjoy the clean air and cooler summers due to the higher position of Krushevo, many companies are visiting the destination for team-building activities due to the offer of soft and hard adrenaline outdoor activities. The local government, with close cooperation with the private sector and foreign donor community in the past four years, developed 40+ km of biking trails revealing the Krushevo woods to the tourists; private investors, following the strategic approach of Krushevo to become an adventure destination, were engaged into developing the adventure and adrenaline park, suitable for families and groups, thus contributing to the destination overall attractiveness.

The government and private investors made various investments to re-introduce Krushevo as a winter destination, offering beginner to moderate-level ski runs, capitalizing on the favourable climate that Krushevo has and can guarantee skiing every season.

In the past 5+ years, the synonym for Krushevo has been paragliding. Whether you know the destination due to professional engagements in paragliding or the level of awareness of the paragliding destinations, Krushevo has become the top paragliding site. Namely, several CUPs and Championships are organized and held with paragliders worldwide, putting Krushevo in the top locations worldwide for this particular hard adventure. Tourism-wise, paragliding has become the most attractive tourism product of the destination as the paragliding clubs have shifted from passion to business. They are now offering tandem paragliding for all types of visitors.

The city of Elbasan is situated in the Field of Elbasan, at the height of 120 m above sea level. The town is surrounded by olive groves and is bordered by the Shkumbin river and Zaranika and Manazdere streams. The city occupies about 793 hectares and is about 57 km from Tirana Airport "Mother Tereza", 76 km from the Port of Durrës, 61 km from the Qafe Thane border with the Republic of North Macedonia, and 148 km from the Kapshtice border point, with Greece. Elbasan has a very favourable geographical location, facilitating economic exchanges with other regions in Albania and neighbouring countries.

The city's elevation above the sea level decreases from North to South at about 35 m. Elbasan is part of the Mediterranean hilly zone, and the variety of its relief forms and North-South spread contribute to the regime of climatic elements. The average temperature varies from 6.7°C in January to 23.4°C in July. The wind is a distinguishing climatic element of Elbasan, with an average speed from 1.2 m/s during summer to 2.4 m/s in winter. The annual average rainfall is 1148 mm, out of which about 66% falls during the year's second half. Snowfalls are rare in Elbasan and, on average, do not last more than 1-2 days per year.

Elbasan municipality comprises Elbasan city, which has six administrative regions (labelled from 1 to 6) and 12 administrative units (i.e., rural areas): Bradashesh, Gracen, Gjinar, Zavaline, Shushice, Shirgjan, Paper, Gjergjan, Labinot-Fushe, Labinot-Mal, Tregan and Funar.

According to 2020 data of the Municipality of Elbasan, its total population is 214,361: 61.5%, or 131 749, live in the six administrative regions of Elbasan city, and 38.5, % or 82 612 live in the 12 administrative units of Elbasan Municipality.

The Elbasan district is already identified as an important tourist destination thanks to the diverse tourist values spread throughout the region. About 100 destinations of historical-cultural heritage, about 80 natural monuments, 37 types of folk costumes, and a variety of folklore, with organic products which are the most sought after nowadays, with the typical cuisine of the region and especially with the traditional hospitality, constitute a tourist destination for local and foreign visitors, influencing the development of this sector of regional and national importance.

The diversity of historical, cultural, archaeological, natural, and mountainous values makes the spectrum of types of tourism in the Elbasan Region very wide.

In terms of quality, the **experiences - attractions - products - services** offered in the thematic destination are of variant quality according to the analysis of the current situation after field research with local stakeholders related to tourism. In particular, evaluating the level of quality according to **the 5 A's: access, accommodation, attractions, activities, and amenities** of a destination cannot be equated to a common label because both areas differ quite widely regarding the elements of the destination.

In particular, Krushevo is measured as moderately affordable, with authentic accommodations, unique attractions, new activities, and modern amenities. At the same time, Elbasan is also easily accessible, modern rather than authentic accommodation, typical basic active and adventure activities, and modern amenities.

Below, these five destination elements are analyzed separately, offering the situation in the current tourism development process in the thematic destination of Krushevo and Elbasan.

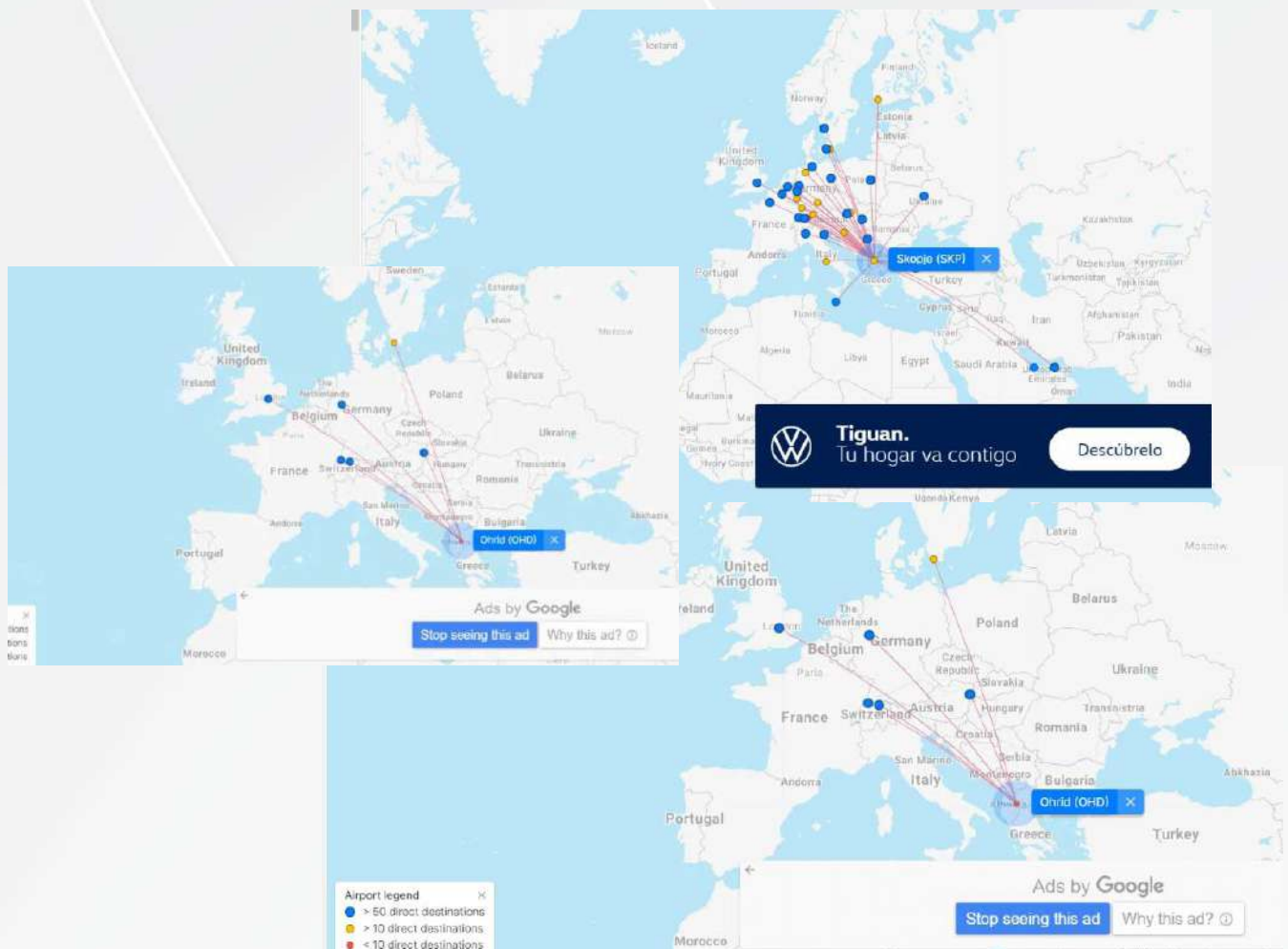
III.2 KEY INFRASTRUCTURE/ACCESS

Table 5: access points to the destination

	Product/Service	Why is it a key?	Description
1	International Airport in Skopje, North Macedonia	Provides 12+ flights a day from more than ten different airlines	Primary gateway for international arrivals to enter North Macedonia, 2.300.000+ passengers in 2019.
2	International Airport in Ohrid, St. Paul, North Macedonia	Provides 5+ flights a day	The entry point for international travellers to the coastal towns of North Macedonia, 317.000 + passengers in 2019, and of high importance for arrivals to northern parts of Albania due to its proximity to both border-crossing points between Albania and N Macedonia.
3	International Airport in Tirana, Nene Theresa, Albania	Provides 15 + Flights a day	It is the only airport in Albania and the 8 th busiest in the Balkans, providing air travel for more than 3.350.000 passengers in 2019 Gateway for all international tourists visiting the destination.
4	Motorway Skopje-Kichevo E65-R1306 Krushevo	The primary route of choice when traveling from the capital Skopje to the Krushevo area	Important both for domestic and international visitors, it connects the Airport of Skopje to Krushevo and the capital of Skopje (600.000 + population) to Krushevo.
5	Motorway Skopje-Veles E75- A1;A3; R1001;R1306 – Krushevo	The second route of choice for arriving at the Krushevo area, especially if the visit is part of the trip to other hubs in the Pelagonija region like Bitola or Prilep	It connects the capital city Skopje and the central towns of North Macedonia, Veles, Prilep and Bitola, to the area of Krushevo.

6	Elbasan- Struga - Ohrid-Krushevo	The round route, also the entry point from Albania / Qafe Tane crossing point	<p>Important both for domestic and international travellers as it connects Krushevo and Elbasan to St.Paul airport and the coastal towns of Ohrid and Struga to Krushevo and Elbasan. It is also a road that connects the destination through the border-crossing point between North Macedonia and Albania (Qafe Tane).</p> <p>Also, the shortest possible drive from Krushevo to Elbasan and vice versa, with a four-hour-drive of the 200 km.</p>
7	Tirana-Elbasan-Struga-Krushevo	The round route, also the entry point from Albania / Qafe Tane crossing point	<p>One of the main road connections between Elbasan and Krushevo provides access to the destination for international and domestic travellers due to the airport in Tirana. It is the longer option for driving hours from Albania to North Macedonia and VV, 6h +.</p>

The airport infrastructure in all three airports is new and well-maintained, with an increasing number of airline operators and destinations to/from every year. Also, all airports are working with low-cost airline companies to provide easy and affordable destination access. Key destinations served by TAV Airports in North Macedonia, Skopje International Airport and St. Paul in Ohrid include all major cities within the EU, Turkey and the Middle east. As presented below in figure 1, all those are operated with direct flights.

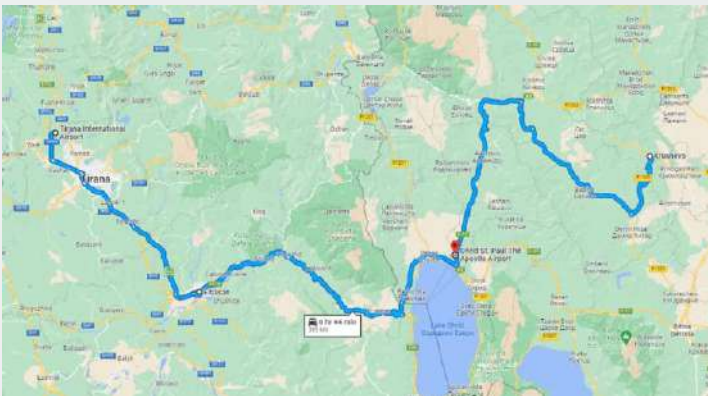

Besides the Nene Tereza International Airport in Tirana, Albania, a second airport opened in Kukes, in the northern part of the country, near the border with Kosovo. The new airport location will serve non-coastal towns and the mainland of Albania. It is at a less favourable distance to Elbasan and Krushevo; thus, it is not considered a key access point to the destinations.

Apart from sections of the roads that are motorways, the road infrastructural level is classified as regional or local roads (please see the roads marked in table 5 below where the prefix E stands for motorway, R for restricted, and other national marks stand for local infrastructure).

Figure 2: road connections to the hubs at the Krushevo-Elbasan Destination

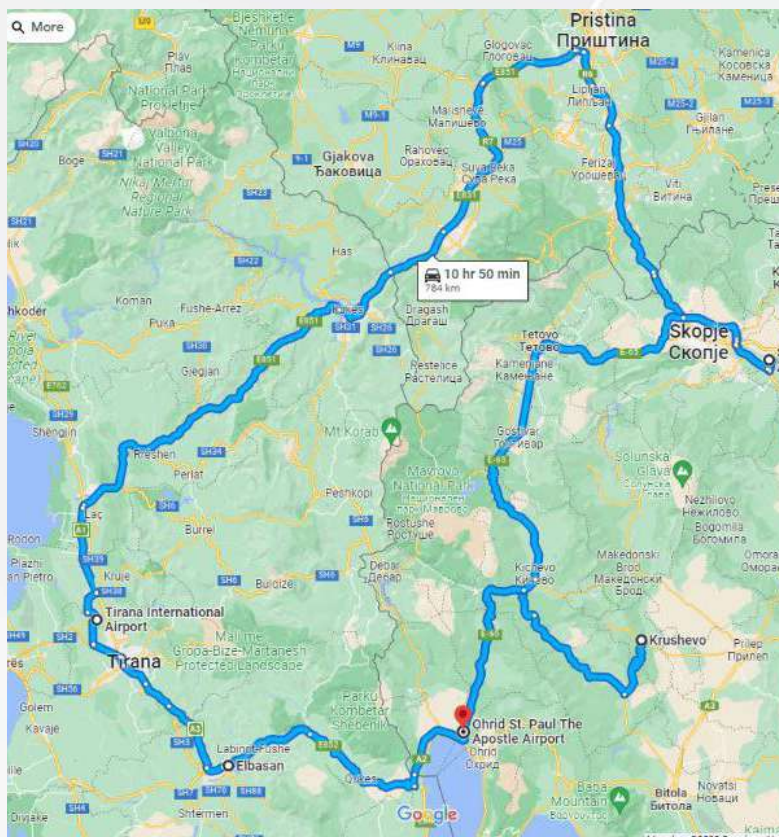

In that respect, the maintenance and quality of roads to/from Krushevo and Elbasan are of moderate quality. Sections of the road that carry the mark of the highway are of better quality as per the obligation of the national public authority for road infrastructure to maintain the roads to a certain level of quality.

Namely, domestic and international arrivals from Tirana Airport or the mainland of Albania and Skopje will enjoy high-quality road access, motorway level up to Elbasan in Albania, and Gradsko/Ohrid in North Macedonia,

respectively. Entering North Macedonia towards Struga or entering Albania towards Elbasan at the border crossing point at Qafe Tane, the travellers will continue the journey via regional roads providing moderate quality.

Figure (left) 3: possible road route for a round trip, connecting Krushevo and Elbasan as part of a larger Balkan trip

Regarding the round trip, visiting both hubs of the destination via the same entry/end point of the journey, Skopje or Tirana and even Ohrid, for international tourists or visitors from the country capitals, tourists can undertake a Balkan tour still enjoying the consistent tourism package of adventure travel.

A very important advantage of the accessibility to the destination is the possibility to cross the border between the two countries via two different points and visit three countries per trip, including Kosovo. It extends the territory seen along the road between the two hubs of the destination and adds value to the trip providing the tourist with an exploration of the two countries as a whole. At the same time, the sightseeing along is consistent with the imagery of the destination in terms of nature, green and blue, i.e., nature and lakes.

In Krushevo, there is no organized local transportation. The accommodation facilities can easily be arranged as many private transport services are accessible. Most transport services are advertised at the accommodation places and can be reached via phone or online. The cost of local transport is very low.

III.3 ACCOMMODATION

A moderate accommodation portfolio characterizes Krushevo with two larger hotels, [Montana](#) and [Panorama SPA](#) as well the newly expanded [Villa Gora](#) and many small family-owned bed & breakfast facilities, as well as many opportunities for homestays (a significant share of which are informal and cannot be booked online) totalling at 1 250 beds, varying in the level of quality. The above is also a great asset enabling the destination for various types of tourism per guest's preferences, including corporate, leisure, cultural and adventure travel.

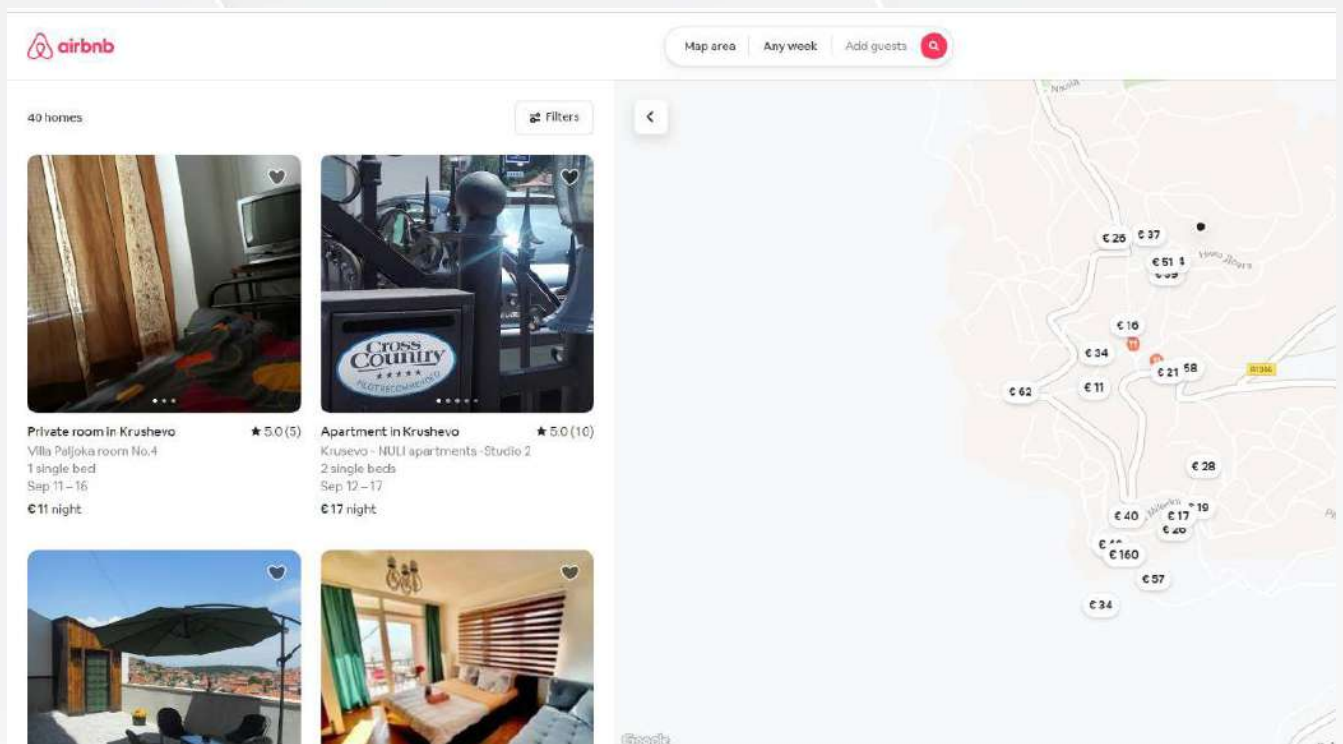
Table 6: availability of beds, Krushevo

Hotel/Accommodation	No. of beds
Hotel Montana	220
Hotel Panorama SPA	70
Hotel Ilinden – under reconstruction	150
Children's resort Begova Korija (Shula Mina)	150
Private accommodation facilities	580
Monastery lodgings	80
Total at destination	1 250

The field research provided the above figures for accommodation facilities, with the remark that private accommodation facilities are constantly growing in size following the demand side of the travel market. However, many home-type accommodations remain unregistered with the municipality, thus concluding the estimation of the total beds available in Krushevo rather than the exact number.

All types of accommodations can be found in style, from traditional to modern, with overall aesthetics that predominate the authentic architecture of Krushevo. The same style is translated into the contemporary architecture of the two main Hotels in Krushevo, Montana, and Panorama. Both room types of accommodation and apartments are offered to provide individual to group accommodation per facility. With the rise of Booking.com and Airbnb.com online accommodation platforms, Krushevo enabled easier sales of beds, with the continuous presence of over 20 facilities offered via the sites, figure 4 below. Average accommodation per night per person on a BB basis varies from 11 euros in a private room to 70 euros for a single room in Hotel Panorama & SPA.

Figure 4: Airbnb presence in Krushevo accommodation facilities

Elbasan has a long tradition of providing hospitality services due to its specific position in the center of Albania, which is part of several national and international routes. According to official data of the Municipality of Elbasan (the year 2019), there are 70 businesses offering accommodation services in Elbasan. Thirty-nine of these, or 56%, are hotels situated in Tregan administrative unit, with famous thermal water sources. These hotels serve mostly older adults who come for therapeutical purposes and are not preferred by other types of tourists (due also to the smell of sulfur dioxide associated with geothermal activity). Other hotels, located mainly in Elbasan city and surroundings, offer only accommodation and bar services. Only a few of them also provide restaurant or food-related services.

Concerning nearby destinations, accommodation services are found only in Gjinar (11), Shirgjan (1), Labinot (4), Qerret (1) and Funar (1).

Several businesses also offer accommodation services, based on a search of internet sites. Thus, in the Elbasan region, these types of accommodation services are listed: 14 apartments, 12 hotels, 5 guesthouses, 4 vacation homes, 2 villas, 1 hostel and 1 bed and breakfast.

Here is a list of accommodation facilities in the Municipality of Elbasan (not including those in Llixhe and Tregan, which are used mainly for health-related purposes).

Table 7: availability of accommodation in Elbasan

Hotel/Accommodation	No.of beds
Hotel Unvers	60
Hotel Imperial	100
Hotel Grand	30
Balkan	50
Villa Imperial	20
Hotel Monarch	20
Hotel Guri	30
Real Scampis Hotel	20
Hotel Le Olive	30
Kriva Resort	110
Hotel Colombo	40
Private accommodation facilities	300
Deliu Family Tourism (Funar)	8
Private accommodation facilities (Funar)	15
Tre Bujtinat (Gjinar)	20
Seven (7)guesthouses (Gjinar)	75
Four (4)small hotels (Gjinar)	50
Private accommodation facilities (Gjinar)	20
Total at destination Elbasan	998

As presented above, both local destinations can simultaneously accommodate up to 2 250 guests in various types and levels of quality accommodation facilities.

III.4 ATTRACTIONS

The most influential **factors of attraction concerning adventure travel are the attractions and activities** of the destination. Krushevo - Elbasan destination is tied up by a theme of active and adventure tourism attractions, which motivate tourists to visit the local destinations consisting of non-natural as well as natural features or events in the territory of both municipalities or simultaneously in both regions.

Krushevo's uniqueness is the mix of attraction factors, comprising a unique set of various attractions, from cultural to adventure. It is not that often that destination can offer this all year round and for every kind of tourist. Fortunately, Krushevo's unique position in nature and history secured various attractions offered at the destination. Below are presented the top Krushevo attractions, man-made or natural.

Makedonium - The monument is composed of several parts, but the most striking is the white dome, which is the eternal resting place of the president of Krushevska Republic, Nikola Karev. The Ilinden monument stretches over 12 hectares and the shape begins with broken chains, continues through the crypt and the colorful - mosaic ceramic scene, and ends with the dome raised at 1,320 meters above sea level, from where an outward view extends to the city of Krushevo. The interior of the dome impresses with its reliefs, stained glass windows with an eternal flame and the sounds of the oratorio "Sun of the Ancient Earth."

This monument symbolizes endurance, perseverance, and the quest for freedom and an independent state of the Macedonian people.

Ten days Krushevska Republic - This event starts at the very beginning of August each year by reading the Krushevo manifesto to celebrate the Ilinden uprising. During the event, the town changes completely in the spirit of 1903. The event begins with the ceremonial welcome of the horseback riders who traditionally arrive in Krushevo before the biggest Macedonian holiday Ilinden, in honour of the people who lost their lives fighting for the independent Republic of Macedonia. The event includes a ceremony of bringing out and raising the flag of the pillar of the Krushevo Republic, a cultural and artistic program, fireworks, and improvisation on the firing from the cherry cannon.

Memorial House of Todor Proeski (left) - Built posthumously in honour of the great musician star, the Centre which talks about the life and work of the artist is one of the city's main attractions.

Bullet foundry (right) - The foundry is a kind of museum memorialising the Ilinden Uprising. It is the original place where bullets were made for the insurgents during the Ilinden Uprising.

Paragliding run - Near Meckin Kamen is one of the most famous sites in the Balkans for taking off with a paraglider. There are clubs and paragliding instructors in Krushevo and Prilep, who you can arrange a tandem flight with, over Pelagonija.

Krushevo Lake - also called Gummenje, is an artificial reservoir near the town of Krushevo, from which the Krushevo - Norovska River runs. This lake represents a wonderful place for recreation, fishing or simply enjoying nature, complementing the town's tourist potential. It is a place to have outdoor activities, run or walk around the lake. It is a very quiet place surrounded by pine trees. A swimming marathon in 2018 in honour of Toshe Proeski was also held here.

Meckin Kamen - A few kilometers from the town, the road leads to this site where the Ilinden fierce battles were fought during the Uprising. On the spot, there is a monument of the Leader Pitu Guli, and on it, the words "liberty or death" are written.

Monastery "St. Preobrazenie" - The monastery was built on the personal initiative and participation of one of the biggest music stars in the Balkans, Toše Proeski, who used to stay in the lodgings before his death. There is a nearby beautiful panorama of the surroundings.

Winter sports - Krushevo ski center is one of the most popular places for skiing and, in general, for winter tourism in North Macedonia. Part of the ski center is the place called Stanich, where there are several ski slopes for amateurs along with two ski lifts. It is specific that the cable car starts from the center of the city of Krushevo.

Gallery of Nikola Martinovski - Art lovers will find real rest among the works of the contemporary painter Nikola Martinovski in the gallery located in one of the Krushevo houses with authentic style.

Adventure Park – the adventure park suitable for children and adults, offering three levels of difficulty in climbing and walking on ropes among the trees, zip lines and bouldering rock.

Old Bazar/Charshija of Krushevo - town center area composed of traditional shops and authentic architecture of houses and shops and restaurants in narrow streets offering relaxing time with a cup of coffee or cultural sightseeing.

Outdoor festival "When in Krushevo" - The festival's purpose is to promote the beauties of Krushevo and its surroundings, the opportunity offered for adrenaline sports, and the potential of Krushevsko Lake. The summer edition of the festival takes place at the beginning of August. It provides many contents, such as hiking, running, adrenaline paragliding views, unforgettable rides through the Krushevo nature, fun and other events. The festival also has a winter edition, "When in Krushevo – Winter is Here", which takes place at the beginning of February. The winter edition of the festival also offers interesting content such as a photo tour, recreational walking tour, winter tandem paragliding, winter horse riding, tasting of delicious Krushevo specialities and unforgettable entertainment.

Krushevo old town architecture - The houses are freestanding, mostly symmetrical, without open spaces typical for other towns in Macedonia. The back of the houses is built of stone, while the front of the so-called *bondruk* – which is the construction of wooden columns and beams covered with white plaster. There is almost always a well on the ground floor. On the main facade, there are usually blue decorations painted. Blue is also traditionally used for the window frames and other details of the facades. A small balcony on the upper floor usually has a triangular pediment above it to accentuate the house's symmetry.

Krushevo traditional cuisine is still unique and original, withstanding the influences of modern times. Krushevo's most recognized traditional recipe is the *chomlek*. It is a veal meat pot enriched with peppers, onion, blue plums, wine, and spices.

Lokum - This is a dessert made for generations in this town and has top quality. Krushevo residents keep the recipe as a legacy. The lokum originating from Krushevo is a local privilege and cannot be found elsewhere, at least according to local stories.

Puslici/Celufki (left) is a dessert made from egg whites and sugar, which is traditional, crispy, white and delicious.

Elbasan has a reach and various resources for tourism development due to its favourable location, climate, and many destinations with historical, cultural and natural interests.

There are over 70 monuments of nature in the Elbasan region, protected for their scientific, historical, and tourist value. A common characteristic is their unique specimens in the country and beyond.

Fortress of Elbasan - The Fortress of Elbasan attracts attention as soon as someone reaches the city centre. It has a rectangular shape, 308 by 348 meters. It has been surrounded by a 4 meters deep moat, supplied with water from the Zaranika stream. It has four gates and 26 protection towers, located 40-50 meters from one another.

The Roman part of the walls can be found up to 5 meters above the foundations and is 3 meters wide. The walls have ramparts used for surveillance and defence purposes.

The surrounding outer walls display this Fortress's main periods: the Roman, early Byzantine and Ottoman periods. This Fortress is one of the most interesting field Fortresses in the Balkans, closely related to Via Egnatia.

The Clock Tower - The Clock Tower is built above one of the Fortress's towers, dominating the main square of Elbasan. It has undergone several reconstructions, the latest dating back to 1899. It has a quadratic base of 4.3 x 4.3 meters. On the arch of the southern gate of Elbasan Fortress, there is a marble plaque describing its history: "Under the auspices of the King of the world (Sultan) Abdul Hamid the Generous, this graceful clock tower was built. The dignified men of Elbasan had the grace to revive this heart-pleasing timepiece. Aqif Bey showed particular care and interest. May God give him the best of this world, for its sound tells the accurate time. It was built at the beginning of the year 1315 (1899)".

Bezistan Plane Tree - This natural resource is situated at the city centre and has been an epicentre for centuries. It has a sturdy trunk and a typical canopy. Next to it is a great archaeological site, the Paleo-Christian Basilica, full of mosaics with lovely colours and fine art.

Basilica of Bezistan - Close to the historical, centuries-old Bezistan Plane Tree, there is an ancient basilica dating back to the 5th century. The basilica also contains a monumental tomb covered by a mosaic and about 30 meters from the Fortress's walls. The Basilica has many valuable archaeological and artistic values, like mosaics and frescoes. It is a masterpiece of fine artistry, depicting the idea of eternity. Figures in the mosaic are characterized by a floral, animal and bird motives, an expression of high mastery for the time it was created. It is proof of great heritage, as well as of advanced economic and cultural development.

King's Mosque - This mosque is situated inside the Fortress of Elbasan. As inferred from its name, it is one of several mosques built in the late XV century by Sultan Bayezid II in occupied territories in Albania. Its typical roof is made of wood, with a vestibule in front of the praying hall. This mosque might be the only religious shrine in Albania that is in perfect harmony with the urban setting where it is built.

Ethnographic Museum - Located in the city centre, not far from the Fortress of Elbasan, this museum is housed in a traditional two-story 18th-century house and tells of this medieval town's culture, folklore and lifestyle. The museum that recounts the story of Elbasan's culture and lifestyle is housed inside one of the city's most traditional houses. The museum presents in detail the culture and folklore of Central Albania, the crafts of the time, the daily life of the city and its suburbs, and the main tools of trade in Elbasan over the years.

Naziresha Mosque - This mosque attracts visitors' attention thanks to the harmony and beauty of its structural shapes and colours. It dates back to the end of the XVI century and is named after a woman much respected by the city's population. Its plan and volume expressed the classic Ottoman style of the time when it was built. The mosque maintains its original square-shaped praying hall, while its minaret has minor damage on the top.

Saint Mary's Church - The Orthodox Church is located at the very heart of Elbasan Fortress, partly inhabited by the Orthodox Christian population. The church as it stands today was rebuilt in 1826-1833 on the ruins of an XVII-century church that was burnt in 1819. The dome paintings date back to 1859. In addition to high mastery of wood carvings, the church is valued for its architectural beauty, particularly its vestibule's arcades and carved stones.

Ad Quintum Station - Ad Quintum Station is a resting point along the ancient Via Egnatia, which connected Rome with Constantinople, built between 146 and 120 BC. Ad Quintum Station is situated in Bradashesh, about 7.3 km from Elbasan.

Kisha e Shen Kollit - Church of St. Nicholas - This church is located in Shelcan village, about 12 km from Elbasan. Based on its construction characteristics, it's believed that it was built in about the late XIV century. This church is decorated with lively frescoes from medieval painters Onufri and Kostandin Shpataraku.

Unique cooking of Elbasan

Traditional Biscuits (Ballakume)

Everyone in Albania knows that the nationally recognized feast, "Summer Day" is inevitably linked to *ballakume*, the city's traditional dessert, the preparation of which requires both effort and time. This delicious dessert is a large biscuit made from wheat or corn flour and a substantial amount of sugar. Indeed, its sweetness has become a symbol of the Summer Festival. The preparation of *ballakume*, however, is a real challenge as one has to adhere faithfully to the recipe's steps and carefully add each ingredient. Traditionally, the ingredients are mixed with a wooden spoon in a copper bowl.

Meat and Yoghurt Casserole (Tavë Kosi)

The recipe for this delicious summer dish originated in Elbasan, is now prepared and served all over the country. One of the secrets of Tavë Kosi is that it is cooked only with the meat from young livestock. The other secret lies in marinating the meat with herbal spices. Initially, the meat is baked in the oven to release all its juices, thus ensuring the softness of the meat. The meat is then coated in a thick mixture of eggs, flour and a significant amount of fresh yogurt and baked again. The sour freshness of the yogurt accentuates the sweetness of the lamb for a delicious meal that melts in your mouth.

III.5 ACTIVITIES

The activities offered at the site are key motivational forces for visiting an adventure and vibrant destination not only from the point of variety or exclusivity but also from the point of their touristic value opposed to activities for professionals/sport level, as well as from the point of safety standards and safe & rescue system at the destination.

It is safe to say that Krushevo offers various outdoor activities ranging from soft to hard adventure. Also, quite uniquely, Krushevo offers outdoor activities year-round. For this analysis, only active and adventure touristic activities will be considered:

Paragliding (tandem) - Active clubs and certified pilots offer tandem paragliding flights from 2 take-off locations, both located at Meckin Kamen (east side) as the main one and an alternative one on the west side. Tandem paragliding is offered from April to October and even during the other seasons if the weather conditions are favourable in Krushevo.

Mount Biking - Krushevo Municipality, in cooperation with EU funded LRCP project, developed over 40 km of biking trails. In collaboration with the private sector, they have implemented a joint project for expanding the network of marked biking trails adding up to the total mileage of mountain biking trails of 80+ km that are existent but not marked.

Skiing – offering winter skiing and accompanying sports and recreation at the site called Stanich, which has two runs for amateurs and one professional 618m long ski run. The site has a ski lift – one-seater and a cable one-seater lift. On the top of the ski site, there are two restaurants – Shape and Skaut that offers refreshments and a variety of food. The cable car that leads to Stanich is only a few minutes away from the center of Krushevo.

Winter Safari – offered by a private service provider, tourists can enjoy a "winter safari" from the top of Bushava Mountain up to where they are taken by an amphibious vehicle and undertake the adventure of free skiing, hiking, and other activities on the top of Bushava Mountain.

QUAD Adventure – possibilities to rent a two or 4-seater ATV and explore the Krushevo natural surroundings following one of many maintained trails or go off the beaten track for true adventure by yourselves or with a guide.

Adventure Park – an organized park of several adrenaline activities operated by certified instructors offering zip lines, climbing, rope walking and bouldering at fair prices.

Mountain Go-Kart – during the dry season, ski runs are used for mountain go-karts having the ski lift taking the people to the top from where they use gravity to drive down to the start of the run.

Hiking and Trekking – Krushevo has great potential for this type of outdoor activity throughout the year, offering mountain lovers easy, moderate, to difficult trails. There are local guides from Krushevo surroundings providing guided tours. Many of the tracks are still to be marked, but in the current situation, more than 40+ km are easy to follow and hike by yourselves.

Horseback Riding – this activity is standardized, ranging from 10 to 30 minutes with local horses, guided at a fair price, enabling the visitors to enjoy the mountainous scenery of Krushevo. At least ten horses with two service providers are available for this touristic activity.

Local Experiences – even though the making of the locum is a well-kept secret, other local recipes can be practised with the locals at their homes, such as sweets called *celufki*, or meat speciality *chomek*. These experiences can be arranged with the help of the travel intermediary or the accommodation facility at the site.

Some of the adventurous activities that can be offered in Elbasan are:

Paragliding from the plateau of Cerruje, near Funar.

Archery can be applied in several sites and destinations in Elbasan, lake Funar, Byshek, Qerret, Gjinar, Bukanik, etc.

Camping and **grilling** are most suitable at Funar, Gjinar, Qerret, Shmil, Krrabe, etc.

Canoeing along the Shkumbin River (in spring, early summer and autumn).

Hiking in well-defined trails like:

- Elbasan – Godolesh – Samurr – Labinot – Elbasan
- Elbasan – Godolesh – Funar
- Elbasan – Byshek – Shushice – Fushe Buall – Ura e Polisit (which follows the path of ancient Via Egnatia)
- Elbasan – Garunje – Fortress of Bodin
- Elbasan – Shelcan
- Elbasan – Gjinar – Valesh (in Valesh there are the ruins of an old Fortress and church.)

Kayaking at the canyons of river Gostima; **Skiing** in Gjinar and Funar, only during winter; **Zipline** in Bukanik, Godolesh; **River fishing** in the Shkumbin River; **Horse riding** in Funar, Gjinar, and Byshek; and **Orienteering**, mainly in mountainous areas in Funar, Gjinar, Shmil, Zavaline, Bukanik, Korre and Godolesh ; Zip line in Bukanik, Godolesh, etc.

III.6 AMENITIES

As elaborated above, amenities are particularly interesting to adventure tourism development, including safety logistics, internet access, health insurance, access to first-aid facilities, etc. Recent developments due to COVID-19 introduced anti-spread amenities, including special measures for cleaning the accommodation and transport facilities, public spaces and sites of great attraction.

Krushevo and Elbasan are moderate in amenities accompanying the accommodation, transport and food facilities. Apart from standard amenities for the above destination elements, Krushevo offers clean air and an unpolluted natural environment due to its specific location and lack of transport.

Food is of great attraction potential, yet both territories can still offer healthy and homemade food, whether served in traditional restaurants or B&Bs. Internet access is provided in every facility, apart from a few B&B accommodations in rural Elbasan, which is part of the unique offer - meaning offering peace and online detox.

IV. KEY FINDINGS

The analysis of the primary data gathered from in-depth interviews and joint discussions at the cross-border workshops and the secondary data from consulting relevant literature supported forming a general view of tourism development potentials in Krushevo and Elbasan. Inclusive of insights regarding the problems and opportunities, the state of play at the destination leads to the conclusion of key findings followed by corresponding recommendations.

In general, both Municipalities, Krushevo and Elbasan can be perceived as adventure & active destinations following the above analysis regarding the ATTA definition of adventure tourism as a trip that **includes at least two of the following three elements: physical activity, natural environment, and cultural immersion.**

Furthermore, the extensive analysis of the 5As, presented above, on the key elements of the destination: access, accommodation, attractions, activities and amenities revealed:

- Similarities mostly in the category of access points, attractions and amenities;
- Moderate consistency in the variety of accommodation capacities, and
- Variations in type and quality of the activities offered.

In particular, Krushevo and Elbasan can be easily reached by regional and local roads and three International airports. Additionally:

- A direct route connecting Elbasan-Krushevo and vice-versa is plausible;
- A round trip inclusive of Kosovo passing and visiting is convincing;
- Foreign arrivals are of high probability with low-cost carriers through the international airports in Skopje, Tirana and Ohrid;
- Good access to the destination through motorways and regional and local roads as part of Balkan routes.
- Both Krushevo and Elbasan offer accommodation in Hotels, B&B, homestays, guesthouses and apartments.
- Krushevo offers 1 250 beds all year round, all located in the town;
- Elbasan offers 998 beds: 810 of them located in the city and 188 in Gjinjar and Funar.
- Both Krushevo and Elbasan accommodation facilities are present on online booking platforms like Airbnb.com and Booking.com;
- Krushevo accommodation style varies yet overall follows the traditional manner in a modern translation of the architectural design;
- Elbasan accommodation follows a contemporary style in the majority of accommodation facilities.

Regarding attractions, Krushevo offers a unique mix of cultural, historic and adventure in nature. At the same time, Elbasan, in the current situation, is most popular as a wellness destination, yet it offers outdoor activities in the sense of adventure. Activities that attract the most visitors are:

- Paragliding and hang gliding
- Hiking
- Mountain biking
- Adrenalin park activities (zip line, etc.)
- Wellness and leisure
- Camping
- Canoeing
- Rafting
- Skiing
- Horseback riding
- Off-road adventure

In particular, [Krushevo's key attractions](#) can be summarized as follows:

- Recognized paragliding and hang gliding destinations on the world map;
- Important historic destination due to Ilinden Uprising and the Makedonium monument is an attraction by itself;
- Cultural resources:
  - Krusevo as urban settlement with specific, traditional Krusevo architecture and urban clothes (established in the late 18th and early 19th century). The famous French architect Le Corbusier was particularly moved by the architecture of Krusevo. For the creation of Krusevo as a town settlement, the immigration of the Vlachs from Moskopole and its surroundings from 1769 to 1788 is significant.
  - Well-known Krusevo builders, painters, fresco painters and woodcarvers from that time.
  - Churches: "[St. Nikola](#)" (1832), "[Assumption of the Blessed Virgin Mary](#)", "[St. John the Baptist](#)", "[St. Sunday](#)", "[St. Petka](#)", "[Ascension of Christ](#)", "[St. Trinity](#)", "[St. Vasilij](#)" and [Monastery St. Preobrazenie \(1986\)](#)
  - [Museum of the Ilinden Uprising and the Krusevo Republic](#), and the [Museum of the People's Liberation War](#)
  - [The bullet foundry - a museum in Krushevo](#), where bullets were made during the [Ilinden Uprising](#).
  - The old Bazaar street with series of small craftsmen and trade shops, arranged next to each other. It is the most picturesque part of the city, to which the neighbourhoods follow, where the whole life takes place. From the formerly world famous Krusevo bazaar some of the old crafts: tinker, goldsmith, coppersmith, cobbler, and other crafts are still present.
  - Presentation of Krushevo as a city of culture, with the Toše Proeski Memorial-Cultural Center and the Nikola Martinoski Gallery, among others;
  - Outdoor destination for hiking and biking with 40 km + organized and marked trails;
  - Winter holidays family resorts;
  - [Adventure Park and adventure activities](#) at the destination, easy to book and implement;
  - Local and authentic traditional food available at restaurants.

Elbasan Municipality is rich in tourist attractions, allowing various touristic products and offers to develop. Although not sharing a coastline, it can focus on specific types of tourists, boosting segments that find tourist attractions of Elbasan worthy of visiting and re-visiting.

Below there are some of the main assets or strong points that Elbasan may exploit to develop its tourism further:

- Thermal spas of Tregan (named Llixha by locals). Most hotels are situated there, welcoming thousands of health tourists annually;
- Historical sites (Fortress of Elbasan, Clock Tower, Basilica, other smaller fortresses in rural areas, Roman Thermal complex Ad- Quintum, Via Egnatia route, etc.);
- Natural resources (Bezistan Plane Tree, Byshek Plane Trees, Shkumbin valley, etc.);
- Cultural resources (King's Mosque, Nazareshta Mosque, Saint Mary's Church, Saint Nicolas Church, Ethnographic Museum, etc.);
- The building of the Auto Moto Park in Elbasan, a motor circuit of approximately 5.3 km in length.
- Attractive destinations (Gjinar, Byshek, Funar, Qerret, Polis, etc.), well known for hiking trails, local feasts, off-road riding, horse riding, archery, rafting;
- Traditional cuisine (like distinctive local cooking), and long tradition in hospitality and cuisine;
- Nationally recognized feast, "Summer Day" and other regional or rural festivals;
- Diverse types of reliefs allow for a wide range of outdoor sports and activities. Some of the activities that are already offered are horse riding, canoeing, and abseiling;
- Support from the University of Elbasan "Aleksander Xhuvani" professors and students for a dedicated bachelor's degree in Tourism;
- Local government commitment to designing and implementing the tourism strategy development (Elbasan Municipality)

- Specific outdoor sports associations, like “The Association of Alpinism, Skiing and Mountainous Tourism”, with an office in Elbasan;
- Devoted tour operators, like “Albanian Sport Tourism” and “Elite Travel.”

Regarding amenities, Krushevo and Elbasan offer standard and regular internet access coverage at satisfying levels and health protection institutions. There is a lack of locally organized transport.

The conducted research contributed to identifying some of the problems and challenges for further development of tourism in Krushevo and Elbasan:

- Lack of a distinctive strategy for tourism development at Elbasan Municipality. However, a positive mind-set toward tourism prevails in the everyday activities of the Municipality of Elbasan and other local government bodies. Preparation clear and written strategy for tourism development is essential;
- There is no one-stop-shop - Tourist Info Center in Krushevo - offering systemized and promotional information on touristic offers in the town;
- There is no systemized and integrated touristic offer in the form of ready-to-use products, such as guided tours to attractions in Krushevo and Elbasan;
- There is no consistent/unique promotional message on the Krushevo brand across the advertising channels;
- There is a need for greater promotion of Krushevo attractions regarding outdoor and adventure activities on a national level among domestic visitors;
- There is a great lack of certified local guides in multiple languages, even in English;
- There is a lack of mountain guides (English-speaking) in Elbasan;
- Waste management requires improvements, especially at the attraction sites in Krushevo, Funar area in Elbasan;
- Some infrastructural improvements are required in Krushevo in support of the adventure offer: reconstruction of the road to the paragliding take-off site, construction of a longer and with higher capacity zip line;
- Capacity building for hospitality service providers is required to meet travellers’ expectations.
- Further networking, especially with designated adventure international organizations, is needed for “know-how” and sharing of experiences;
- Modernizing the curriculum in the high school for hospitality and upgrading the cooperation with the private sector are needed;
- No digital access for self-guided tours (biking and hiking) in multilanguage is available;
- There is no dedicated directory for tourism development and policies in the Municipality of Elbasan. Responsibilities regarding tourism are divided between two existing directories, which may lead to a lack of concordance.
- Poor road infrastructure to main tourist points of interest like Funar, Gjinar, Qerret or Polis. The road to Funar is in a bad condition although lately the area has been promoted as a beautiful destination. Following a new trace, a new route is planned to be built. This road will link Funar with the Tirana-Elbasan highway, making Funar easily accessible and shortening travel time to the destination. Nevertheless, this project is still in the feasibility phase, implying it will take several years to complete.
- No dedicated web page promotes Elbasan, its tourism attractions and tourism-related activities and events, nor is there a dedicated page on social media. In a time when most tourists use the online environment as the primary source of information, this is a serious shortcoming for Elbasan. Most information about Elbasan comes from the central government, privately administered sites or pages. Much of the information, especially from private sources, is outdated.
- There is no catalogue of hiking or biking trails in Elbasan, nor are there signs/markings for existing routes. The diverse landscape and hilly and mountainous reliefs offer many interesting and exciting routes with different difficulty levels. But this kind of information is not widely available, and paths and trails are known only by several experienced people or enthusiasts.
- There is no formalized and institutional collaboration between tourism stakeholders in Elbasan. Workshops, meetings, or conferences about tourism are organized occasionally, but there are no formal and periodic meetings between parties interested in tourism development.

- Lack of a complete list of touristic attractions in Elbasan Municipality. There is information on websites about different attractions and destinations in Elbasan, but there is no categorized list with all relevant information and data. This list would be completed with useful and updated information about accommodation, food and entertainment in Elbasan.
- There is no formal information office for tourism in Elbasan. Although most visitors rely on online sources, a physical information point or office for tourism in Elbasan would demonstrate a serious commitment to tourism and tourists.

V. RECOMMENDATIONS

Following the above analysis of the two local destinations and investigating possibilities for developing joint adventure touristic packages, it is conclusive that both Krushevo and Elbasan should follow further tourism development in adventure travel, as their greatest potential is that specific type of tourism.

In that regard, both destinations share elements which are base for linking the offer considering the current situation and use that as a foundation for further development, following the recommendations below:

- Setting up local DMO for Krushevo (municipality)
- Developing USP and UVP for Krushevo (DMO)
- Developing consistent and unique promotional messages for all-year-round adventure Krushevo (DMO)
- Developing and implementing a national advertising campaign on Krushevo (a joint effort of all stakeholders)
- Developing standardized half-day adventure and cultural tours as regular offer in Krushevo (DMO)
- Joining international adventure travel associations for further networking, like ATTA (municipality)
- Setting up a subsidy/grant scheme for certifying local guides in hiking and biking (municipality)
- Organizing capacity-building training for hospitality staff (co-organization with international donors; civil sector)
- Introducing free local touristic transport (hop-on-hop-off open minibus)
- Introducing and implementing a local system on sustainability and green destination in Krushevo (DMO)
- Introducing infrastructure upgrade for biking destination in Krushevo (baking trails, accommodation facilities)
- Developing and promoting digital tools (web-based) for self-guided hiking and biking tours in Krushevo
- Further marking of hiking and biking trails in Krushevo, and introducing downhill biking trails during the summer on the ski runs (private concessioner, municipality)
- Further improvement of the paragliding infrastructure, extra take-off spot, and large facility at the site in Krushevo
- Further refinement of the road network in Krushevo, focus on road access to attractions: Meckin Kamen and Adventure Park
- Building long and greater capacity zip line in Krushevo
- Introducing a safe & rescue system in Krushevo and Elbasan (municipality, adventure clubs)
- Joining further CB initiatives for integrated adventure offer
- Offering Krushevo and Elbasan as part of round Balkan trips (presence on travel fairs, municipality)
- Cleaning Krushevo town, improving the waste management (municipality, utility enterprises)
- Introducing at least two more large-scale events in Krushevo, preferably one in the autumn and one in the spring
- The municipality of Elbasan must draw up a formal strategy for tourism development in Elbasan. All stakeholders must be part of this project, while available qualified human resources are abundant. The same type of participants that were present in two workshops organized during this project is also more than suitable for discussing a tourism strategy at the local level.

- Developing a tourism identity for Elbasan, i.e., what Elbasan stands for. A specific logo and tagline should accompany Elbasan's branding. This would make Elbasan more distinctive and easily link its name with specific attractions it offers to tourists. The logo and slogan would be used in every tourism-related activity.
- Revitalizing the most valuable attraction of Elbasan municipality, the Fortress of Elbasan. It is a perfect site to turn into an Old Town, with souvenir shops, traditional workshops, ethnic restaurants, cafes, live music and performances and other cultural activities, like exhibitions. The square in front of the southern gate of the Fortress may allow only pedestrians, creating an attractive ensemble with the Basilica, Bezistan Plane (Platanus) Tree, Ethnographic museum and the new Ballie Mosque.
- Establishing a dedicated directory for tourism and tourism policies and development in the Municipality of Elbasan. This will result in an improved focus on tourism, and tourism-related activities will become better coordinated.
- Developing a dedicated web page for tourism in Elbasan, as well as respective pages on social media. Those pages would contain relevant information about tourism and destinations in Elbasan, updating them daily (not to say more frequently than customary). The web page is an excellent and low-cost tool for promoting Elbasan nationally and internationally.
- Evidencing, signalling, marking and promoting hiking and biking trails in Elbasan. Outdoor sports and activities should also be encouraged since Elbasan is suitable for many activities. Besides hiking and biking, these outdoor activities can be introduced in an organized way in the destination of Elbasan and Krushevo:
  - Archery: the sport, practice or skill of using a bow to shoot arrows;
  - ATV riding: riding with all-terrain vehicles for recreational purposes;
  - Camping: an outdoor activity involving overnight stays away from home, either without shelter or using basic shelters such as a tent or a recreational vehicle;
  - Backpacking: carrying gear on one's back while hiking for more than a day. It is often an extended journey and may involve camping outdoors;
  - Birdwatching/telescope: observing birds as a recreational activity or a form of citizen science. A birdwatcher may watch by using their naked eye, using a visual enhancement device like binoculars or a telescope, and listening for bird sounds;
  - Canoeing: an activity that involves paddling a canoe with a single-bladed paddle;
  - White Water Rafts & Paddles, Paddleboards;
  - Disc golf: a flying disc sport in which players throw a disc at a target; it is played using rules similar to golf;
  - Fitness trail: consists of a path or course with outdoor exercise equipment or obstacles installed along its length for exercising the human body to promote good health;
  - River fishing, Horse riding, and Grilling;
  - Hang gliding: an air sport or recreational activity in which a pilot flies a light, non-motorized foot-launched heavier-than-air aircraft called a hang glider;
  - Hunting, Mountain climbing, Alpinism and Off-road riding;
  - Orienteering: an activity that requires navigational skills using a map and compass to navigate from point to point in diverse and usually unfamiliar terrain whilst moving at speed. Participants are given a topographical map, usually a specially prepared orienteering map, which they use to find control points;
  - Outdoor fitness: consists of exercise undertaken outside a building to improve physical fitness;
  - Outdoor gym: a gym built outside in a public park, with the all-weather construction of its exercise machines, somewhat modelled on playground equipment;
  - Airsoft/paintball: a team game where participants eliminate opposing players by tagging them out of play with spherical plastic projectiles shot with mock air weapons called airsoft guns;

- Photography;
  - Abseiling: the controlled descent of a steep slope, such as a rock face, by moving down a rope;
  - Plogging: a combination of jogging with picking up litter. As a workout, it provides variation in body movements by adding bending, squatting and stretching to the main action of running, hiking, or walking;
  - Tree climbing, Running;
  - Rafting: recreational activity which uses an inflatable raft to navigate a river or other body of water;
  - Zip line: a pulley suspended on a cable, usually made of stainless steel, mounted on a slope. It is designed to enable a person propelled by gravity to travel from the top to the bottom of the inclined cable by holding on to or being attached to the freely moving pulley.
- Establishing a formal collaboration between tourism stakeholders in Elbasan and Krushevo. Periodic meetings can be organized, where recent developments in tourism and future challenges and plans will be analyzed and discussed. There is no better way than discussing face-to-face everything that concerns interested parties. These meetings will also contribute to harmonizing efforts and achieving synergy in promoting and developing tourism in Elbasan and Krushevo.
  - Compiling a complete and updated list of all touristic attractions in Elbasan. This list can then be combined with other information to create specific tourism offers and products for various types of tourists (as discussed before). This would increase the appeal of Elbasan as a tourist destination.
  - According to the latest international standards, there is a need to open a physical information office for tourism. This office would serve as a reference point for foreign or domestic tourists. Also, besides providing face-to-face information for visitors, printed promotional materials can be organized as a shop for souvenirs.
  - Exploration and promotion of the Catacombs of Elbasan are still unknown to most of the people of Elbasan themselves. These catacombs lie beneath the city, and most are still unexplored. They originate from the Fortress of Elbasan and head towards Elbasan city outskirts.
  - Modifying and adapting actual curricula of the bachelor's program in Tourism offered by the University of Elbasan to better comply with tourism sector needs and requests. This means better collaboration between tourism-related businesses and respective departments at the University of Elbasan "Aleksander Xhuvani". Some of the subjects that may be offered are "Designing for the Visitor Experience", "Tourism Futures", "Tourism Attraction Management", "Niche Tourism", etc. Also, open seminars can be organized, where representatives from tourism businesses from Elbasan can share their expertise and experiences with students and professors at Elbasan University.
  - Develop and offer specific training for individuals and employees interested in progressing in the tourism sector. This training should be practice-oriented and can be developed by tourism experts/practitioners and tourism scholars. Everybody should benefit from shared experiences and knowledge to grow professionally and advance in their career.

VI. Strategy for Marketing Promotion & Branding of one unique Krushevo /Elbasan tourism package

Destination marketing is a complex and interrelated activity gathering all relevant stakeholders at local and national levels around a common purpose. The aim is to increase customer awareness of a certain destination so that they start to think about visiting or help them remember the location when they are ready to book a holiday. By defining and developing single brand overarching destination key factors of attractiveness, potential customers will decide to book a trip to that destination due to its promotion.

Destination marketing is the key activity of the Destination Management Organization (DMO), as previously mentioned in the recommendations, section V, in this analysis, to try and bring more visitors to the area, boost the local economy and establish itself as a desirable trip destination.

Destination marketing aims to make the **customer aware of and interested in the target location** before they arrive. Stressing the location means that DMOs or the entity implementing the marketing strategy should find a way to promote two counties-one trip, as the case is for the Krushevo-Elbasan joint tourism active offer. Regardless of the consistent offerings in terms of adventure, the tourism product spreads across the border, including two non-bordering territories.

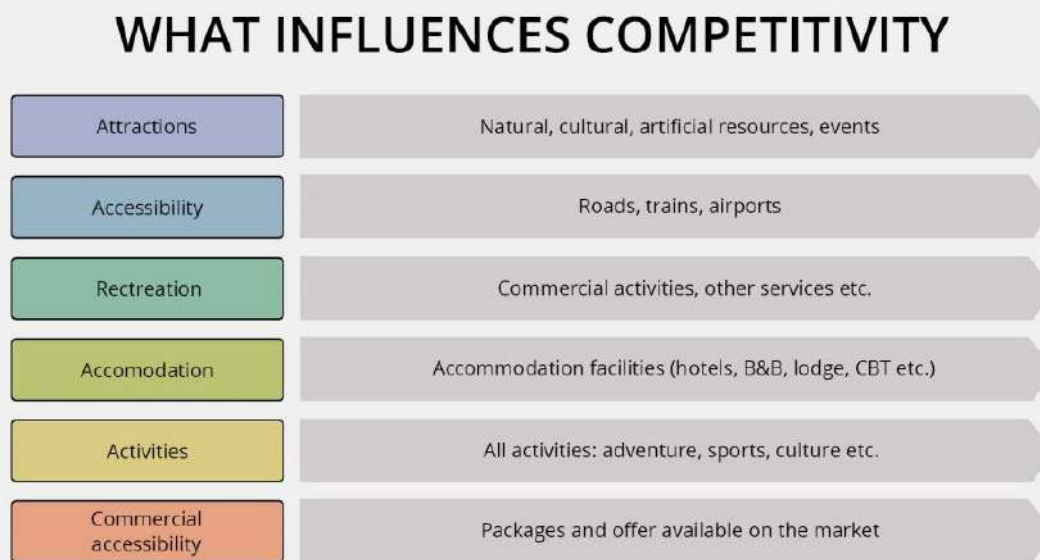
Branding a tourism destination requires a long-term strategy integrated into numerous channels and goes beyond the scope of the current document. In any case, the branding of a destination is more than just logos, taglines, commercials, billboards and social media posts.

Perception of its guests defines a destination’s brand. It is an emotion that visitors have, brought on by experiences created by stakeholders, meaning consistent and long-term research on visitor satisfaction should be employed systematically and in an organized way, most suitably by the local DMO to obtain and organize relevant data. Successfully implementing a branding strategy must begin with the destination asking itself, “What makes our destination unique and attracts visitors?” Followed by analysis and interpretation of the gathered data from local destinations into specific priorities, measures and actions toward a long-term strategy for destination marketing. In that manner, every step should be assigned to one or more stakeholders responsible for implementation, along with the timeframe and budget.

Destination marketing trends reveal that online communication with the potential target leads the tourism movement globally. Namely, according to the Travel Trends Report 2018, **9 of 10 travellers consider it essential to read online reviews**. Moreover, 95% of travellers always trust tour & activity reviews on third-party sites such as TripAdvisor.

However, **suppose the destination is not that popular yet. In that case**, travel consumers are looking for video and photo material to find out what to expect from the location they would like to visit. In that respect, the first step in destination promotion is to highlight a particular territory or to draw attention to specific attractions and experiences for the visitors. The figure below presents the factors to be elaborated in the message communicated with the potential visitors that influence its competitiveness, meaning that the visitors should choose our destination in comparison to one’s offering similar tourism products.

Figure 8: what influences competitiveness

The above factors are extensively elaborated in the above sections (II.1 to III.6) for Krushevo and Elbasan, and elaboration regarding their similarities is investigated. Following the finding, a USP should be developed as a basis for creating the specific Marketing strategy for the active destination Krushevo - Elbasan.

Unique selling proposition (indicative)

As elaborated above, Krushevo-Elbasan destination faces competitors (local destinations) within the cross-border area offering similar tourism products to the same target (tourists) in varying market segments and with equal or lower prices. Attractions in competitive destinations are identical. The destination maturity (degree of development and recognition as a tourism destination) is higher than the Krushevo-Elbasan viewed as a joint destination per the adventure theme.

Nevertheless, the Krushevo-Elbasan destination joint tourism package is perceived as one trip - two countries. On the other hand, the price sensitivity of the market segments targeted as adventure individuals

and small or private groups is high, as they tend to travel on a budget which should be considered when promoting the Krushevo-Elbasan destination in one travel package.

Concise, a unique selling proposition is based on features/characteristics that make a destination more competitive compared to the competitors, considering the most recognized assets and factors of attraction. Below, an exercise for developing USP is presented, following the field and desk research in the project's scope. However, to secure local ownership over the USP, a process of greater scale of participation and inclusion of more actors should be introduced. In that regard, the below proposals on USP are indicative:

Table 9: unique selling proposition of the Krushevo – Elbasan destination

Unique selling proposition of the Krushevo-Elbasan destination	
What makes Krushevo-Elbasan unique?	Two countries-one trip
What is the essence of the destination?	Adventure, outdoor activities
What triggers the travellers to the destination?	Tasty food, hospitable people, peace & relaxation in nature, physical activities like hiking and biking, spectacular views, interaction with locals
What is the tourist's opinion of the destination?	Undiscovered, private, green and hospitable
<p>All year-round destination for family adventure!</p> <p>Nature, adventure and tasty food for urban detox!</p> <p>Experience ancient trails and feel like a Roman!</p> <p>Become fit by fitting into nature!</p>	

Market segmentation

As the Krushevo – Elbasan destination is still at the starting phase of the joint presentation of its tourism offer and has very limited foreign market presence, the below analysis tackles market segmentation and positioning, as those findings are preconditions in optimizing the marketing strategy.

According to the general acknowledgement, no discussion is needed over people's different tastes. It follows that every tourist should be observed individually. They are all drawn to a certain destination for various reasons of taste, ranging from pure leisure to a very specific enjoyment.

Another acknowledgement is that the tourism industry cannot, in any case, serve all travellers individually, leading to market segmentation. Furthermore, as elaborated by this Analysis, all stakeholders can use market segmentation in tourism, from restaurants and hotels to small or large international tour operators and destinations.

This section elaborates on geographical, demographic and psychographic (lifestyle) characteristics of the incoming travellers to Krushevo – Elbasan destination only regarding the JOINT ADVENTURE OFFER. The market segmentation analysis below relates only to the joint tourism products developed within the adventure portfolio of the two local destinations comprising unique tourism packages.

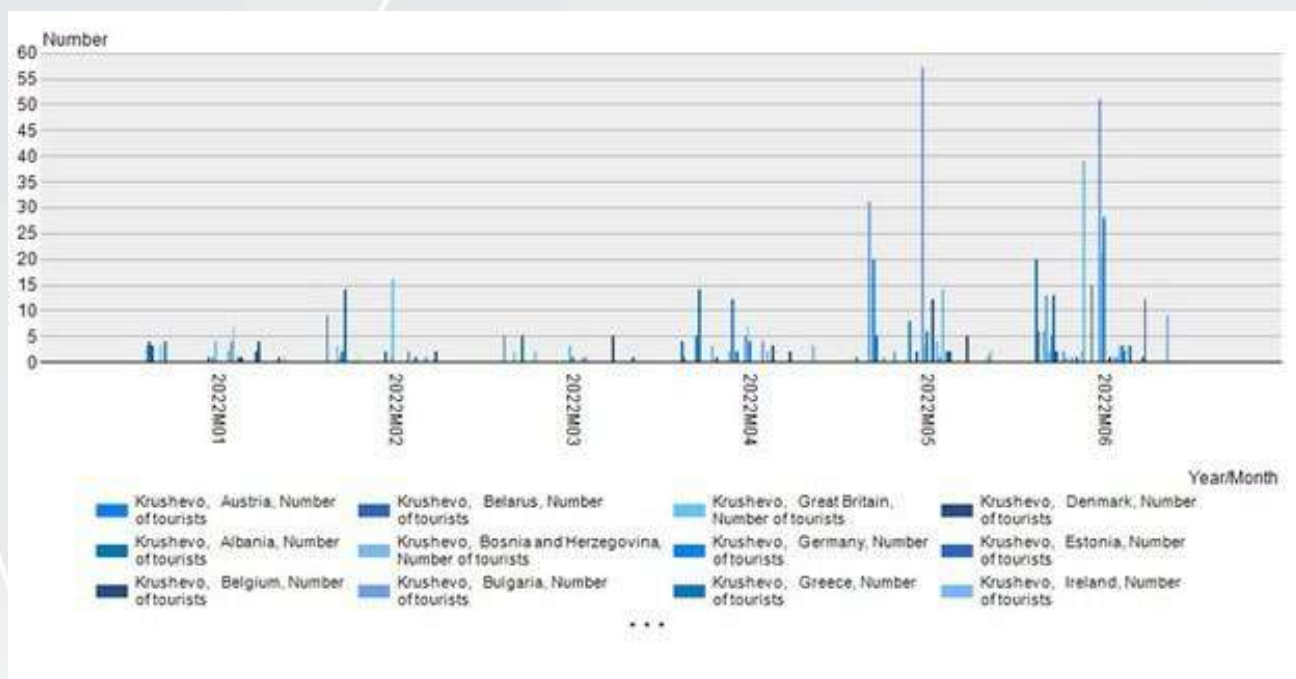
The outbound market should be observed as a pool of many different smaller markets formed upon other personal characteristics of each customer, thus enabling the destinations to excel in serving the needs of a specific group or market segment. When choosing tourists from abroad, destinations should determine whether to select the market based on country borders or investigate different market segments that internationally address travellers' common needs.

Not following only the data for arrivals from 2021/2022 for Krushevo as it presents exceptional circumstances and cannot be used as an indicator for future target value setting, local stakeholders report on arrivals per category rather than per geographical location.

In addition to expatriates - citizens who live abroad and return mostly in the summer to visit friends and

relatives or for one-day visits, figure 5 shows overnight stays of visitors for the period of first six months in 2022 by country of origin in Krushevo.

Figure 5: number of overnights per country of origin

Source: Makstat database, 2022

Data presented above on arrivals per country of origin support the evidence from the field research from Krushevo that tourists originate from various countries with the tendency of more appearances from the region, i.e. most visitors in the first six months of 2022 are from Slovenia and Albania, followed by Turkey. As the scope of this segmentation is already geographically narrowed to the outbound travel market of European countries and neighbouring countries of North Macedonia and Albania, **efforts should be focused on identifying the different groups of individual tourists**, middle sales entities such as tour operators, travel agencies - traditional or online companies.

Based on the previous elaboration of accessibility to the destination, one of the key issues in determining whether the destination will attract foreign arrivals is the possibility of direct flights to/from International Airports in North Macedonia and Albania.

Research conducted for incoming travels to North Macedonia and Albania proved that European tourists prefer a direct connection to the final destination rather than multiple flights.

Furthermore, a few low-cost air flight operators provide cheap direct flights from both countries (WIZZ AIR, Germanwings, Blueexpress, etc.).

Market segmentation based on categories instead of geographical clusters allows for targeting potential tourists using factor analysis. Analysis of the lifestyle factors of the visitors of previous years must be acknowledged as of limited influence as the evidence from the field is limited to the reports by the local stakeholders, i.e. anecdotal data. Also, the factor analysis incorporated data from 2011/2022 to obtain evidence on the lifestyle factors of the national visitors coming to Krushevo for a day trip or holidays.

Going into further detail, **Key Source Markets and Consumer Segments** present at the destination of Krushevo, all categories, no matter the country of origin were further analyzed using factor analysis. Five types of visitors were identified based on their lifestyle preferences: **adventure seekers (paragliding foremost), nature lovers, cultural explorers, active sporty visitors and families travelling for leisure.**

Lifestyle factors are not alone the tourist preferences as external factors also greatly influence their behaviour and final decision to visit a destination. Further analysis based on age, gender and family affiliation revealed that tourists arriving at the Krushevo destination are mostly middle aged, mostly in family relations, or they are young but have an association with a group of friends. Another group is represented by older visitors who are organized into touristic cultural groups.

Following the market segmentation based on geographical, demographic and psychographic (lifestyle) analysis, Krushevo destination should target the potential visitors from the market segments:

- *Mid-income families* who love nature and soft adventure and local experiences;
- *Younger people* travelling to discover destinations for an active holiday;
- *Professional athletes / sportsmen* for pre-competition preparations;
- *Older people* travelling organized by an intermediary (travel agencies) for a cultural exploration of “new” destinations;
- *Business purposes* for business-related activities, like team building activities, meetings, conferences, workshops, fairs and training; and
- *Individual travellers* seeking adventure in non-tourist destinations.

Inferring from in-depth interviews and workshops, the profiling of the tourism market with joint thematic destination Elbasan was possible. These are the types of tourists identified:

- *Business purposes*: these individuals visit Elbasan for business-related activities, like business agreements and meetings, conferences, workshops, fairs and training;
- *Personal purposes (health)*: these individuals visit specific destinations in Elbasan, like the thermal spas of Tregan (Llixha) or Gjinar;
- *Historical/cultural/adventurous*: these individuals visit Elbasan for its various historical, cultural, and natural resources. This category also includes visitors on different traditional days or sport-related activities;
- *Family visits*: family celebrations or gatherings, weddings, funerals, etc.;
- *Transit travellers*: Individuals travel to other destinations and take a break in Elbasan.

These tourists and visitors need a wide range of products and services. Some are related to tourism, and some are not so obvious. A list of possible products and services was identified from the interviews and workshop discussions: Accommodation, Food/traditional food, Infrastructure, Touristic guides, Translators, Fuel, Money exchange, Medical assistance, Information, Transport, Road or trail signposts, Specific logistics (halls, simultaneous translating systems, IT equipment, internet access), Parking spaces, Security, Entertainment, etc.

Summarized, Krushevo and Elbasan attract the same two categories of tourists: *nature lovers participating in adventure&active tourism and families travelling for leisure and local experiences.*

On the other hand, both of the local destinations attract a different category of visitors due to authentic factors of attractions such as visitors for wellness (Elbasan); transit visitors (Elbasan); paragliding professionals (Krushevo); national history lovers (Ilinden in Krushevo).

Pricing strategy

The price is the value that the tourist and tourism product provider establishes to enable an exchange.

For the tourists, who are consumers, in this case, the price they are willing to pay at the destination equals the expected satisfactory experience. Conversely, the tourism service provider seeks to cover his costs and obtain the desired benefits.

Recognized pricing strategies like Dynamic pricing, Price skimming, Competitors based pricing, etc., are more likely to be employed for a product already on the market and its ongoing promotion. For new products, like the one in question within this Analysis, the literature advises on Penetration pricing strategy.

However, this strategy suggests pricing lower or equal to production cost, which in the case of Krushevo – Elbasan would not be possible to implement as the product is not developed or sold by one tourism service provider alone. On the contrary, the product in the case of a Krushevo - Elbasan destination, as per the ToR requirements, should represent a JOINT TOURISM ACTIVE PACKAGE, comprised of several and various touristic services such as accommodation, guiding, transport, local experiences, food, outdoor adventure, etc.

The purpose of the pricing strategy in this stage of the Krushevo – Elbasan destination is to attract visitors and, up to a certain degree, generate repetitive arrivals.

Another factor influencing the pricing strategy is the perception that the destination is “full” and it is hard to find availability to visit it, i.e. if there is the urge to book in advance to see it due to its attractiveness. On the other hand, there is the Tourism Carrying Capacity (TCC) issue.

WTO defines Tourism Carrying Capacity as the maximum number of tourists that can visit a destination at a certain moment without destroying the physical, economic, or sociocultural environment and an unacceptable decrease in the quality of visitors’ satisfaction, meaning that number doesn’t always equal the number of available beds in the destination.

Nevertheless, the analysis of the accommodation availability showed that the number of beds is far below the destination potential (42 beds on average are occupied on an annual level out of 1 250 available in Krushevo), and current arrivals, in any case, do not reach the TCC of the destination of Krushevo and Elbasan.

Furthermore, the pricing strategy should consider the tourism product’s place and offer pricing within the range of the cost of the inputs into the product, such as fixed costs (utility, salaries, property taxes, etc.) that are regular for that destination/place.

The positioning also determines the pricing, as the price range should match the income levels of the market segments targeted as potential tourists to the destination (profiling of potential visitors was presented above, the section on segmentation).

Promoting the destination as a two-country trip for adventure in nature and a family leisure destination offering unique local experiences (see proposals on USP above) also affects the pricing strategy. The destination is promoted as a cross-border nature oasis that provides adventures such as paragliding, hiking, or rafting with authentic accommodation (Krushevo town style and Elbasan guest houses rustic style) and tasty food. The pricing strategy should relate to the overall experience offered at both local destinations.

Considering the above-analysed aspects of the marketing mix of the destination (product, place, promotion), Krushevo – Elbasan’s pricing strategy should be based on a cost-plus margin calculation for both local destinations separately. It is a win-win concept both for local tourism providers and tourists.

At this stage of the development of the *JOINT ACTIVE TOURISM PACKAGE*, a joint pricing strategy is not plausible. Namely, the common touristic product is not yet piloted or promoted. The stakeholders are not networked at a business level. There is no overarching organization (DMO) coordinating and implementing a unique marketing mix of the two local destinations.

Further research should follow as the destination is set in two different economies, and the coordinated pricing of the travel package should reflect the national market trends.

Marketing and advertising plan

Before setting the marketing and advertising plan, current destination marketing industry trends are elaborated to serve as the general frame for the specific activities of the marketing plan for Krushevo – Elbasan. The very precondition for an implementation of a unique marketing plan, as any action plan for that matter, for any destination, is to have a responsible organization (no matter whether public, private or multi-stakeholder founded).

On the project level, as per the ToR requirements, an indicative marketing plan should consider a joint tourism active package between Krushevo and Elbasan rather than promoting the overall destination.

For the Analysis, this indicative plan takes into consideration current marketing trends:

SOCIAL MEDIA is the main channel for communication and marketing, following the current industry trend worldwide. Social media is a top priority in driving awareness and familiarity with the destination of Krushevo – Elbasan as an adventure destination.

For example, Instagram (IG) Stories launched in 2016 for the first time have grown 11 times faster than standard Feed posts and comprise 47% of all IG content. Most powerful IG stories are shared by actual visitors participating in an adventure at the destination. Videos of visitor paragliding or rafting, immersing in spectacular nature, are the new “word of mouth” in advertising.

On the other hand, not all influencers (people paid to advertise a destination) have created equal promotion. It can be difficult to determine who is a high-quality influencer to get Krushevo – Elbasan destination closer to the identified target of profiled tourists.

Another approach that proved to be effective on social media is to involve locals in marketing campaigns to convey the culture and vibe of the destination effectively.

In particular, **INSTAGRAM** is a robust platform for visual storytelling. Instagram drives the most engagement per post compared to any social network – 84 times more than Twitter, 54 times more than Pinterest, and ten times more than Facebook (SproutSocial).

With 95% of Instagram users are also on Facebook (Pew Research Center), cross-promotion of the destination will drive further reach and engagement. In addition, nearly half of all Instagram users use the app to help them choose a travel destination. With Instagram's dynamic ads for travel and the growing use of the platform for booking the trip, the marketing plan can define the low-cost budget for targeting potential travellers to the destination of Krushevo – Elbasan offering exact joint active packages to the destination itself.

With over 2 billion active users monthly, **FACEBOOK** maintains its position as the number one social media platform for reaching potential visitors. In combination with paid ads and promoted posts, the best way to drive social traffic for Facebook is to publish fresh, unique content. Over half of Facebook users say their friend's photos inspire their travel plans. As Facebook continues to expand its role in the travel space with the launch of app features like "City Guides" in 2017, a direct competitor to "Google Trips", Facebook will more clearly join the ranks of TripAdvisor, Google, etc., in detailed trip planning.

People use **Twitter** to discover something new and interesting, and travellers use the platform for all phases of trip planning and ultimately share travel experiences. Twitter users are 45% more likely to post opinions about destinations than other social media users (AdWeek).

YOUTUBE Travel videos are some of the most viewed on YouTube as the channel maintains its status as the second largest search engine in the world. Today, the platform is used by 18-49- year-olds, more than any other cable network in the U.S. (Hootsuite).

SEO, Search Engine Optimization are more important than ever. More than half of travellers under 34 (which coincided with the profile of tourists potentially visiting the destination for active outdoor adventure) use a general search engine to check accommodations and activities and compare prices to destinations before deciding where to travel.

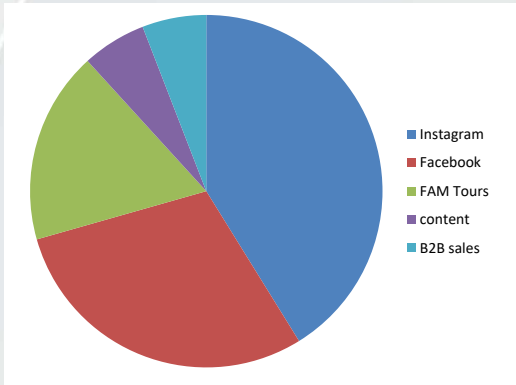
On top of the usage of social media and SEO for marketing purposes, this analysis also considers traditional tools for promotion. One of the most used marketing tools in the B2B tourism business is the organization of FAM (familiarization tours). It is a marketing tool to attract intermediaries (travel agencies and tour operators) to the destination for organized sales of tourism packages. Usually, all related costs are covered by the organizer, a DMO, or any other responsible body. Travel agencies offer their products/travel packages to organized groups, or in the case of Krushevo – Elbasan, they would target older people interested in culture and history (please see market segmentation).

In a nutshell, the marketing plan of the Krushevo - Elbasan destination should be detailed and implemented by a unified body, a DMO, or another responsible body for destination promotion as a whole. In the meantime, the focus should be given to the joint active touristic package utilizing Social media channels and FAM tours.

In terms of indicative allocations per advertising activities, a respective presentation is given below the following literature recommendations for newly developed tourism products:

As presented above, the Budget for advertising in % includes investments in paid advertising on Instagram of up to 35%, Facebook 25%, FAM Tours 20%, and B2B sales of up to 5%.

It is important to address the joint and complementary possibility for advertising via FB and Instagram as both social media channels are managed through the same tools, meaning the same produced content can be easily advertised on FB and Instagram or can be shifted accordingly to the target audience the destination is addressing.

Figure 6: portion of the budget for advertising in %

Nevertheless, for strong and unified promotion across the advertising channels, original media content should be developed according to the key guidelines set in the Unique Selling Proposition (see above).

VII. Joint adventure tourism packages of the Krushevo – Elbasan destination

Proposal A: **A week of adventure in nature** *developed by a mixed group of tourism-related stakeholders during the 1st WS held in Elbasan on 18-19 of May 2022.

Designed for: small organized groups, 8-12 people;

Type of service: full travel package

Itinerary & program proposal:

Intro:

Mountainous countries in the Balkans still have hidden gems of nature and hospitality, offering travellers the unique possibility to explore towns and villages across borders. An exciting journey to both North Macedonia and Albania will reveal beautiful scenery, great cultural riches and interesting local stories. During this trip, you will be active and enjoying the outdoors amongst stunning nature, tasting local cuisine and feeling the enormous hospitality that prevails in the destination of the towns of Krushevo in North Macedonia and Elbasan in Albania.

It is a trip that holds travel through time, offering marked trails in untouched nature for hiking and mount biking, history and culture to be explored, starting from ancient sites such as Ad Quintum in Elbasan to the modern Memorial Centre of the famous Macedonian singer Toshe Proeski in Krushevo.

A rare mix of culture and active travel awaits the outdoor enthusiasts, as you can paraglide both from the highest town in the Balkans – the worldly renewed paragliding destination of Krushevo, as well from the mountainous lake area of Funar near Elbasan; you can explore the woods horseback riding, rafting the rivers near Elbasan, ski in the winter or just relax in the wellness facilities of Elbasan as well wine & dine. Urban detox is guaranteed on this two-country trip experience!

Day-to-day program:

Day 1: Arrival in Elbasan (access point Tirana, AL), local food for diners, and overnight in Elbasan (possibility to stay at Hotel in Elbasan town, SPA Hotel, or in Guest House in surrounding rural area)

Day 2: DAY OF ADVENTURE – EXPLORE THE AREA OF FUNAR ON FOOT!

Funar is situated in the north of Elbasan, about 50 minute-drive from the centre, in a mountainous region. Four reservoirs were built in 1967, but the pine wood surroundings create a picturesque view of alpine lakes. The area is cool in summer and quite beautiful in snowy winter. It is very suitable for practising various outdoor activities and sports.

Funar lake area can be reached by foot, offering hikes amongst amazing natural settings!

Day 3: ENJOYING THE NATURE – SWIMMING AND KAYAKING AT THE LAKES OF FUNAR

Enjoying outdoors at Funar lake area will get you a chance to be active and choose between swimming in the four reservoirs of emerald waters and kayaking for a few hours in the freshness of the forest air. Either way, the Funar area offers an active trip, mixing water activities with delicious food prepared by the locals and served as a picnic outdoors, by the lake, enjoying stunning surroundings of nature. Some of the activities that are suitable to be performed there are:

- **Paragliding:** mainly in spring and autumn, starting from the plateau of Cerruje (near Funar).
- **Archery:** there is an association in Elbasan which offers an archery experience.
- **Camping and grilling:** there are pristine meadows around the lakes, which are perfect for camping activities.
- **Canoeing** in the lakes and other water games.
- **Mountain biking** in the trails through the forest around the lakes of Funar.
- **Hiking** around the lakes of Funar or exploring other trails like Cave of Mbykje (Mollagjes, near Funar), Mount of Korre (near Funar) and Canyon of Dopaj (near Funar).

Day 4: MEET THE JERUSALEM ON THE BALKANS – OHRID, the city of culture and nature

Transfer from Albania to North Macedonia, to the town of Krushevo as a second hub on this trip, is the best experience if done via Ohrid through the crossing point of Qafe Thane/Kafasan.

After approx. 2 hours drive (including time for border crossing), visitors will reach the town of Ohrid, where you will immediately catch the sight of the oldest Lake in Europe, Ohrid Lake. Take a few hours to explore the birthplace of Slavic literacy as well as the town of 365 churches. Plaoshnik, Kaneo, St. Sofia church, Robevi House, the Old Town and the Kale are some popular sites to visit if you want to learn more about the history and culture of Macedonian people. On a warm day, you can take a refreshing swim into the crystal blue waters of Ohrid Lake or relax by the shore, tasting the famous Ohrid trout. The trip continues with a transfer to Krushevo via Bitola. Overnight in Krushevo, possibility to stay at Hotel, SPA Hotel, or apartments.

Day 5: ADRENALINE RUSH OVER THE SKY OF KRUSHEVO

Krushevo is a world-famous destination for paragliding, offering an almost year-round adventure of tandem paragliding over Pelagonija valley. A truly perfect way to see the heights of the highest town in the Balkans is one flight above it; Tandem paragliding adventure with experienced and licensed paragliding pilots will take you over and around this hilly town settled at 1350 m.a.s.l allowing you to enjoy half an hour of views over Pelagonija valley as well the dense forests surrounding Krushevo. After this adrenaline rush, your energy will be restored with traditional lunch made of local produces in the city centre located restaurant. Here, in Krushevo, you can taste the traditional meal Chomlek, a veal meat pot enriched with peppers, onion, blue plums, wine and spices.

The afternoon is reserved for a guided city tour, so you learn about the rebellious history of the Krushevo people, the Ilinden uprising, and the landmark Makedonium, the symbol of the Macedonian rebellion against the Ottoman Empire at the beginning of the XX century. Enjoying the city walk can be sweetened with local desserts – lokum, or celufki, a dessert made from egg whites and sugar, traditional, crispy, white and delicious.

Day 6: EXPLORE THE OLD FORESTS OF KRUSHEVO BY HORSEBACK RIDING

Unspoiled nature awaits you to detox from urban life or enjoy your time slowly and fully. Horseback riding through the 300-year-old woods, refreshing air and stunning views is the experience in Krushevo for the day. Guided or self-guided for more experienced riders, horseback riding tours are offered at a few trails as you can choose to enjoy the Krushevo Lake's surroundings or the Krushevo forests' density. Either way, the first half of the day will be filled with relaxation and amazing views of untouched natural sites.

Traditional food prepared by locals, offering pies and cheese, can be served as a picnic by the lake for a memorable time in

Krushevo. The afternoon is free to discover the local shops, cafes, and bars in the narrow streets of the old bazaar of Krushevo in the city center. Overnight in Krushevo.

Day 7: departure, check-out point Skopje, North Macedonia

Proposal B: A mixed group of tourism-related stakeholders developed a week of adventure in nature
*during the 2nd WS held in Krushevo on June 2022.

Designed for: small organized groups, 8-12 people;

Type of service: full travel package

Itinerary & program proposal:

Intro:

Krushevo and Elbasan, as CBC areas' destination, has a combined offer for tourists, such as the untouched environment, valuable nature, historical and cultural heritage, prospects for active / adventure tourism (paragliding, active sports, hiking, mount-baking, kayaking and more). Both CBC areas firmly decided to go world top-level as a unique touristic destination.

Krushevo is one of the top world destinations for paragliding. In 2019 it was host to the 16th World Paragliding Championship. The +5000 annual arrivals due to paragliding adventures, put Krushevo as destination on the world travellers' map. At the same time Krushevo, makes actions for innovative tourist actions (Promoting the lake for swimming, kayaking, easy walk around; Promoting many new bicycle trails through the incredible nature; Adventure park and Bouldering rock; Skiing in winter and securing snow with snow cannons when necessary and using the same skiing track for driving ATVs during summer; Horseback riding through the Krushevo forest, Hiking in the mountains and woods around Krushevo and picking wild strawberries, Visiting the spa center in Panorama Hotel etc.) that are attracting the adventure and family tourists to come through the whole year.

Elbasan is a vivid testimony of history. Within the city apart from dwellings and shops, Elbasan already contains many history/culture buildings such as churches, monasteries, mosques, and hammams (public baths). Specific potentials for tourism development is Funar which is a forest-rich area with four lakes or reservoirs divided, two within the village Funari and two others hidden behind the mountains that surround it. With a little efforts, this area can be attractively turned into a daily tourism area as the fresh climate, impressive nature and artificial lakes make the best of it.

All this attractions will be promoted with this proposed travel package.

Day-to-day program:

Day 1: Arrival in Krushevo, (Access point Skopje, NMK), local food for diner, and overnight in Krushevo (possibility to stay at Hotel in Krushevo, SPA Hotel, or in a traditional Guest House within the town).

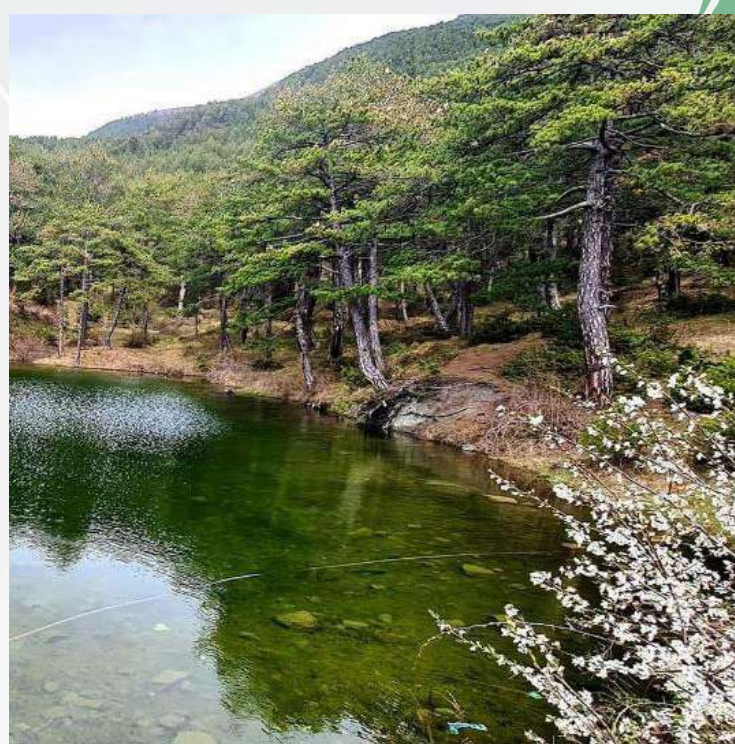
Day 2 – Enjoying outdoors in Krusevo will get you a chance to be active and choose between swimming / kayaking in Krusevo lake, tandem paragliding fly, hiking through the woods or biking through mountainous tracks, visiting the adventure park and / or drive ATVs down the ski terrain. After this adrenaline rush, your energy will be restored with traditional lunch made of local produces in the city centre located restaurant. Here, in Krushevo, you can taste the traditional meal Chomlek, a veal meat pot enriched with peppers, onion, blue plums, wine and spices.

Afternoon can be appointed for a city tour and visit the historical monuments, churches and places, so you learn about the rebellious history of the Krushevo people, and the Ilinden uprising. Visiting the Krusevo landmark Makedonium monument, the symbol of the Macedonian rebellion against the Ottoman Empire at the beginning of the XX century; Visiting the Foundry (Bullet) Musium, Museum of Ilinden rebellion and Krusevo republic, Museum of Nikola Martinoski, visiting the Mechkin Kamen area and thus see the city traditional architecture. This city walk can be sweetened with the local desserts – lokum, or celufki, a dessert made from egg whites and sugar, traditional, crispy, white and delicious. The Lokum and coffee can be served in an authentic setting of an old Krushev house.

Day 3: After entering Albania from Qafe – Thane (Kafasan) border point, a stop at paleo Christian Basilica in Lin (Pogradec), and lunch at a restaurant near Ohrid lake. Then travel to Elbasan. Folk evening, traditional food, costumes, and music and dance. Overnight in Elbasan.

Day 4: Rafting in the Shkumbin River during the first half of the day, lunch at a traditional restaurant. Travel to Funar during the second half of the day, accommodation to local facilities and tents (camping). Local food for dinner. Overnight in Funar.

Day 5: Paragliding, canoeing in Funar lakes, water sports, hiking, fishing, and archery. Local food for lunch. Travel to Elbasan in the evening. Dinner at a traditional restaurant.

Day 6: Travel to Gjinar. Horse riding, hiking, biking, visiting old local churches and natural monuments, and archery. Overnight in Gjinar.

Day 7: Travel back to Elbasan, visit the historical sites of Elbasan (Fortress, basilica, etc.) (optional, depending on time), departure to Tirana, check out point Tirana Airport.